

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE GÜVENLİK ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
2024-YL-431

**ROL TEORİ VE DIŞ POLİTİKA:
RUSYA- UKRAYNA KRİZİ VE TÜRKİYE**

HAZIRLAYAN

Hatice BEKAR

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU

AYDIN-2024

T.C.
AYDIN ADNAN MENDERES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
AYDIN

Bu tezde sunulan tüm bilgi ve sonuçların, bilimsel yöntemlerle yürütülen gerçekdeney ve gözlemler çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce, sonuç ve bilgilere bilimsel etik kuralların gereği olarak eksiksiz şekilde uygun atıf yaptığımı ve kaynak göstererek belirttiğimi beyan ederim.

01 / 11/ 2024

Hatice BEKAR

ÖZET

ROL TEORİ VE DIŞ POLİTİKA: RUSYA- UKRAYNA KRİZİ VE TÜRKİYE

Hatice BEKAR

Yüksek Lisans Tezi, Uluslararası İlişkiler ve Güvenlik Çalışmaları Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU

2024, XI+106 sayfa+2 harita

1970’li yıllarda Kalevi J. Holsti, rol teorisini dış politika literatürüne kazandırmıştır. Rol teorisi, devletlerin karar alma süreçlerini geniş bir çerçevede analiz edilmesini sağlayarak içsel ve dışsal faktörlerin önemine dikkat çekmektedir. Diğer bir yandan AKP dönemi Türk dış politikasında dönüşümlerin yaşanması sonucunda Türkiye daha aktif politikalar izlemeye başlamıştır. Bu aktif politikalar doğrultusunda Türkiye birden fazla aktörle etkileşime girerek bu aktörlerle olan ilişkileri gelişim göstermiştir. Fakat zaman zaman Türkiye bu aktörler arasında ikilemde kalarak dış politika açısından sıkıntılı süreçler yaşamıştır. Özellikle Batı ve Rusya veya Ukrayna ve Rusya arasında kalan Türkiye’nin sergileyeceği dış politika davranışları kendi çıkarları açısından önemli olmaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’nin Batı, Rusya ve Ukrayna ilişkilerinde sergilediği dış politika davranışları rol teori çerçevesinde değerlendirilecektir. Bu amaçla, 2022 yılında başlayan Rusya- Ukrayna Krizinde Türkiye’nin üstlendiği arabuluculuk rolünün altında yatan unsurlar ortaya çıkarılacaktır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: Rol Çatışması, Rol Teori, Rusya, Türkiye, Ukrayna.

ABSTRACT

ROLE THEORY AND FOREIGN POLICY: RUSSIA-UKRAINE CRISIS AND TÜRKİYE

Hatice BEKAR

Master Thesis, Department of International Relations and Security Studies

Supervisor: Prof. Dr. Yücel Bozdağlıoğlu

2024, XI+106 pages +2 Maps

In the 1970s, Kalevi J. Holsti introduced role theory to foreign policy literature. Role theory allows states' decision-making processes to be analyzed in a broad framework, drawing attention to the importance of internal and external factors. On the other hand, as a result of the transformations experienced in Turkish foreign policy during the AKP period, Türkiye began to pursue more active policies. In line with these active policies, Türkiye interacted with more than one actor and developed its relations with these actors. However, from time to time, Türkiye experienced difficult processes in terms of foreign policy by being caught in a dilemma between these actors. In particular, the foreign policy behaviors of Türkiye, which is torn between the West and Russia or Ukraine and Russia, are important in terms of its own interests.

In this study, Türkiye's foreign policy behaviors in relations with the West, Russia and Ukraine will be evaluated within the framework of role theory. For this purpose, the elements underlying the mediation role undertaken by Türkiye in the Russia-Ukraine Crisis that began in 2022 will be revealed.

KEYWORDS: Role Conflict, Role Theory, Russia, Türkiye, Ukraine.

ÖNSÖZ

Bu çalışmada öncelikle; yüksek lisans sürecim boyunca bana kıymetli zamanını ayıran, değerli bilgilerini bana sunarak yol gösteren, naçizane fikirlerimi dinleyen ve çalışmamda emeği büyük olan saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Yücel BOZDAĞLIOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunar kendisine minnettar olduğumu belirtirim. Hem lisans hem de yüksek lisans dönemi sürecinde kaynak desteği de dahil olmak üzere fikirlerini ve yorumlarını benimle paylaşan başta Prof. Dr. Murat Necip ARMAN, Prof. Dr. Bülent Sarper AĞIR, Doç. Dr. Barış GÜRSOY ve Doç. Dr. Ali BİLGENOĞLU olmak üzere tüm bölüm hocalarıma teşekkür ederim.

Tez sürecim boyunca ve hayatımın her anında yanımda olan maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen anneme, babama ve kız kardeşime teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca küçüklüğümde beri bana kitap sevgisini aşılayan ve kitaplarını benimle paylaşan emekli öğretmen olan sevgili dedeme teşekkür ederim.

Son olarak; aynı yolda yürüdüğüm, bu süreç boyunca her zaman yanımda olan ve her konuda destek veren İlkay GÖKÇEK KAPAN'a ayrıca teşekkür etmek isterim. Aynı şekilde fikirlerini benimle paylaşan ve destekleyici bir şekilde yanımda olan Ceren KURAL'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca bir abi olarak yanımda olan ve desteğini esirgemeyen Emre KAPAN'a teşekkür ederim.

Hatice BEKAR

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİM SAYFASI.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
HARİTALAR DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ	xi
GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM	6
1. ROL TEORİ VE DIŞ POLİTİKA	6
1.2. Kavramsal Çerçeve	16
1.2.1. Rol Algıları, Rol Beklentileri ve Rol Reçeteleri.....	16
1.2.2. Rol ve Kimlik	19
1.2.3. Rol Çatışması.....	20
2. BÖLÜM	26
2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE RUSYA	26
2.1. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası.....	29
2.1.1. İçsel Faktör Olarak Davutoğlu Etkisi	32
2.2. AKP Dönemi Türkiye ve Rusya İlişkileri.....	36
3. BÖLÜM	46
3. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE UKRAYNA.....	46
3.1. 1990'lı Yıllar ve Sonrasında Türkiye- Ukrayna İlişkileri.....	49
3.1.1. Örgütsel Çerçevede Türkiye ve Ukrayna İlişkileri.....	54

3.1.2. Ekonomik ve Ticari İlişkiler	58
3.1.3. Kırım Tatarları Meselesi ve Türkiye	59
4. BÖLÜM	61
4. TÜRKİYE VE RUSYA- UKRAYNA KRİZİ	61
4.1. Rusya- Ukrayna Krizi (24 Şubat 2022)	63
4.2. Türkiye'nin Rolü	71
4.2.1. Rusya ve Ukrayna Krizinde Alternatif Rol: Arabuluculuk	78
5. SONUÇ	83
6. KAYNAKLAR	88
ÖZGEÇMİŞ	106

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 3.1. Ukrayna Haritası (Sözcü, 2022).	47
Harita 4.1. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali (BBC, Consulting ve Maxar, 2022).	68

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAE	: Birleşik Arap Emirlikleri
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BİO	: Barış İçin Ortaklık
BLACKSEAFOR	: Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu
BM	: Birleşmiş Milletler (United Nations)
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
İHA	: İnsansız Hava Aracı
KEİ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
RIAC	: Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi
SAM	: Stratejik Araştırmalar Merkezi
SİHA	: Silahlı İnsansız Hava Aracı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
YDSK	: Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey

GİRİŞ

Uzun bir dönem boyunca devletlerin dış politika davranışlarını geleneksel teoriler aracılığıyla analiz edildiği görülmüştür. Genel olarak devletlerin davranışları sistemik düzeyde analiz edilerek açıklanmaya çalışılmıştır. Örneğin neorealizm, uluslararası sistemin yapısının anarşi olmasından dolayı devletlerin hayatta kalmak (*survival*) için mücadele ettiklerini savunur (Steiner, 2010: 129). Diğer bir yandan sistemik konstruktivizm de uluslararası sistemin sosyal bir yapı olması sebebiyle devletlerin kimlikleri çıkarları belirlediğini savunur (Wendt, 1999). Ancak sadece sistemik açıklamalar devlet davranışlarını etkileyen birçok faktörü göz ardı etmektedir. Bir devletin karar vericisi, dış politika davranışını etkileyen önemli bir faktördür. Çünkü karar vericilerin dünyaya dair algıları, yürütülecek dış politika davranışlarını şekillendirmektedir. Bu doğrultuda rol teorisi, devletlerin davranışlarını açıklamada geniş bir çerçeve sunmaktadır.

Rol teorisi hem bireysel hem de sistemik analiz düzeyleri arasında bir bağlantı kurarak devletlerin davranışlarını açıklamaya yardımcı olmaktadır. Bireysel analiz düzeyinin kullanılması karar vericilerin karar alma süreçlerini incelemekte fayda sağlamaktadır. Bir karar verici kendi devletin tarihinden, kültüründen, coğrafi özelliklerinden, kamuoyundan, siyasi ve ekonomik özelliklerinden ve benzeri birçok faktörden etkilenmektedir. Karar verici, belli başlı bu faktörlerin içinden gelmekte ve bunlardan etkilenecek dünyayı anlamlandırmaktadır. Tabi ki sistemik analiz düzeyi bunca zamandır yardımcı olsa da bazı faktörler dikkate alınmadığından yetersiz kalmaktadır. Rol teorisi bunları da dikkate aldığı için çok yönlü bir analiz sunmaktadır.

1970 yılında yapmış olduğu *Ulusal Rol Kavramları* adlı çalışma ile dış politika literatürüne kazandıran kişi Kalevi J. Holsti'dir. Holsti, çalışmasında birden çok devletin karar vericilerinin söylemlerini incelemiş ve karar vericilerin rol algılarının önemli olduğunu vurgulamıştır. Çünkü karar vericiler kendi devletlerine uygun kararları belirleyerek buna göre rol seçmektedirler. Holsti'ye (1970) göre her devlet ulusal rol algılarına sahiptir. Bu ulusal rol algılarını etkileyen içsel ve dışsal faktörler vardır. Karar verme sürecinde bu faktörlerin göz önüne alınmasıyla beraber karar vericiler rollerini belirlemektedir. Böylelikle devletler ulusal rol performanslarını bu faktörlerin etkisi altında sergilemektedir. Karar vericiler devletlerine uygun rolü seçerek sorumluluk ve yükümlülükleri yerine getirdiklerinde doğru

bir politikayı takip ettiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca karar vericiler devletlerin çıkarlarını da düşünerek karar almaktadırlar. Bu yüzden devletlerin oynayacakları roller, çıkarları için önemli olmaktadır.

Uluslararası sistemin yapısında dolaşan devletler diğer aktörlerle etkileşim sürecine geçerek birden fazla rol elde edebilirler. Çünkü bu aktörler, devletlere roller atfedebilmektedir. Elde edilen roller herhangi bir uluslararası örgütün atfettiği rol ya da diğer bir devletin yüklediği rol olabilir. Çünkü bu aktörlerin rol beklentileri vardır (Holsti, 1970). Devletler kendi algıları doğrultusunda da birden fazla rolü benimseyebilmektedir. Bu çerçevede içsel ve dışsal faktörler devletlere birden fazla rol yükleyebilmektedir. Devletlerin sahip olduğu çoklu roller yüzünden rol çatışması ortaya çıkabilmektedir.

Türkiye de zaman zaman birden fazla role sahip olduğu için rol çatışması süreci yaşamaktadır. Özellikle de Batı ve Rusya veya Rusya ve Ukrayna arasında ikilemde kaldığı zamanlarda Türkiye rol çatışması yaşamış ve zorluklar ile karşı karşıya kalmıştır. Bu aktörlerin Türkiye’den rol beklentileri ve Türkiye’ye yükledikleri roller birbirinden farklı olduğu için rol çatışması süreci ortaya çıkabilmektedir. Türkiye’nin NATO müttefik rolü ve Rusya ilişkilerinde oynadığı rol zaman zaman rol çatışmasına sebebiyet vermiştir. Türkiye de bu durumdan zararlı çıkmıştır. Çünkü rol çatışması yaşayan bir devlet, manevra kabiliyeti kısıtlandığı için sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

Diğer yandan Soğuk Savaş boyunca Batıcılık ve statükoculuğu takip eden Türk dış politikası Turgut Özal döneminden itibaren değişmeye başlamıştır. Özellikle AK Parti döneminde bu değişiklik daha belirgin hale gelmiştir. AKP dış politikasında öne çıkan isimlerden olan Ahmet Davutoğlu, Türkiye’nin oynayacağı rollerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Davutoğlu (2001), fikirlerini Stratejik Derinlik adlı kitabında belirtmiştir. Bu eserde Türkiye’nin sahip olduğu tarihi miras ve coğrafi özellikleri ile Türkiye’nin etki alanının genişleyebileceğini savunmuş ve Türkiye’nin sahip olabileceği yeni rollere işaret etmiştir.

AKP döneminden itibaren Türk dış politikası çok yönlü bir aşamaya evrilmeye başlamıştır. Türkiye uluslararası alanda daha aktif roller oynamaya gayret etmiştir. Ayrıca Türkiye’nin oynamak istediği aktif roller dışsal faktörlerden de kaynaklanmıştır. Soğuk Savaş’ın bitmesi ve Sovyet tehdidinin ortadan kalkması da Türkiye’nin rol algılarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Türkiye bu dönemde belirli coğrafi alanlarda daha aktif

olmaya çalışmıştır. Bu coğrafi alanlardan birisi Karadeniz havzasıdır. Türkiye rol algıları doğrultusunda Karadeniz'deki güç dengesini korumaya çalışmış ve bu bölgede komşularıyla ilişkilerini geliştirmiştir.

Sovyet tehdidin ortadan kalkması sadece Türkiye için değil diğer devletlerin rol algılarını da etkilemiştir. İlk zamanlarda Rusya etkili bir güce sahip olmadığı için diğer devletler tarafından göz ardı edilmiştir (Güç, 2022). Türkiye de diğer devletler de daha rahat hareket edebileceklerini düşünerek dış politikalarını şekillendirmiştir. Ancak bu dönemde Rusya kendi gücünü Putin iktidarıyla beraber toparlamaya çalışmıştır. Göz ardı edilen Rusya süper bir güç olduğunu belli başlı olaylarla göstermeye başlamıştır. Özellikle Rusya'nın rol algılarını etkileyen bir faktör de Bükreş Zirvesi'dir. Bu zirvenin önemli özelliği Ukrayna ve Gürcistan'ın NATO'ya üyelik ihtimalinin gündeme gelmesidir (Kocamaz,2017: 731). Bu üyelik Rusya'yı rahatsız etmiş ve onu harekete geçirmiştir. İlk olarak 2008'te Gürcistan Savaşı ortaya çıkmış ardından 2014'te Kırım'ın ilhakı gerçekleşmiştir.

Rusya ve diğer aktörler açısından Bükreş Zirvesi sonrası dönemin bir dönüm noktası olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu dışsal faktörler devletlerin rol algılarını yeniden şekillendirmiştir. Ayrıca bu gelişmeler Rusya'nın süper güç rolünü oynamak istediğini kanıtlamaktadır. Buna ek olarak Ukrayna söz konusu olduğunda Rusya öncelikli davranmaktadır. Çünkü Rusya'nın Ukrayna'ya dair önemli bağları bulunmaktadır. Gerek tarihsel olsun gerek çıkarları olsun Rusya'nın dış politikasında Ukrayna öncelikli konumdadır. Bu doğrultuda Ukrayna'nın NATO üyeliğinin dillendirilmesi Rusya tarafından tehdit olarak algılanmıştır. Aynı şekilde Rusya'nın politikaları da Batı tarafından tehdit olarak algılanmaktadır. Sovyet döneminin yaşanmış olması da bu algıları şekillendirmektedir. Çünkü içinden geldikleri tarih de devletlerin rol algılarını etkilemektedir.

Diğer bir yandan Türkiye yeni dönem dış politikasında Ukrayna ve Rusya ile ilişkilerinde ilerleme kaydetmiştir. Türkiye, Ukrayna ile birçok alanda işbirliği yapmıştır. Türkiye için Ukrayna, Karadeniz dengesi için önemli bir aktör olmaktadır. Karadeniz'de denge devamlı olduğu sürece Türk Boğazları'nda da dengeli ve sakin bir ortam devam etmektedir. Ayrıca Türkiye'nin algılarında Ukrayna, Karadeniz'de Rusya'nın varlığını da dengeleyen bir aktördür. Ukrayna'nın algılarında Türkiye ise coğrafi konumu sebebiyle Ortadoğu'ya ulaşmasını sağlayan, deniz ulaşımıyla dünyaya çıkış noktasıdır. Buna ek olarak

Türkiye Ukrayna'daki yönetim ne olursa olsun Ukrayna ile ilişkiler hep iyi bir seviyede olmuştur (Berktaş, 2023: 62-66).

Aynı zamanda Rusya ile ilişkiler de gelişim göstermiştir. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması Türkiye'yi daha güvenli hissettirdiği için Türkiye Rusya ile ilişkilerini geliştirebilmiştir. 1990'lı yılların çıkarlarının ters düşmesi sebebiyle iki devlet arasında yakınlık kurulamamıştır. 2000'li yıllarda ise iki devlet yakınlaşmaya başlayarak birçok alanda işbirliği yapmıştır. Gerektirdiği zamanlarda iki devlet de benzer politikalar gütmüştür. Özellikle 2000'li yıllardan diplomatik temaslar artmış ve ilişkiler üst seviyelere taşınmıştır (Oran, 2013). Bu ilişkilerin gelişmesinde en önemli etkenlerden biri de Türkiye'nin Batı ile arasının açılmasıdır. Batı ile arası açılan Türkiye, Rusya'ya yakınlaşmaya başlamıştır. Bu doğrultuda Türkiye dış politikasında Rusya ile ilişkiler göz ardı edilemeyecek düzeye gelmiştir.

Türkiye yeni ve çok boyutlu dış politikası ile diğer aktörlerle etkileşim sürecine girerek bu aktörlerle ilişkilerini geliştirmiştir. Bu etkileşim sürecinde Türkiye'nin de rol sayısı da artmaya başlamıştır. Çünkü Türkiye diğer aktörlerle etkileşime geçtiği için doğal olarak diğer aktörlerin de Türkiye'den rol beklentileri olacaktır. Bu aktörler Türkiye'ye birden fazla rol atfetmektedir. Türkiye'nin de başarılı ve etkili bir dış politika izleyebilmesi için hem kendi rol algılarının hem de rol beklentilerinin uyumlu olması gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye açısından riskli durumlar ortaya çıkabilir. Bu sebepten dolayı Türkiye'nin sahip olduğu rollerin birbiriyle uyumlu olması önemli olmaktadır.

Hem Batı hem Rusya hem de Ukrayna'nın Türkiye'den rol beklentileri olmuştur. Bu rol beklentileri zaman zaman birbirinden uyumsuz olduğundan veya Türkiye'nin rol algılarına da uymadığından Türkiye'nin karar vericileri hangi rolü seçeceği konusunda zorluklar yaşamıştır. Çünkü bu aktörlerin algıları da birbirinden farklı olduğundan atfettikleri roller de birbirinden farklı olabilmektedir. Türkiye de bu aktörle devamlı olarak etkileşimde olduğu için bu rol beklentileri göz ardı etmeyecektir. Bu doğrultuda Türkiye'nin de dikkat edeceği unsur hem kendi çıkarlarına uygun hem de aktörler arasında dengeyi sağlayacak bir rolü seçmek olacaktır. Bu rol beklentileri ve sahip olunan rol algıları doğrultusunda Türkiye bu aktörler arasında bazı dönemlerde arada kalmıştır. Birbirinden uyumsuz rol beklentileri veya roller Türkiye'yi rol çatışması sürecine itmiştir. Rol çatışması Türkiye'yi olumsuz etkileyerek riskli durumlarla karşı karşıya bırakmıştır. Türkiye'nin çıkarları için bu süreçler bir

imtihandan geçmiştir. Çünkü Türkiye hiçbir taraftan vazgeçmek istememiştir. Geliştirilen ilişkiler, kolay kolay vazgeçilebilecek bir türden değil ve doğrudan Türkiye'nin çıkarlarını etkilemektedir. Bu doğrultuda Türkiye bu aktörler arasında denge politikası gütmeye çalışmıştır. Türkiye hiçbir taraftan vazgeçmeyen alternatif roller aramaktadır. Bu tezin araştırma konusu da tam olarak rol çatışması yaşamamak için Türkiye alternatif roller seçmektedir. Bunun zaman açısından en yakın örneği 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasındaki başlayan krizdir. Türkiye bu krizde arabuluculuk rolünü oynamış ve herhangi bir tarafı karşısına almaktan kaçınmıştır.

Bu çerçevede çalışma dört ana başlıktan oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde rol teorisi ve kavramsal çerçevesi incelenecektir. Türkiye'nin rol çatışmasını açıklayabilmek için kavramsal çerçeveye değinilmesi önemli olmaktadır.

İkinci bölümde rol teorisi çerçevesinde Türk dış politikası ve Rusya konusuna değinilecektir. Batı ile arası açılan Türkiye'nin Rusya ile nasıl yakınlaştığını anlatılan bu bölümde Türkiye'nin Rusya ile zaman zaman sıkıntı yaşamasına rağmen Rusya'dan neden vazgeçmediğinin anlaşılabilmesi açısından önemlidir.

Üçüncü bölümde Türk dış politikası ve Ukrayna konusu incelenecektir. Bu bölümde Ukrayna'nın Türkiye için önemli bir ülke olmasında etkili olan faktörlerin değerlendirilmesi açısından önemlidir.

Son olarak dördüncü bölümde ise Rusya ve Ukrayna Krizi'nde Türkiye'nin rolü değerlendirilecektir. Türkiye'nin alternatif rol seçmesinin altında yatan sebepler ve daha önceden yaşadığı rol çatışmalar anlatıldığı için önemli olmaktadır.

Çalışma hakkındaki önemli zorluklardan biri karar vericiler ile Rusya ve Ukrayna Krizi hakkında mülakat veya görüşme yapılamamasıdır. Bunun telafisi için karar vericilerin haber kaynaklarında yer alan söylemleri incelenmiştir. Diğer bir zorluk ise Rusya ve Ukrayna'ya gidilememiş olmasıdır. Yaşanan kriz ciddi boyutta olduğundan dolayı gidilememiştir. Bunun yerine kriz hakkında yerli ve yabancı kaynaklar, uluslararası haber kaynaklarından yararlanılmıştır.

1. BÖLÜM

1. ROL TEORİ VE DIŞ POLİTİKA

Rol kavramı, tiyatrodan alınan bir metafor olarak çeşitli bilim dallarında kullanılması sonucu disiplinler arası bir kavram haline gelmiştir. Rol teorisi, 1920’li ve 1930’lu yıllarda ortaya çıkmış ve ilk olarak antropoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi bilim dallarında insan davranışlarına odaklanarak kullanılmaya başlanmıştır. Birçok bilim dalında tesadüfen ortaya çıkan rol perspektifinin temel noktaları beklentiler, kimlikler, sosyal konumlar ile bireysel tepkiyle beraber bağlam ve sosyal yapı olmuştur. Rol kavramının erken savunucularının varsayımları arasında farklılıklar vardır. Örneğin, antropolog olan Ralph Linton¹ ve onunla aynı varsayımları benimseyen antropologlar, rolleri bir kültür birimi olarak görmüşlerdir (Biddle, 1979: ix). Linton, konumu, statüyü ve ona uygun normları birbirinden ayırmıştır. (Holsti, 1970: 239). Linton’a göre rol, statünün dinamik yönünü temsil etmektedir. Bireye sosyal olarak bir statü atanır ve onu diğer statülerle ilişkili olarak işgal eder. Statüyü oluşturan hak ve görevleri yürürlüğe koyduğunda rolünü yerine getirir. (Linton, 1936: 114). Amerikan Sosyoloji Birliği (*American Sociological Association*) başkanı ve sosyolog olan Ralph Turner’a göre rol, konumdan çok davranışa atıfta bulunur, böylece kişi rolü canlandırabilir. Turner, rolün normatif bir kavram olduğunu belirtmiş ve rolün bir dizi norm olduğunu öne sürmüştür (Turner, 1956: 316; Holsti, 1970: 238).

Peter Berger, rolü ‘özgün bir beklentiye özgün bir yanıt’ olarak tanımlamıştır (Berger, 1966: 123’den aktaran Booth, 2002: 88). Buna göre senaryoyu sağlayan toplumdur ve bireyler daha önceden belirlenmiş rollere girerler. Bu süreçte herkes kendine biçilen rolü oynadığında sosyal oyun planladığı gibi ilerler. Rol oynamada bireyler, davranış ve hedeflerini başkalarının beklentilerine göre şekillendirirler. Böylelikle rol hem oyuncuyu hem de eylemi biçimlendirir ve düzenler (Berger, 1966: 112-14’den aktaran Booth, 2002: 89). Berger, kimliğin sosyal olarak verildiğini, sürdürüldüğünü ve dönüştürüldüğünü belirterek rol teorisinin önemini özetlemiştir (Berger, 1966:116’dan aktaran Booth, 2002:89). Rollerin kimlikleri vardır. Bazı kimlikler önemli ve istikrarlı olabilirken bazı kimlikler ise önemsiz ve

¹ Ralph Linton, rol kavramının sosyolojik çalışmalar içerisinde kullanılmasına olanak sağlamıştır. Ralph Linton ile ilgili detaylı bilgi için bkz. Ralph Linton, *The Study of Man*, New York: Appleton-Century, 1936.

geçicidir. Buradaki önemli nokta kimlikler ve rollerin birbirini etkilemesidir. Önemli bir rol oynanıyorsa önemli bir kimliğe sahip olunduğunu ima etmektedir.

Rol teorisyenlerini etkileyen sembolik etkileşimcilik, semboller ve sosyal davranışlar ilişkisiyle ilgilenmiştir. Bireylerin dünyalarını anlamlandırmalarını ele almış ve bireylerin başkalarının tepkilerini yorumlamalarına odaklanmıştır (Güngör, 2013: 61). Amerikalı filozof, sosyolog, psikolog ve sembolik etkileşimciliğin önemli isimlerinden biri olan George Herbert Mead, rol üstlenmeyi sosyalleşme ve benliğin gelişimi için gerekli bir süreç olarak görmüştür (Biddle, 1979: ix). Mead'ın, bireyin benlik algıları üzerinde diğerlerinin davranışlarının etkisi olduğuna dair çalışmaları olmuştur. Benlik/ öz/ ego (*self*) ve öteki/ diğer (*alter*) arasında ayrımlar yapmıştır. Benliğin yapısı özne benlik (I) ve nesne benlik (me) olmak üzere ikiye ayırmıştır. Mead'e göre benliğin ikili yapısı bir süreç olmak üzere sosyo-tarihsel bağlama duyarlıdır. Özne benlik (I), bireyin aktif yönüken nesne benlik (me) sosyalleşmiş yönüdür. Özne benlik dürtüseldir fakat nesne benlik birikimsel olup toplum davranışının bir yansıması olarak var olmaktadır (Kınağ, 2017:95).

Sembolik etkileşimciliğin bakış açısına göre rol yapma, rol öğrenme sürecini tasvir etmektedir (Harnisch, 2011: 11). Özne benlik ve nesne benlik ayırımının temelinde Mead, öğrenmeyi benliğin kurucu parçalarının dönüşümü olarak kavramaktadır (Herborth, 2004: 78–80'den aktaran Harnisch, 2011:11). Rutin durumlarda nesne benlik pratikler (rutinler) aracılığıyla sosyal normların algılanmasıyla uzlaştırılmaktadır. Bu durumda öğrenme, rol alma süreci özne benlik ve nesne benliğin dönüşümüyle sonuçlandığında gerçekleşmektedir (Mead, 1934: 199).

Harnisch (2011), Mead'ın çalışmalarının uluslararası ilişkilerde ve dış politika analizinde rol teorisine katkılarının olduğunu savunmuştur.² Mead, rol teorisinin anahtar terimlerini belirlemiş ve birey- toplum bağlantısının ötesine uzanan bir çerçevede bütünleştirmiştir (Harnisch, 2011: 51- 52). Ayrıca Mead, rol teorisini dış politikaya kazandıran Kalevi Jaakko Holsti'yi etkilemiştir.

² Detaylı bilgi için bkz. Sebastian Harnisch, "Dialogue and emergence" George Herbert Mead's contribution to role theory and his reconstruction of international politics. In *Role Theory In International Relations* içinde (36-54). Routledge, 2011.

Rol teorisi ile teorisyenler sosyolojik olarak bireylerin rolleri ve kimlikleri olduğunu analiz etmiştir. Bireylerin davranışlarına uygulanarak sosyal yaşantı içinde davranışlarını açıklamak için kullanılmıştır. Bireylerin rolleri ve kimlikleri olduğunu savunan rol teorisini dış politika analizinde kullanan teorisyenler, devletlerin de rollere ve kimliklere sahip olduğunu savunmuşlardır. Rol teorisi, liderlerin ve karar vericilerin dünyayı nasıl algıladıklarının ve yorumladıklarının devlet davranışları üzerinde etkisini incelemiştir. Uluslararası sistemde devletlerin nasıl ve neye göre davrandıklarına, liderlerinin ve karar vericilerinin kararlarını nasıl aldıklarına odaklanan teorisyenlerin çalışmalarıyla rol teorisi dış politika analizine doğru genişlemiştir.

Grossman (2005), rol teorisinin bireysel davranışlara uygulandığı gibi dış politika çalışmalarında da uygulanabileceğini belirtir. Sosyoloji disiplininin alınan rol teorisi, dış politikada karar alma süreçlerini bir karar vericinin perspektifinden açıklamayı amaçlamaktadır (Özdamar, 2023; 3). Rol teorisi, birim düzeyindeki faktörleri bir araya getirmeye çalışması açısından önemlidir (Holsti, 1970'den aktaran Bozdağlıoğlu ve Mengüaslan, 2018: 591). Roxanne L. Doty'e göre devlet -uluslararası bir özne- onun hakkında konuşan, yazan ve onun adına hareket edenlerin pratikleri tarafından inşa edilir (Doty, 1993: 310). Devlet liderleri, dış politikayı oluşturan ve dış politika hakkında karar veren diğer kişiler birim düzeyindeki faktörlerdendirler. Ulusal liderler, karar vericiler ve siyasi elit, politika oluşturma sürecinde önemli kişilerdir. Dış politikayı oluşturan bu devlet temsilcileri kendi devletlerine uygun rolü belirler ve belirledikleri role göre hareket ederler (Holsti, 1970; Wish 1980, 1987; Walker 1987'den aktaran Grossman, 2005: 336).

Walker, dış politikayı anlamak için rol teorisinin kullanılması gerekliliğinin üç nedenini belirtir; tanımlayıcı, organizasyonel ve açıklayıcı (descriptive, organizational, and explanatory) olmasıdır. Tanımlayıcı olarak rol teorisi, dış politika davranışlarına ilişkin çok düzeyli analiz avantajı sağlar; sistemik, ulusal ve bireysel (systemic, national, or individual) analiz düzeyleri. Böylelikle rol teorisi, zengin bir kelime dağarcığı sağlayarak devletlerin hem kendilerinin hem de diğer devletlerin benimsedikleri inançları, imajları ve kimlikleri kategorize etmelerine yardımcı olur. Organizasyonel olarak dış politika davranışının yapı ya da süreç açısından açıklanmasına yardım edebilir. Rol teorisinin açıklayıcı değerinin ise iki kaynağı vardır; bağımsız önermeler ve yöntemler ya da bu unsurları rol kavramlarına bağlayan koşullar ve kurallar (Ghose ve James, 2005: 429- 430; Thies, 2009: 2- 3; Walker,

1987: 2- 3). Walker, rol teorisinin zengin kavramsal dili ve çok düzeyli analiz avantajına sahip olduğunu savunarak önemine dikkat çekmiştir.

Thies'e (2009) göre rol teorisinin kavramsal dili ayrıntılı ve kapsamlıdır. Rol kavramının önemi devletlerin dış politika tercihlerinin genel yönünü açıklamaya yardımcı olmasıdır. Bu doğrultuda rol kavramı dış politikaya uygulanması farklı anlamları ifade edebilmektedir. Le Prestre'nin (1997) ifade ettiğine göre bu anlamlar; katkı veya işlev, etki, beklenen davranış, davranış biçimi, politika kararları ve rütbedir. Holsti (1970), rol kavramının normatif yönlerini vurgulamıştır. Holsti'ye göre roller; dış politikada karar vericilerin kendi devletlerine uygun genel karar türleri, taahhütler, kurallar, eylemler ve varsa devletlerinin yerine getirmesi gereken işlevlere ilişkin kendi tanımlarını ifade eder (Holsti, 1970: 6-245'ten aktaran Prestre, 1997: 4).

Dış politikada karar alma sürecinde devlet liderlerinin de sahip olduğu anlamlandırmalar etkili faktörlerdir. Bu sebep doğrultusunda dış politikanın anlaşılabilmesi için devlet adına hareket eden karar vericilerin ve karar verme sürecinin de analiz edilmesi gerekmektedir (Holsti, 1997: 47; Arı, 2002: 510). Karar vericiler, devletlerinin dünyadaki rolü olarak algıladıkları şeye göre davranacaklardır. Rol teorisinin eleştirilerinden biri bazı teorilerin sadece dışsal faktörlere odaklanarak içsel faktörleri göz ardı etmeleridir. Örneğin kimlik kavramına dikkat çeken sistemik konstrüktivizm, dış faktörleri vurgulayarak sistemik bir analiz yaparken iç faktörleri göz önünde bulundurmamıştır.

Sistemik konstrüktivizmi geliştiren Alexander Wendt³, anarşinin varlığını kabul ederek üç anarşi kültürü olduğundan bahsetmiştir; Hobezyen, Lockiyen ve Kantiyen. Bu bağlamda devletlerin üç rolü oynadığını belirtmiştir; düşman, rakip ve dost rolleri. Hobezyen kültürde bencil bir kültür olan bu yapıda devletler birbirlerini düşman olarak görmektedir ve düşman rolünü oynamaktadırlar. Konstrüktivizme göre devletler hep savaşırsa yapı da buna göre şekillenmektedir. Lockiyen kültürde devletler birbirlerini rakip olarak görmek ve bir rekabet içerisinde rakip rolünü oynamaktadır. Kantiyen kültürde devletler birbirlerini dost olarak görmek ve dost rolünü oynamaktadır. Bunun sebebi sisteme hâkim olan normlar

³ Sistemik Konstrüktivizm sistemin yapısını sosyal yapı olarak savunmaktadır. Alexander Wendt devletlerin kimlikleri olduğunu öne sürerek devletlerin kimliklerine göre çıkarlarını belirlediklerini belirtmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*. No. 67. Cambridge University Press, 1999.

herkes tarafından benimsenirse herkes bu normlara göre davranır. Fakat bunun sabit olması söz konusu değildir; devletler bunu stratejik uygulamalarla değiştirebilirler ve karşılıklı inşa böylelikle ortaya çıkar.

Konstrüktivizm için önemli olan devletlerin ilk temas anıdır. Temastan sonra etkileşimin gidişatını ve sonrasında sistemin anarşik durumu belirlenmektedir. Uluslararası sistemin yapısını sosyal yapı olarak açıklayan konstrüktivizmin merkezinde kimlik kavramı yer almaktadır. Ortak anlayış, ortak normlar ve ortak bilgidен şekillenen sosyal yapıda kimlik, devletlerinin çıkarlarını belirlemektedir (Bozdağlıoğlu, 2012: 133). İlk temastan sonraki etkileşimin gidişatını büyük ölçüde etkileyen bu kimlik ve anlamlardır. Alexander Wendt (1999), devletlerarası etkileşimden sonra kimliğin oluştuğunu iddia ederken benlik ve karşı benliği bir araya getiren ve benliğin öteki ile temas kurmasına sebep olan etkileşim öncesi faktörleri göz ardı etmektedir. Devletlerin liderlerinin ya da karar vericilerinin de sahip olduğu kimlik ve anlamlar vardır. Karar vericiler sadece dışsal faktörlerle ilgilenmemektedir. İçsel faktörler de karar alma sürecinde karar vericilerin anlamlandırmalarını etkilemektedir. Dışsal ve içsel faktörlerin ele alınması gerekliliği bireysel, toplumsal ve uluslararası düzeyleri aynı anda kapsayan bir yaklaşıma ihtiyaç duymaktadır. Bu doğrultuda rol teorisi kavramsal ve analitik olarak dış politika analizinde öne çıkmaktadır.

Gelenekselci teorilerin ve teorisyenlerinin görüşüne göre de uluslararası sistemin yapısını maddi faktörler oluşturmaktadır. Devletler, bencil aktörler olarak rol alırlar ve kendi varlıklarını sürdürebilmek için çıkarlarını belirler. Örneğin Neorealizm ve öncüsü Kenneth Waltz, güç dağılımına (*the distribution of capabilities*) vurgu yapmaktadır.⁴ Neorealizme göre sistemin yapısı anarşi olduğunda devletler için önemli olan varlıklarını sürdürme amacıyla güçlü olabilmektir. Neorealizm ve benzeri uluslararası ilişkiler teorileri normları, iç faktörleri ve karar vericilerin sahip olduğu inanç ve görüşleri göz ardı eder.⁵ Bunun sebebi Waltz, birim ve yapı arasında keskin bir ayrımı vurgulamış olmasıdır. Uluslararası sistemden kaynaklanan dışsal faktörlere odaklanan neorealizm, devletler için maddi faktörlerin önemli olduğunu belirtir ve buna göre dış politikada davranışlarını şekillendirdiklerini savunur. Alexander Wendt ve sistemik konstrüktivizm, neorealizme ciddi eleştiriler getirmiştir. Sadece maddi

⁴ Detaylı bilgi için bkz. Keohane, Robert Owen. *Neorealism and its Critics*. Columbia University Press, 1986.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Walker, Stephen G. *Role theory and the international system: A postscript to Waltz's theory of international politics. Role theory and foreign policy analysis* (1987): 66-79.

faktörler değil; normların, kültürlerin ve kimlik kavramının da etkisi olduğunu belirtmiştir. Devletlerin birbirleriyle etkileşime girerek sosyalleştiğini ve uluslararası sistemin sosyal bir yapıya sahip olduğunu öne sürmüştür. Wendt, analizini yaparken sistemik bir analiz düzeyiyle yapmış ve devletlerin liderlerin veya karar vericilerin görüş ve inançlarına değinmemiştir. Rol teorisi ise aktör ve yapı arasında bir köprü görevi üstlendiği için aktör ve yapı arasındaki etkileşime odaklanır. Bu doğrultuda rol teorisi, sadece dışsal faktörlere dayanmadığı ve içsel faktörleri de kapsadığı için dış politikada alınan kararların ve karar verme sürecinin daha detaylı bir şekilde incelenmesinde fayda sağlamaktadır.

Rol teorisi, uluslararası ilişkilerde aktör ve yapı (agent and structure) arasındaki bir köprü görevini üstlenmektedir. Temsilciler, dış politika karar vericileri olarak bulundukları devletlerin sosyal ve kültürel kurumlarıyla iç içe geçmiştir. Aktör uluslararası sistemin yapısında dolaşmaktadır ve uluslararası sistemin yapısını etkilemekle beraber değiştirebilmektedir. Rol teorisi, aktör ve yapı arasındaki bu etkileşimle merkezi olarak ilgilenmektedir (Breuning, 2011: 16).

Uluslararası ilişkilerde dış politika literatüründe rol teorisinin dikkat çekmesini sağlayan kişi Kallewi. J. Holsti'dir. 1970 yılında yapmış olduğu Ulusal Rol Kavramları (*National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy*) adlı çalışmasından sonra dış politika literatüründe rol teorisine ilgi artmıştır. Carl Beckman, Holsti'nin makalesinin "bir teoriyi ödünç almanın işe yaradığı bir örnek olabileceğini" öne sürmüştür (Beckman, 1970: 319'dan aktaran Thies, 2009: 2). Holsti, sembolik etkileşimcilik ve George H. Mead'den etkilenmiştir. Ego (self) ve öteki (alter) kavramlarını çalışmasında kullanmıştır. Holsti'ye (1970) göre rol teorisi, ötekinin (alter) rol reçetesi ile rol sahibinin (ego) rol performansı arasındaki etkileşimi vurgulamaktadır. Holsti, dört kavramın dış politika analizinde yardımcı olduğunu ifade etmektedir:

- Rol performansı⁶ (role performance), hükümetlerin uygulamak için aldığı tutumlar, eylemler ve kararlar,
- Devletlerin kendi tanımladıkları ulusal rol kavramları,

⁶ Holsti (1970), devletlerin genel dış politika davranışlarını ulusal rol performansı olarak tanımlamaktadır.

- Rol reçeteleri, değişen koşullara bağlı olarak öteki (alter) veya dış çevreden kaynaklanan kısım,

- Statü diğer bir deyişle bir rol reçeteleri sistemi (Holsti, 1970: 240).

Öteki (alter) kısım, devletin kendisi dışındaki aktörlerin -uluslararası sistem ve çapında benimsenmiş değerler, uluslararası örgütler, dünya kamuoyu vb. devlet dışı aktörler- dış politikada yerini getireceği rolleri etkileyen dışsal faktörlerdir. Ego/benlik (self) kısım, devletin dış politika rollerini etkileyen devletin -kendi içindeki devlet kurumları, kültür, kamuoyu görüşü, devlet kapasitesinin kaynağı, devletin konumu vb. iç nedenler- sahip olduğu içsel faktörleri kapsamaktadır. Holsti, çalışmasında rol sahibini ego ile ve rol reçetelerini öteki ile özdeşleştirmiştir. Rol sahibinin dış politikadaki rolünü belirlerken içsel faktörleri ve dışsal faktörleri göz önünde bulundurduğunu belirtmiştir. Holsti, rol performansından bahsederken aktörün algıları, tutumları ve değerlerinin bağımsız değişkenler olduğunu belirtmiştir. Ayrıca rol performansını etkileyen bir diğer neden de örgüt kuralları, sosyal alışkanlıklar, kültürel değerler ve gelenekler rolün ego kısmının sahip olduğu faktörlerdir. Holsti, devletlerin üstlenebileceği rollerden bahsetmiş ve bu rollerin birden fazla olabileceğini ifade etmiştir. Devletlerin dış politikadaki rollerin tanımını açıklarken egemenlik ilkesini vurgulamıştır. Holsti'ye göre egemenlik ilkesi; dış politika kararlarını ve eylemlerini (rol performansı) meydana getiren etkenler politika yapıcılarının rol anlayışlarından, iç ihtiyaç ve taleplerle ile dış çevreden kaynaklanan olaylar veya eğilimlerden oluşmaktadır (Holsti, 1970: 239- 243).

Holsti (1970), çalışmasında ulusal rol kavramlarını öne çıkarmıştır. Her devletin bir ulusal rol algısı olduğundan bahsetmiştir. Ulusal rol algıları, karar vericilerin ve devlet adamlarının kendi devletlerine göre yerine getireceği rolleri kapsamaktadır. Her ulusal rolün ana etkeni karar vericinin statüsüdür. Dış politikada karar verme sürecinde karar vericiler devletlerine uygun kararları, taahhütleri, kuralları ve eylemleri ve bunun yanında uluslararası sistemde yerine getirmesi gereken fonksiyonları belirler ve bunlara göre hareket ederler. Ulusal rol kavramları, bu işlevlerin hepsini kapsamaktadır. Holsti, rolün normatif bir kavram olduğunu belirtmiştir. Bunun doğrultusunda ulusal rol performansı bir devletin diğer devletlere dair eylemler, kararlar, tepkiler ve taahhütlerden oluşan kalıpları içermektedir (Holsti, 1970: 245).

Holsti, ulusal rol kavramlarını açıklarken statü kavramının üzerinde durmuştur. Statü kavramı devletlerin rollerini icrasında etkili olabilmektedir. Statü, herhangi bir devletin diğer devletlere göre dış politikada daha fazla sahip olduğu potansiyel çeşidini açıklamak için kullanılmaktadır. Statü, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerinde veya uluslararası sistemde gerçekleşen olaylara katılım farklılıkları, diplomatik derecelerini ve bu derecelerinin etkilerini açıklamak için yardım edebilmektedir. Uluslararası sistem, bir katmanlaşmadan oluşmaktadır. Bu katmanlaşmanın sebebi devletlerin sistemin işlerine katılım farklılıkları, dış taahhütlerin kapsamı, askeri kapasiteleri, prestiji, ekonomik ve teknolojik seviyeleri ve benzerlerini yansıtmasından kaynaklanmaktadır. Karar vericiler ve devlet adamları bu katmanlaşmadan kaynaklanan statü ayrımlarının farkındadırlar. (Holsti, 1970: 242). Statü ayrımlarının önemi, karar verme sürecinde ve dünyayı algılamaları konusunda bu statü ayrımları devlet adamlarına yardım sağlayabilmektedir. Statü, karar vericilerin ülkelerinin uluslararası sistemde sahip olduğu güç konumuna ilişkin subjektif algısını ifade etmektedir (Prestre, 1997: 8).

Karar vericiler, rolün icrasında hem kendi devletlerinin hem de diğer devletlerin coğrafi konumları, ekonomik güçleri ve yönetim sistemini dikkate alırlar. Ayrıca karar vericiler bölgesel veya uluslararası etkileri de hesaba katarlar (Grossman, 2005: 337; Thies, 2009: 5) Devletler, bu faktörleri göz önünde bulundurarak birbirlerinin dünyadaki yeri hakkında bilgi sahibi olabilirler. Ulusal rol kavramları, karar vericilerin kendi devletlerinin uluslararası sistemde ve dünyadaki yeri hakkındaki anlayışına dayanır. Ulusal rol kavramları, dış politika sürecini düzenleyen ve uluslararası sistemdeki davranışı yöneten temel varsayımları ve kuralları sağlayan bir dizi tutum, inanç ve duyguyu oluştururlar (Grossman, 2005: 338). Bu faktörleri kapsayan inanç sistemi, devletlerin izlemesi gereken uygun dış politika stratejilerin belirlenmesine yardımcı olmaktadır (Holsti, 1970: 39' dan aktaran Grossman, 2005: 338). Bu doğrultuda karar vericilerin devletleri için belirledikleri uygun rolüne ilişkin anlayışları, devletlerin dış politika davranışlarını etkilemektedir (Özdamar, 2023: 4).

Devletler, dış politika seçeneklerini ve sergileyecekleri davranışları belirlerken yukarıda da bahsedildiği üzere sadece maddi faktörlere göre ya da içsel faktörleri göz ardı ederek belirlemezler. Devletlerin genel dış politika davranışını veya diğer bir deyişle ulusal rol performanslarını açıklamak için sadece maddi faktörlerin etkili olduğu söylemek yetersiz

kalacaktır. Devletlerin rol performanslarının açıklanmasında hem dışsal faktörler (güç dengesi, uluslararası örgütler ve benzeri) hem de içsel faktörler (dini bağlantılar, kültür, tarih ve benzeri) dikkate alınmalıdır (Carment ve James, 1995:39'dan aktaran Ghose ve James, 2005: 431). Devletlerinin sahip olduğu tarihi, kültürü veya inanç sistemleri rol beklentilerin oluşturulmasını etkiler ve bu rol performansını belirlenmesinde önemli bir rol oynar. Wish (1987) bu konuda ulusal niteliklere vurgu yaparak etkilerine değinmiştir. Ulusal nitelikler, dış politikada amaç ve hedeflerin belirlenmesine kılavuzluk eder ve böylelikle dış politika davranışını etkilerler. Bu ulusal nitelikler büyük ölçüde devletlerin dış politika davranışlarının kaynağı olmaktadır (Crabb, 1972: 1'den aktaran: Wish, 1987: 96).

Dışsal faktörler konusunda ise örneğin Ghose ve James (2005) uluslararası güç dengesi kavramına vurgu yapmışlardır. Uluslararası güç dengesinin, dış politikanın açıklanmasında geleneksel başlangıç noktası olduğunu belirtmişlerdir. Büyüklük ve güç potansiyeline daha fazla sahip olan devletler ve aralarındaki ilişkiler ile onların etkin varlığının diğer devletler için beklentiler oluşturduğunu ifade etmişlerdir. Dışsal faktörlerden biri de uluslararası örgütlerdir. Uluslararası örgütler, devletlere bir dizi norm öğretmeleri açısından önemlidirler. Uluslararası alanda yaşanacak herhangi bir gelişmede uluslararası örgütlerin kararları devletler için farklı bir rol beklentisine yol açabilir (Ghose ve James, 2005: 431). Bu doğrultuda devletler, dışsal faktörlerin de etkisiyle dış politika yönelimlerini belirlerler ve buna göre de ulusal rol performanslarını sergilerler.

Hem içsel hem de dışsal faktörlerin karar vericileri etkilemesiyle beraber devletlerin dış politika rolleri belirlenir. İçsel faktörler, dış politikanın subjektif yönü olarak karar vericilerin ulusal rol algılarının şekillenmesini sağlar. Böylelikle karar vericiler, devletlerinin uluslararası sistemdeki yeri hakkında bilgi sahibi olarak uygun rolleri belirler. Roller belirlenirken dışsal faktörlerden kaynaklanan roller de hesaba katılır. Devletler de belirlenen ulusal rol kavramlarının gerektirdiği yükümlülükleri ve sorumluluklarını yerine getirerek ulusal rol performanslarını gerçekleştirirler. Bu faktörlere bakıldığında devletlerin sergiledikleri ulusal rol performanslarının kaynakları daha anlaşılır hale gelir. Rol performanslarının değerlendirilmesi, ulusal rol kavramları arasında sıralama yapmak, bu kavramsalların nasıl işlevselleştirildiği anlamak açısından çeşitli konuları analiz etmeyi sağlar (Bozdağlıoğlu ve Mengüaslan, 2018: 593).

Devletler, belirledikleri roller ile uluslararası sistemde sınırlamalar ile karşılaşabilirler ya da daha fazla serbestliğe sahip olabilirler. Barnett (1993), çalışmasında bu konuya değinerek iki rol kategorisinden bahsetmiştir; tercih rolleri ve konum rolleri. Tercih rolleri, rol hakkında karar vericilerin ya da liderlerin yorumlarını ve kavramsallaştırmalarını kapsar. Tercih rollerini üstlenen devletler, rol beklentilerine uyum sağlama ve hangi davranışın belirli bir rolle uyum sağlayıp sağlamadığına dair karar verme konusunda daha fazla avantaja ve serbestliğe sahiptirler. Tercih rollerinden kaynaklanan serbestlik, devletlere istediklerini yapıp yapmama hakkını sunabilir. Bu doğrultuda, devletler rollere farklı anlamlar ve anlayışlar yükleyebilir. Bunun sonucunda diğer devletlerarasında yanlış anlama ve başarısız beklentiler gibi dezavantajlara yol açılabilir. Bu dezavantajların yaşanma olasılığı sebebiyle tercih rolleri istikrarsızdır. Bu durumun aksine konum rolleri istikrar sağlayabilir. Çünkü konum rolleri, devletlerin uluslararası sistemde dahil oldukları kurum ve kuruluşların atfettiği rollerdir. Devleti daha iyi sınırlar ve davranışını daha iyi tanımlayabilir. Bu şekilde beklentiler sabit bir şekle gelir ve yanlış anlaşılmalara engellenebilir (Barnett, 1993: 274-277).

Sistemik veya yerel kısıtlamalar hükümetlerin eylemlerinin istikrarlı olmasını açıklayabilir. Rollerle içselleşen ve sosyalleşen liderlerin ortaya çıkardığı uluslararası ve yerel ortamlar görece stabildir. Bu sebep doğrultusunda liderden lidere devlet eylemleri tutarlıdır. Ayrıca devlet, istikrarlı bir kimliğe sahip olarak tasvir edilebilir (Barnett, 1993, 274; Thies, 2009: 14). Bu üç yaklaşım, uluslararası kurumların; devletlere roller atfedip ve bu sayede devletlerin istikrarlı bir şekilde eylemde bulunmasını sağladığı konusu hakkında hemfikirdir (Barnett, 1993: 274).

Uluslararası sistemde devletler içinde bulunduğu durum ve koşullara bağlı olarak rolünü seçer ve oynar. Bilinçli bir şekilde seçilen rol veya roller, üzerinde etkili olan iç ve dış faktörlerden veya her ikisinin birleşiminden oluşan kaynaklara göre belirlenir. Devletlerin üstlendikleri rol veya roller, zamana ve koşullara göre değişkenlik gösterebilir (Bozdağlıoğlu, 2012: 141). Dış politika çalışmalarında tanımlanan rollerin sayısı da değişiklik göstermektedir. Devletler birden fazla rolü üstlenebilir. Aktörler tarafından birden fazla kavranan roller genel önem, durum ve kurumsal bağlama göre değişkenlik gösterir (Aggestam, 2018: 89). Holsti (1970), 71 ulus devlet için 17 rol tanımlı yapmıştır ve devletlerin tek bir role sahip olmadığını, daha fazla rol üstlenebileceğini ileri sürmüştür.

Teorisyenlere göre uluslararası toplumun yapısı geliştikçe sosyal roller artış göstermiştir (Wendt,1999). Uluslararası sistemin sosyal yapı olduğunu varsayarak sosyal aktörler olarak devletler sahip olduğu sosyal rolleri birbiriyle olan etkileşimden sonra öğrenirler. Herhangi bir role sahip olan devlet etkileşimle sosyalleşir ve sosyal roller öğrenerek rol sayısı artabilir. Sosyal konuma ve statüye sahip olan devletlere hak ve yükümlülükler yüklenir. Devlet, statü ve konumun gerektiği hak ve yükümlülükleri yerine getiriyorsa o rolü oynuyor demektir (Bozdağlıoğlu, 2012:141).

Uluslararası sistemde devletlere yükümlülükler ve sorumluluk yükleyen roller, devletlerin ulusal çıkarlarının şekillenmesinde yardımcı olmaktadır. Roller ile ulusal çıkarlar tanımlanabilir. Rollerin tanımları, devletlerin dış politika tercihlerinin genel yönelimlerinin ve dış politika sürekliliklerinin açıklanmasında fayda sağlamaktadırlar. Tanımlanan rolleri diğer aktörlere kabul ettirmek devletlerin temel hedefleridir. (Prestre, 1997: 5-7). Rol teorisi bağlamında başarılı bir dış politika; devletlerin sadece kendi hedeflerini koruyarak ve bunları gerçekleştirmekle kalmayıp bunun yanında ötekinin de beklentilerini ve taleplerini karşılamasını sağlayan bir politikadır (Simon ve Walker, 1987: 142).

Sonuç olarak bireylerin rolleri varsa devletlerin de üstlendikleri roller vardır. Devletlerin dış politikadaki üstlendikleri roller hem içsel hem de dışsal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Holsti'nin rol teorisini dış politikaya kazandırması sonucunda zengin ve genişleyen bir bilim geleneğine yol açmıştır (Thies, 2014: 2). Rol teorisi, bir devletin dış politikasını etkileyen değişkenleri bütünleştirdiği için devlet davranışının incelenmesinde fayda sağlamaktadır (Grossman, 2015: 337). Rol teorisi hem içsel hem de dışsal faktörleri hesaba katarak devletlerin dış politika yönelimlerini anlamlandırmakta yararlı bir analiz sağlamaktadır.

1.2. Kavramsal Çerçeve

1.2.1. Rol Algıları, Rol Beklentileri ve Rol Reçeteleri

Devletlerin karar vericilerinin her birinin kişilikleri, siyasi ihtiyaçları, normları ve benzeri unsurların etkisiyle oluşan algıları vardır. Rollerin icrasında karar vericilerin sahip olduğu anlamlar, inançlar, normlar, kültürler ve fikirler önemli etkenlerdir. Karar vericinin sahip olduğu bu etkenler algılarının şekillenmesinde rol oynarlar. Karar vericinin içinde

bulunduğu ulusun kültürü, tarihi ve toplumsal özellikleri vardır. Bu etkenleri de göz önünde bulundurarak karar vericiler ulusal rol algılarını oluştururlar. Rol algıları, bir devletin dış politikada nasıl bir davranış sergileyeceği konusunda karar vericinin sahip olduğu düşünceleridir. Aggestam’a göre rol algıları karar vericinin kendisinden beklediği normatif beklentilerdir (Aggestam, 2018: 85). Karar vericilerin dış politikada devletlerine göre uygun olan kararlar, taahhütler, kurallar, eylemler ve içinde bulunduğu uluslararası sistemin gerektirdiği işlevler hakkındaki kendi düşünceleri ulusal rol algılarıdır (Holsti, 1970:246).

Her devletin kendine özgü coğrafi ve beşeri özellikleri, ekonomik ve teknik kaynakları, geleneksel politikaları ve konumu vardır. Karar vericilerin sahip olduğu rol algıları devletin uluslararası sistemde konumunu anlamasına yardımcı olur. Karar vericilerin sahip olduğu ulusal rol algıları devletlerinin uluslararası sistem içindeki yeri hakkındaki algılarını belirtir. Devletler birbirleriyle bir ilişki içerisinde olduğundan her devletin bir sosyal konumu vardır. Her devletin sosyal konumu olması sebebiyle bu konumların gerektirdiği ulusal rolleri vardır (Bozdağlıoğlu, 2012: 142- 144).

Her devletin karar vericisi birden fazla ulusal rol algısına sahip olabilir. Bu ulusal rol algıları birbirinden farklılık gösterebilir. Bu ulusal rol algıların sosyal kökenleri vardır (Aggestam, 2018: 88). Bireyler, farklı kültürel geçmişe veya farklı siyasi öğelere sahiptirler. Devletler, kendi i lerinde yaşanan gelişimlere bağlı olarak birbiriyle benzerlik göstermeyen farklı kültürel ve siyasi öğeleri bünyesinde bulundurabilirler. Karar vericinin rol algıları, içinde bulunduğu ulusun kültürel yapısının ürünü olup bu kültürel yapıya bağlı kalarak oluşabilir. Bu faktörlerin etkisiyle karar vericiden diğer bir karar vericiye ulusal rol algıları da farklılık gösterebilir. Karar vericiler, ulusal rol algılarının farklı olması sebebiyle dış politikada farklı davranışlar sergileyebilirler (Bozdağlıoğlu, 2012: 144- 146).

Holsti (1970), ulusal rol algılarında bağımsız değişkenlerden birisinin rol beklentisi ve rol reçetesi olduğunu ifade etmiştir. Rol beklentileri hem rol sahibinin hem de ötekinin (alter) rol sahibine yönelik beklentilerini içerir. Rol sahibi hem kendisinin hem de ötekilerin fikir ve inançlarından etkilenir. Bu fikir ve inançlar, rol beklentilerini oluştururlar. Rol veya rollerin belirlenmesi sürecinde hem rol sahibinin hem de ötekilerin rol beklentileri göz önünde bulundurulur. Karar vericilerin kendisine yönelik rol beklentileri devletin sahip olduğu içsel faktörlerden etkilenir. Karar verici bir rolün icrasında devletin özelliklerini hesaba katar. Kendisine yönelik rol beklentilerini devletlerine uygun olacak tutumsal ve davranışsal

beklentiler oluşturur (Holsti, 1970: 240-246; Rosenau, 1990:212'den aktaran Barnett, 1993: 274).

Rol beklentilerine dair devletin konumunun etkisi de vardır. Sosyalleşme sürecinde rol sahibi sosyal konum elde eder. Sosyal bir konumda olan rol sahibi diğer konumlarda bulunan bireylere göre performansına ilişkin inançlar, tercihler ve normlar rol beklentilerini oluşturur. Rol sahibinin rol davranışını belirlerken diğer konumlardaki rol davranışlarını da dikkate almalıdır. Bu açıdan rol kavramı davranışlar arasıdır. Stryker ve Statham, bir rolden bahsetmek için etkileşimin devam etmesiyle örtük veya açık bir şekilde karşı role atıfta bulunulması gerektiğini ifade ederler. Böylelikle bireysel ve sosyal yapı arasındaki kavramsal bağlamı rol beklentileri sağlar (Sarbin and Allen, 1968:497-498; Stryker and Statham, 1985: 323, 330-331; Biddle, 1986:69'dan aktaran Thies, 2009: 9).

Walker, rol beklentileri üzerinde rol taleplerinin ve rol ipuçlarının etkisinden bahseder. Rol talepleri, devletin kendisi dışındaki öteki (devlet dışı aktörler) tarafından örtülü ve açık taleplerden oluşur (Harnisch, 2011:4). Rol ipuçları, sahibinin rolü canlandırmasına rehberlik eder. Örneğin uluslararası toplum rol ipuçlarını rol sahibine verebilir (Walker, 1979: 177'den aktaran Thies, 2009: 11). Rol teorisine yönelik sembolik etkileşimci ve bilişsel yaklaşımlar, rolleri ötekinin beklentilerinden ve rol sahibinin kendi kavramlarından ortaya çıkan, ipuçlara ve taleplere bir cevap olarak seçilen davranış kalıpları olarak tanımlar (Walker, 1992: 23'den aktaran Thies, 2009: 3).

Stephen G. Walker'ın dışsal faktörlerden kaynaklanan rol beklentilerini Holsti (1970) rol reçeteleri olarak adlandırmıştır. Holsti'ye göre rol reçetelerini uluslararası sistemin yapısından, sistem çapındaki değerlerden, genel hukuk ilkelerinden, uluslararası toplumun dünya görüşünden, uluslararası ve bölgesel kuruluşların tüzüklerini kapsayan yapısal kaynaklar oluşturur. Rol reçetelerin bu kaynakları ötekiyi (alter) oluşturan dışsal faktörlerdir (Holsti, 1970: 246). Bir devletin üstleneceği role yönelik diğer devletlerin beklentileri vardır. Rol reçeteleri, diğer aktörlerin rol sahibine biçtiği rol veya roller ve beklentiler olarak tanımlanabilir (Aggestam, 2018: 88). Aktörler biçtikleri role ve beklentilere uygun olacak bir şekilde rol sahibinin davranış sergilemesini beklerler.

Rol reçeteleri, bir devletin üye olduğu uluslararası kurumların bekledikleri roller üzerine daha çok odaklanır. Uluslararası kurumsal yapılar üye devletlere roller atfederler.

Atfedilen bu roller, üye devletlerin davranışlarını sınırlandırabilir. Üye devletler, atfedilen bu rolleri benimser ve içselleştirir. Yapısal bir kaynak olan uluslararası kurumların atfettiği rol, sosyal rol olarak tanımlanabilir. Uluslararası kurumlara üye olunmasıyla veya etkileşimle beraber bu roller meydana gelir. Böylelikle devletler bir sosyalleşme süreci içinde olur ve sonucunda rolleri öğrenirler. Öğrenilen bu roller, subjektif bir niteliğe sahip olan rol algılarına göre daha istikrarlı ve değişmez hale gelebilir (Barnett, 1993:275; Bozdağlıoğlu, 2012: 146-147).

Bir bütün olarak ulusal rol algılarında sadece rol sahibinin kendisinden beklentisinin yanında ötekinin (alter) beklentisi de önemlidir. Devlet dışı aktörler ve uluslararası sistem, atfettikleri rolleri rol sahibinin yerine getirmesini beklerler. Rol sahibi, bir rolün kavramsallaştırmasını oluştururken rol beklentilerini ve rol algılarını da göz önünde bulundurmalıdır. Etkileşim süreciyle beraber devletler, rollerinin icrasında yerine getirmesi gereken sorumluluklarını, kendisinin ve ötekinin beklentisini dikkate alarak rollerinin içeriğini belirlemelidir. Rol algılarını etkileyen rol beklentileri ve rol reçeteleri, rol sahibinin kendi rolünü kavramsallaştırmasına olanak sağlar. Böylelikle oynayacağı rolün ve diğerlerinin rollerini anlamasına yardımcı olur. Rol beklentileri ve rol reçetelerinin etkiledikleri rol algıları ile beraber rol sahibi içinde bulunduğu koşulları göz önünde bulundurarak kendi devletine hangi rolün uygun olduğunu veya olmadığını belirler ve buna göre rolünü seçer. Bunun sonucunda devletler, dış politikada sergileyeceği davranışlarını rol algıları, rol beklentileri ve rol reçetelerinin rehberliği sayesinde kavramsallaştırdığı rolün gerektirdiği şekilde sergiler.

1.2.2. Rol ve Kimlik

Alexander Wendt (1999), devletlerin sistemik bir etkileşim sonucu sosyal kimliklerini inşa ettiklerini belirtmiştir. Wendt'e göre devletlerin kimlikleri belirlenmeden çıkarları da oluşmaz. Sosyalleşme sürecine giren devletler birbirlerine anlam yüklerler ve birbirlerini tanırlar. Bu anlamlar sayesinde kimin hangi kimliği benimseyeceği anlaşılır ve devletler birbirlerinin tanımını yaparlar. Etkileşim ile inşa edilen sosyal kimlikler doğrultusunda devletler, kimin dost ya da kimin düşman olacağına karar verirler (Wendt, 1999). Sistemik bir analiz yapan Alexander Wendt, analizine ulusal kimlik kavramını dahil etmemiş ve devlet liderinin ulusal kimlikten etkilendiği gerçeğini göz ardı etmiştir. Ulusal kimlik, devletin dış politikada sergileyeceği davranışı etkileyen içsel bir faktördür. Karar vericiler, dış politikada

sergileyeceklerini davranışlarını etkileyen devlet kimliğinin iç ve dış boyutunu dikkate almalıdır (Bozdağlıoğlu, 2012: 138). Ulusal kimlik devletlerin dış politikalarının bir parçası olabilir (Aggestam, 1999; 2009). Rol teorisi birim ve yapısal düzey arasında köprü kurması sebebiyle kimlik kavramı ve rol algılarının oluşumu arasındaki etkileşimi açıklamayı sağlamaktadır.

Ulusal kimlik, içinde bulunduğu iç ve dış koşullara bağlı olarak gelişim ve değişkenlik gösterebilir. Dış politikada gerçekleştirilecek çıkarlar, bu değişkenlikle beraber değişebilir (Ignatieff, 1998: 18'den aktaran Aggestam, 1999). Devletlerin sahip olduğu ulusal kimlikler, karar vericilerin rol algılarını etkiler. Ulusal kimlik, devletlerin üstlenecekleri rollere yönelik karar vericilerin kavramsallaştırmalarında anlamlar sağlarlar. Ulusal kimlik, karar vericilere devletin kim olduklarının anlaşılmasına yardım eder. Karar verici devletin kim olduğunu belirten ulusal kimlikleri dikkate alarak üstlenecekleri rolleri belirler. Kimliğin karar vericinin ulusal rol algılarında etkisi olması sebebiyle kimlik ve rol arasında bir bağlantı vardır. Roller, kimliklerin temelidir. Roller, kimliklerin yüklediği anlamlardan da etkilenir Kimlik, rol sahibine bir bakış açısı sunar ve sosyal konumunun yorumlanmasına dair bir referans olabilir. Rol sahibi, kendi rolünün sınırları içerisinde davranışlarını seçmede faaliyet gösterirken kimlikler bu davranışı etkilerler ve beslerler. (Nabers, 2011: 83).

Rol, belirli bir kimliğe sahip olan aktörün topluma nasıl katıldığı ve bu rolün gerektirdiği davranışları nasıl düzenlediğini açıklar (Barnett, 1993: 274; Bozdağlıoğlu, 2012: 140). Rol kavramı, kimliklerinin inşasının temeli olduğundan dış politika davranışlarında önemlidir. Roller, uluslararası alanda devletler için gerekli kimlik duygusu sağlar (Bozdağlıoğlu ve Mengüaslan, 2018: 592). Roller, devletlerin uluslararası sistemdeki diğer aktörler tarafından tanınmayı sağlayarak ulusal kimlik anlayışlarını yansıtır (Prestre, 1997: 3). Ditmer ve Kim' göre; devletlerin arasında gerçekleşen etkileşim doğrultusunda ulusal rol algıları, kimliği harekete geçirme, deneme ve geçerliliğini doğrulama işlevi görür (Ditmer ve Kim, 1993'ten aktaran Bozdağlıoğlu, 2012: 141).

1.2.3. Rol Çatışması

Devletlerin ve karar vericilerin birden fazla rolü ve sahip olduğu rollerin gerektirdiği yükümlülükleri vardır. Karar vericinin bulunduğu ortama ve zamana bağlı olarak herhangi bir role karar veremediğinde rol çatışması ortaya çıkar. Walker ve Simon, rol beklentileri, rol

talepleri ve rol anlayışları birbiriyle örtüşmediğinde dış politika karar vericilerin sıklıkla rol çatışması durumuyla karşı karşıya kaldığını belirtmişlerdir (Simon ve Walker, 1987: 142). Bunun sonucunda devletlerin dış politikada sergileyeceği davranışlarda belirsizlikler oluşur. Karar vericiler, çoklu rol taleplerin olması sonucu Goodeu'nun (1960) 'rol gerilimi' olarak adlandırdığı bilişsel bir duruma veya rolün gerektirdiği yükümlülükler sebebiyle hissedilen zorluğa girer (Goodeu, 1960'dan aktaran Thies, 2009: 7). Rosenau (1987), karar vericilerin üzerinde çelişkili rol beklentilerinden kaynaklanan bir baskı olduğunu belirtir (Rosenau, 1987'den aktaran Thies, 2009: 7). Bu baskı sebebiyle karar vericilerin hangi rolü seçeceği zorlaşır.

Çatışan rol beklentilerin sebebi rol performansını üreten yerel ve uluslararası kaynaklar olabilir. Rosenau, çatışan rol beklentilerine maruz kalan karar vericilerin uluslararası sistemdeki üstlendiği rollerin sayısına dikkat çekmiştir (Rosenau, 1987: 46'dan aktaran Ghose ve James, 2005: 430). Uluslararası sistemin gerektirdiği rolleri devlet bünyesinde bulundurabilir. Rol reçetesinin kaynağı olan uluslararası kurumlar, devletlere gerektiğinde roller atfederler. Devletler, birden fazla uluslararası kurumlara üye olduklarında birden fazla rolü üstlenmek zorunda kalabilirler. Devlet ve karar vericisi, içinde bulunduğu ortam bağlamında algıladıkları şekillere göre rollerini ve bu rollerin gerektirdiği eylemleri gerçekleştirir. Zaman ve ortama bağlı herhangi bir durum karşısında aktörlerin rol algısı - karar vericinin belirlediği rol- ile rol reçetesi – uluslararası kurumlar gibi diğer aktörlerin belirlediği rol- farklı olursa rol çatışması meydana gelir. Rol çatışması, devletlerin dış politikada diğerlerinden bekledikleri davranışlar hakkında yanlış hesap yapmalarına, yanlış anlamalara sebebiyet verir. Böylelikle devletler birbiriyle çatışma sürecine girebilir (Benes, 2011: 6'dan aktaran Bozdağlıoğlu, 2012: 148).

Barnett, 1967 yılından önce Arap devletleri sisteminde yaşanan rol çatışmasının iki baskın rolün birbirleriyle uyumsuzluğundan kaynaklandığını söylemiştir; egemen devlet rolü ve Pan-Arabizm rolü. Arap devletlerinin egemenlik kurumlarından ve Pan-Arabizm'den kaynaklanan iki rol bölgesel düzen arayışlarında karmaşıklığa sebebiyet vermiştir. Rollerin birbiriyle uyumsuz olması rol çatışmasına yol açmıştır. Devlet aktörleri farklı kurumlarda yer aldığı kurumlarda talep ettiği farklı rollerin ve davranışların birbiriyle çelişkili olduğu durumunda rol çatışması yaşanır (Barnett, 1993).

Nabers'a göre de rol çatışması, önemli kişilerin liderlerinden tutarsız beklentileri olduğu zaman veya liderlerin benlik kavramı çevrelerinden farklılaşmaya başladığı zaman meydana gelir. Rol çatışmasının kaynakları; rol belirsizliği (bir normun özgüllüğü düşük olduğunda), rol uyumsuzluğu (çoklu roller birbirine geçmediğinde), rol süreksizliği (farklı sıralı bağlamlar, farklı ayırık roller gerektiğinde) ve aşırı rol yüklemesi (rol beklentisi arttığında), kimliklerin kararsız ve eksik karakteridir (Biddle, 1986: 83'ten aktaran Nabers, 2011: 76- 77).

Rol çatışması iki şekilde kategorize edilebilir; rol içi çatışmalar ve roller arası çatışmalar.

- Rol içi çatışmalar: Karar vericinin (özün) kendi kavramsallaştırması bağlamında dış politika rolleri kavramlarının karmaşıklığından kaynaklanan rol çatışması.
- Roller arası çatışmalar: Devlet ve devlet dışı aktörlerin rol beklentilerin uyumsuz olduğunda, rekabet halindeyse ve çatışıyorsa ortaya çıkan rol çatışması.

Roller arası çatışmalar yerel ve uluslararası düzeydeki beklentilerle ilgili olarak karşılıklı algıları kapsar. Roller arası çatışmalar, rol içi çatışmalarının yaşanmasına da sebep olabilir. Bu çatışmaların ortaya çıkması uluslararası sosyal düzey üzerinde etki yaratabilir (Frank, vd., 2011: 256).

Prestre (1997) de iki rol çatışması türünden bahsetmiştir; dışsal rol çatışması (*exogenous role conflict*) ve içsel rol çatışması (*endogenous role conflict*). Dışsal rol çatışmasına rol anlayışları ve rol beklentileri arasındaki farklılıklar sebep olur. Bunun sonucunda aktörler arasındaki işbirliği engellenebilir ve yanlış anlaşılmalara ortaya çıkabilir. İçsel rol çatışması ise iki kaynağa sahip olabilir; mevcut ve baskın olan bir rol kümesine yeni rollerin eklenmesi ve farklı temellere (statü ve kimlik) sahip rollerin olması. Prestre, aynı zamanda rol işlevsizliğine de değinmiştir. Rol çatışmasının sebebi işlevsizlikten de kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Örneğin sistemik bir değişimde geleneksel rollerin sürdürülmesi işlevsizliğe neden olabilir. Prestre, bunun çatışmadan ziyade rol işlevsizliğine neden olduğunu belirtmiştir. Değişen bir uluslararası sistemde devletler geleneksel rol kümelerini sürdürmeye devam etmeleri sonucunda işlev bozuklukları ortaya çıkabilir (Prestre, 1997: 260-261). Sonuç olarak değişen koşullar altında devletlerin uluslararası sistemi nasıl

algıladıkları da önemli olmaktadır. Uluslararası sistemdeki değişiklikler, devletlerin rol çatışmasına maruz kalmasını tetikleyebilir.

Rollerin tutarsızlığı sebebiyle ortaya çıkan rol çatışmaları devletin meşruiyetinin azalması gibi önemli sorunların çıkmasına sebep olabilir. Rol çatışmasını önleyebilmek için devletler rol değişikliğine veya rol geçişine başvurabilir. Rol geçişi, bir rolün diğer rollerle değişmesiyle ya da mevcut olan rollere yeni roller eklenmesiyle gerçekleşir (Walker, 1992: 30'dan aktaran Malici ve Walker: 2016: 42).

Rol değişikliği ise rol performansına ilişkin anlayışta ve yürütülmesinde meydana gelen değişikliktir. Rol değişikliği, rol performansın bir kimliğe karşılık gelmediğinde de ortaya çıkabilir (Nabers, 2011: 84). Devletlerin diğer aktörlerle etkileşimi sonucu rol veya rollerde değişiklik de rol değişikliğine yol açabilir. Devletlerin uluslararası örgütlerle etkileşime girmesi sebebiyle iki tür değişim ortaya çıkar; davranışsal ve kavramsal değişim. Rol kavramını değiştirmeden rol davranışının değişmesi davranışsal değişimdir. Karar vericilerin dış politikada uygun gördükleri hedefleri ve rolleri veya tüm rol anlayışlarını değiştirmesi ise kavramsal değişimdir (Aggestam 2004: 67–71; Schimank 2007: 56–9'dan aktaran Folz, 2011: 149).

Rol değişikliği ile karar vericilere önemli bir alan açılır. Karar vericiler açılan bu alanı doldurmak zorundadır. Rol değişikliği kapsamında karar vericiler ve rol sahipleri, uluslararası sistemdeki gelişimleri ve değişiklikleri göz önünde bulundurarak hareket etmelidirler. Bu doğrultuda karar vericiler, devletlerinin yaşayacakları belirsizlikleri ve risk durumlarını iyi değerlendirmelidirler. Karar vericilerin rol davranışlarının sonuçlarını nasıl ele alacakları, rolü yeniden oluşturmalarında ve rol canlandırmalarında hangi spesifik seçenekleri geliştirip seçecekleri önemli olmaktadır (Frank, vd., 2011: 258; Nabers 2011; Maull: 2011).

Özetle, devletlerin birden fazla role sahip olduğu zaman veya karar vericinin hem kendisinden beklentilerin ile hem de diğerlerinin beklentilerin birbiriyle çelişkili olması ve uluslararası sistemdeki değişiklik meydana gelmesi rol çatışmasına yol açar. Rol çatışmasını engellemek için devletler, rol değişikliğine veya rol geçişine başvurabilirler. Devletler rol çatışmasını çözmek için rollerini değiştirebilir. Rol sahibi bu değişikliği ya başka bir role geçiş yaparak ya da rol kavramını değiştirmeden davranışını değiştirerek yapabilir; rol

sahibine hareket alanı açılacağından risk ihtimaline karşı devletin yönetici elit kesimi ve karar alıcılar bulunduğu durumu iyi değerlendirmesi gerekmektedir.

Bir bütün olarak, ana hatlarıyla çizilen ve daha önce belirtildiği gibi birim ve sistemik analiz düzeyleri arasında köprü görevini üstlenen rol teorisine göre devletlerin hem kendi hem de ötekinin beklentilerinden kaynaklanan rol kavramsallaştırmaları vardır. Devletlerin dış politikada üstleneceğin rolün üzerinde karar vericilerinin rol algıları önemli olmaktadır. Devletlerin statüleri de dış politikada sergileyecekleri davranışların ne derece etkili olacağını anlamaya olanak sağlayabilmektedirler. Uluslararası sistemin sosyal bir yapı olduğu varsayarak devletler bu yapıda etkileşim halindedir. Rollerin icrasında bu etkileşim önem teşkil etmektedir. Devletler sosyalleşme süreci sonucunda sosyal roller elde edebilir. Elde edilen birden fazla rolü devlet, bünyesinde bulundurabilir. Sosyalleşme süreci ve elde edilen roller, devletlere ve karar vericilere diğerlerinin davranışlarını tahmin edebilme, kimliklerini ve rollerini anlayabilme konusunda kabiliyet sağlarlar. Devletler dış politika rolünü icra ederken maddi faktörleri, ulusal kimliklerini, rol beklentilerini, rol algılarını, rol reçetelerini ve uluslararası sistemdeki değişim ile gelişimi göz önünde bulundurlar. Devletlerin bulunduğu ortama ve uluslararası sistemdeki koşullara bağlı olarak rol çatışması ile karşı karşıya kalabilir. Karar vericiler, rol çatışması ile oluşan risklere karşı devletlerine fayda sağlamak amacıyla ve rol çatışmasını çözmek için rol değişikliğine başvurabilir. Risk ihtimali olması sebebiyle devletlerin bulunduğu durumu iyi bir şekilde yönetememesi halinde dış politikada davranışlarında belirsizlikler meydana gelebilir.

Yukarıda ana hatlarıyla çizilmeye çalışılan rol teorisi çerçevesinde bu tezde savunulacak olan hipotezler şunlardır:

Hipotez 1:

Devletler de tıpkı bireyler gibi belirli rollere sahiptirler. Bu rollerin inşa edilmesinde iç ve dış faktörler öne çıkmaktadır. Devletlerin rol algıları da bu faktörlerden etkilenmektedir. Uluslararası sistemdeki değişikliklerin yanında devletlerin karar vericileri de önemli olmaktadır. Karar vericilerin algıları da devletlerin rollerinin belirlenmesinde öne çıkmaktadır. Özetle devletler bu faktörlerden etkilenecek rollerini belirlerler ve buna göre de dış politika davranışlarını sergilerler.

Hipotez 2:

Devletler, dış politikada belirledikleri roller çerçevesinde çıkarlarını belirlemektedir. Devletlerin belirledikleri bu roller kimi zaman istikrarlı olabiliyorken kimi zamanlarda ise uluslararası ortama ve koşullara bağlı olarak iç ve dış kaynaklar sebebiyle değişebilir. Ayrıca aynı şekilde uluslararası ortama ve koşullara bağlı olarak devletler bünyesinde birden fazla rolü bulundurabilir. Devletler diğer aktörlerle etkileşimde bulundukları için bu aktörler devletlere roller atfedebilir. Diğer aktörlerin rol beklentileri de rollerin belirlenmesinde önemli olmaktadır. Bu doğrultuda devletlerin sahip olduğu roller devletlere belirli yükümlülükler ve sorumluluklar yüklemektedir. Devletlerin bu yükümlülükleri ve sorumlulukları yerine getirmesi, rol çatışması yaşanmaması açısından önemli olmaktadır.

Hipotez 3:

Devletlerin sahip olduğu roller birbirleriyle uyuşmayabilir. Devletlerin sahip olduğu rol algıları ve diğer aktörlerin rol beklentileri de birbirleriyle uyuşmayabilir. Böyle bir durum ortaya çıktığında ise devletler rol çatışmasıyla karşı karşıya kalmaktadır. Uluslararası sistemde yaşanan değişiklikler ya da koşulların değişmesiyle de rol çatışmaları ortaya çıkabilmektedir. Bu rol çatışmaları devletleri riskli durumların içine itebilmektedir. Rol çatışmalarını çözmek için devletler rol değişikliğine gidebilir ya da yeni roller edinebilirler. Ayrıca rol çatışmasını çözmek için alternatif roller de bulabilirler.

2. BÖLÜM

2. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE RUSYA

Uluslararası sistemin yapısında meydana gelen değişiklikler, devletlerin dış politikalarını etkilemektedir. Bu değişiklikler, dışsal faktörler olup devletlerin birbirini anlamlandırmalarında önem teşkil etmektedir. Yaşanan gelişmelere bağlı olarak devletlerin rol algıları ve davranış biçimleri şekillenir. Bu doğrultuda değişiklikler, devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerine de yansımaktadır. Bunun en önemli örneklerinden biri, Soğuk Savaş bittikten sonra Türkiye ve Rusya ilişkilerinde meydana gelen değişikliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Mevcut değişim ve gelişimlerden etkilenerek iki devletin ilişkileri bir ivme kazanmıştır. Soğuk Savaş döneminde Türkiye ve Sovyet Birliği arasında gerilimler söz konusu olmasına rağmen bazı temaslar da yaşanmıştır. Türkiye, Sovyetler Birliği ile gereksiz yere sürtüşmekten kaçmaya özen göstermiştir (Armaoğlu, 2005: 673; Sever, 1997, 649'dan aktaran Özel Özcan, 2018: 544). Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından beraber iki devletin ilişkileri ileri boyutlara taşınmıştır.

Soğuk Savaş'ın bitmesi ve Sovyetler Birliği'nin dağılması sonucu iki kutuplu sistem yerini tek kutuplu sisteme bırakmıştır. Uluslararası sistemin yapısının ve güç dengesinin değişmesi sonucunda Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) tek süper güç olduğu bir uluslararası ortam ile karşı karşıya kalınmıştır. Ayrıca yeni düzende demokratik değişim, serbest piyasa ekonomisi ve insan hakları konularına vurgu yapılarak küreselleşme ön plana çıkmıştır (Ağır, 2006: 75). Oluşan yeni uluslararası ortam neticesinde Türkiye ve birçok devlet, yeni koşullar altında üstlendikleri rollerde değişiklik yapılması gerektiğini düşünmüşlerdir. Yaşanan gelişmeler ve değişiklikler çerçevesinde ortaya çıkmakta olan yeni davranış kalıpları ve yeni yapı, Türkiye'nin diğer devletlerle ve komşuları arasındaki ilişkileri de etkilemiştir (Sönmezoğlu, 2016: 459).

Soğuk Savaş döneminde tampon devlet (*buffer state*) rolünü üstlenen Türkiye, yeni düzende kendine özgü hareket etmeye başlamıştır. Sovyetler Birliği ve komünizmin çöküşü Türkiye'nin algılarını etkileyerek Türkiye'nin dış politikasını da buna göre şekillendirmiştir. Güç dengesinin değişmesi sonucunda Sovyet tehdidin azalmasıyla beraber Türkiye kendisini

daha az tehdit altında hissetmeye başlamıştır.⁷ Artık kendini daha güvenli hisseden Türkiye'nin rol algıları yeniden şekillenmeye başlamıştır. Yeni düzende Rusya, Türkiye açısından acil ulusal güvenlik tehdidi olmaktan çıkmıştır (Aktürk, 2014: 15). Bunun sonucunda Türkiye ve Rusya arasında tabular yıkılmış ve yeni koşullar altında ikili ilişkiler şekillenmeye başlamıştır.

1990'lı yılların ilk başlarında ikili ilişkilerde aranan uyum ve ivme bulunamamıştır. Bunun sebebi bu yıllar rekabet içerisinde geçmiş ve çıkarlar çatışmıştır. İki devletin yakınlaşma sürecini engelleyen sebeplerden biri Türkiye ve Rusya'nın Orta Asya'ya özellikle de Kafkasya'ya dair çıkarlarının çatışması olmuştur. Rusya, Orta Asya'yı ve Sovyet coğrafyasını arka bahçesi olarak görmekteydi. Bu doğrultuda Türkiye'nin bu bölgelerde oynamak istediği 'büyük abi' ve 'model ülke' rolü Rusya'nın tepkisine yol açmıştır (Özbay, 2011: 37). Ayrıca bu yıllarda Çeçen ve Kürt sorunları da iki devletin birbirleri hakkındaki fikirlerini olumsuz etkilemiştir. İki devletin ilişkilerinde büyük bir kriz yaşanmamasına rağmen jeopolitik kaynaklı rekabet, olası işbirliklerinin görmezden gelinmesine yol açmıştır (Çelikipala 2010, 2015'ten aktaran Balta ve Çelikipala, 2020; 5).

Rekabet içerisinde geçen yıllar 1990'ların sonunda yerini işbirliğine bırakmaya başlamıştır. 1999 yılında Bülent Ecevit'in Moskova'yı ziyaret etmesiyle beraber işbirliğinin sinyalleri verilmiştir. Ecevit, Boris Yeltsin ile görüşme sağlayamamasına rağmen bu ziyaret iki devlet arasındaki ilişkilerde dönüşümün simgesi olmuştur. Putin ve Ecevit, bu ziyaretin sonucunda terörle mücadelede işbirliği, medya alanında işbirliği, veterinerlik ve diplomatik pasaportlarda vize muafiyetine kadar çok sayıda anlaşmalara imza atmışlardır (Çelikipala, 2013: 534).

İkili ilişkilere ekonomik çerçeveden bakıldığında iki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler itici bir güç olarak görülmektedir. 1990'lı yıllarda Türkiye'nin Rusya ile gerçekleştirdiği ticaret, diğer devletlerle yapılan ticaretlere oranla en yüksek rakama sahiptir (Kazdal, 2018:52). Ekonomik ilişkileri etkileyen ve ilerleyen zamanlarda da etkili olan diğer

⁷ 1700 ve 1990 arası geçen zaman içerisinde Türkiye için (ayrıca Osmanlı İmparatorluğu için de) Rusya, baş düşman ve acil güvenlik tehdidi olarak sayılıyordu. Detaylı bilgi için bkz. Aktürk, Ş. (2014). Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy. *Insight Turkey*, 16(4).

bir konu enerjidir. Türkiye'nin enerji ihtiyacının artması ve doğal gaz konusunda Rusya'nın önemli bir tedarikçi olması ikili ilişkilere olumlu bir ivme kazandırmıştır (Kazdal, 2018: 52).

Dönemin Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem, dış politika yaklaşımını komşularla sorunsuz ve yeni ilişkiler olduğunu belirtmiş ve daha dengeli ilişkiler kurulmaya başlanmıştır (Çelikpala, 2013: 534). 1990'lı yılların sonlarında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler enerji ve ekonomi konuları merkezinde şekillenmeye başlamıştır. Bu dönemdeki yakınlaşma ile iki devlet arasında çok boyutlu ortaklığa geçen ilişkilere zemin olduğu görülmektedir (Özbay, 2011: 49). İki devletin arasındaki ilişkilerin gelişme kaydetmesi, bölgesel ve küresel konulara dair ilgili tutumlarına da yansımıştır. İki devlet bu konularda birbirine benzer politikaları takip etmişlerdir (Çelikpala, 2013: 534).

2000'li yıllar, iki devlet ilişkilerinin daha da ilerlediği bir süreçle geçmiştir. Dönemin Rusya Başbakanı Mikhail Kasyanov, Ekim 2000'de Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette Kasyanov, Türkiye ve Rusya'nın birbirine rakip olmadığını belirterek ortak olduklarını ifade etmiştir. Kasyanov sürekli olarak rekabet yerine işbirliği konseptine değinip stratejik ortak olmanın sinyallerini vermiştir (Kohen, 2000). Bu ziyaretin ardından dönemin Rusya Dışişleri Bakanı İgor S. İvanov'un Türkiye'yi 7-8 Haziran 2001 tarihlerindeki gerçekleştirdiği ziyaretinde iki devlet arasındaki işbirliklerinin Avrasya'ya taşınmasıyla beraber çok boyutlu bir nitelik kazandırma amacı konusunda mutabakata varılmıştır (Çelikpala, 2013: 536). 16 Kasım 2001'de "Türkiye Cumhuriyeti ve Rusya Federasyonu Arasında Avrasya'da İşbirliği Eylem Planı: İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa" adlı metin İgor İvanov ve İsmail Cem tarafından imzalandı. İkili ilişkilerin şekillenmesini sağlayan temel metinde üç ana konu başlığı bulunuyordu. Eylem planındaki bu başlıklar; siyasi ilişkiler, ekonomik ilişkiler ve terörle mücadelede işbirliğinden oluşuyordu. Bunun üzerine hedefler belirlendi (Çelikpala, 2013: 536; Kohen, 2001; Özbay, 2011: 50). Bu eylem planının iki devlet ilişkilerinin işbirliğinden çok boyutlu ortaklığa geçişinin bir simgesi olduğu söylemek mümkün olacaktır.

Bu dönemde iki devletin dış politikaları, birbirlerine benzerlik göstermeye başlamıştır. Ankara ve Moskova 2000'li yılların başlarında dış politikalarını gözden geçirerek hareket etmişlerdir. Çok yönlü bir dış politika izlemeye başlayan Kremlin, Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) coğrafyası ve komşuları ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Türkiye de komşularıyla ilişkilerini geliştirmeye ve yaşanan sorunların çözüme

kavuşmasını öngören bir dış politikayı takip etmiştir. Her iki devletin de komşularına daha da önem vermeyi benimseyen dış politikaları olması sonucunda Türkiye ve Rusya arasındaki diyalog yeni bir boyut kazanmıştır (Kamalov, 2010: 7).

İkili ilişkilerin ileriye taşınmasını sağlayan etkenlerden biri de her iki devlette de gerçekleşen iktidar değişiklikleridir. Bu gelişme neticesinde stratejik ortaklık söylemi gündemde olmaya başlamıştır. Rusya’da Boris Yelstin’in yerini Vladimir Putin alması neticesinde dış politikada ve güvenlik yaklaşımında farklı ve yeni yönelimlerin ortaya çıkacağı için bu iktidar değişikliği önemli olmuştur (Çelikipala, 2013: 532). Diğer bir yandan 2002 yılında Türkiye’de Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) tek başına iktidara gelmesiyle yaşanan iktidar değişikliği de Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri etkilemiştir. Yaşanan iktidar değişiklikleriyle beraber Türkiye ve Rusya arasında ilişkiler ilerleme kaydederek daha yakın temasların yaşandığı bir döneme giriş yapmıştır.

İki devlet ilişkileri, yaşanan gelişmeler ve koşullar sebebiyle hassas ve kırılgan bir yapı üzerinde olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda iki devletin de dış politikada sergileyeceği davranış biçimleri ve uygulayacağı uygulamalar ikili ilişkiler açısından önemli olacaktır. İki devlet ilişkilerini hem içsel faktörler hem de dışsal faktörler etkileyerek farklı bir boyut kazanmasını sağlamıştır. Bu bölümde AKP dönemi ve Türk dış politikası çerçevesinde Türkiye ve Rusya ilişkilerine değinilecektir. Türkiye’nin dış politikasını şekillendiren rol algılarında etkili olan içsel ve dışsal faktörlerden bahsedilecektir. Türkiye ve Rusya ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ve krizlere dair Türkiye’nin oynadığı rollerde etkili nedenler ele alınacaktır.

2.1. AK Parti Dönemi Türk Dış Politikası

Küreselleşmenin ön plana çıktığı yeni dünya düzeninde uluslararası sistem daha az siyasi/ askeri baskı yaratmıştır. Bu yeni dönemde içsel faktörler, dış politikanın oluşum sürecinde daha fazla önem taşımaya başlamıştır (Sönmezoğlu, 2016: 463). Türkiye’de de AKP’nin iktidara gelmesi neticesinde Türk dış politikasında dönüşümlerin yaşandığı ve rol algılarının değiştiği bir süreç ortaya çıkmıştır. 2002 yılında yaşanan iktidar değişikliği, Türk dış politikasının oluşumunda etkili bir faktör olarak öne çıkmıştır.

3 Kasım 2002 yılında Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde AKP, genel seçimleri kazanarak iktidara gelmiştir. AKP'nin başa geçmesinin ardından iç siyasetteki yaşanan değişiklikler dış politikada da görülmüştür (Balcı ve İmiş, 2008: 387). AKP iktidara gelene kadar Türk dış politikasında temel çizgi olan batıcılık ve statükoculuk takip edilmiştir. AKP döneminde ise batıcılıktan çok sapma olmamasına rağmen statükoculuk açısından değişimler yaşanmıştır. Türkiye, AKP döneminde pasif ve izolasyonist tutumu terk ederek daha çok aktif ve yoğun roller oynamaya çalışmıştır (Oran, 2013, 134; Aras ve Görener, 2010: 73).

Bu dönemde 1990'lı yılların aksine Balkanlar ve Orta Asya bölgesi Türkiye'nin odağına pek fazla yerleşmemiştir. Çünkü Türkiye, Rusya gerçeğini idrak ederek dış politikasını başka yöne çevirmiştir. Öncelikle, batıcılık açısından Türk dış politikasının ana odağı Avrupa Birliği (AB) ile ilişkileri ilerletme üzerine olmuştur. Bu dönemde her ne kadar muhafazakâr (İslami) kökenlere sahip olsa da AKP, batının değerlerini benimsemiştir. AB ile ilişkileri ilerletme amacı Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının temel taşı olmuştur (Duran, 2008: 88). Ayrıca bu dönemde ABD ile ilişkilerine bakıldığında gerilimler yaşandığı süreç söz konusudur. Yeni dış politikanın önemli bir boyutunu oluşturan ABD ile ilişkiler, Irak işgali ile Orta Doğu'daki anlaşmazlıklar neticesinde gerilimlerle karşı karşıya kalmıştır (Duran, 2008: 89). ABD ile ilişkilerinde yaşanan soğukluk 2005 sonrasında çeşitli nedenlerle Türkiye'nin AB ile ilişkilerinde de görülmeye başlamıştır (Sönmezoğlu, 2016: 466). Bu nedenlerden dolayı Türkiye, dış politikada yönünü başka taraflara çevirmeye başlamıştır.

Türkiye'nin dış politikada yeni yönelimi Orta Doğu bölgesi olmuştur. Bunun sebebi Orta Doğu'da ABD'nin prestijinin azalması ve ABD nefreti ortaya çıkmasıyla güç boşluğu oluşmasıdır. Buna ek olarak; İslami, muhafazakâr, gelenekçi ve milliyetçi bir yaklaşımı benimseyen AKP ideolojik olarak Müslüman ve Arap dünyasına kendini yakın hissetmiştir. İslam ile demokrasiyi bağdaştırmak isteyen AKP'nin Filistin davasına sahip çıkması ve İsrail ile arasının bozulması sonucunda Türkiye'nin Arapların gözündeki prestiji artmıştır (Oran, 2013: 132- 133).

Türkiye'nin dış politikada yeni yönelimlerinin, yaşanan koşullara bağlı olarak daha aktif roller oynamak istemesinin, eskiye göre daha çok kendine özgü davranmasının sinyallerini Turgut Özal kendi döneminde vermiştir. Bu doğrultuda Turgut Özal'ın AKP dış politikasına referans olduğu söylenebilir. Statükocu ve izolasyonist rolleri barındıran geleneksel cumhuriyet rol anlayışlarının iç ve dış gelişmelere bağlı olarak Türk dış

politikasında şekillendirmede hakimiyetleri kaybolmaya başlamıştır. Türkiye'nin aktif roller oynaması gerektiğini düşünen Turgut Özal, Türk dış politikasının ana hatlarını şekillendirmede iki baskın ulusal rol anlayışı olan “köprü” ve “bölgesel lider” rollerine işaret etmiştir. Türkiye'yi Doğu ve Batı arasında köprü olarak gören Özal bu bölgelerle aktif ilişkiler içerisinde olmuştur (Aras ve Görener, 2010: 79- 80). Bu doğrultuda, devlet liderlerinin veya karar vericilerinin rol algılarının, “kendi devletlerini” ve “ötekini” nasıl algıladıkları dış politikayı oluşturmada önem teşkil etmektedir.

Özal döneminde olduğu gibi AKP döneminde daha aktif politika izlemesinin sebebi de aynı şekilde içsel ve dışsal faktörlerden kaynaklanan karar vericilerin rol algılarıdır. Dışsal faktörler açısından Sovyet tehdidin ortadan kalkmasıyla beraber izolasyonist politikayı terk ederek aktif roller oynama başlayan Türkiye, yeni düzende tehdit algısı hissetmediği için rol algıları değişmiş ve etki alanını genişletmeye çalışmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi diğer aktörlerle (örneğin ABD ve AB) olan ilişkileri de Türkiye'nin dış politika oluşturma sürecinde etkili olmuştur. ABD ve AB ile sorunlarının⁸ ardından AKP, Türkiye'nin ABD, AB ve Orta Asya cumhuriyetleri olan bağları hakkında önemli olduğunu vurgulamasına rağmen İslam devletleriyle ilişkilerine özel önem atfederek yeni dış politika yönelimini ortaya koymuştur. AKP'nin çok boyutlu dış politikasında Türkiye'ye zaman zaman AB ve ABD ile çatışan yeni roller atfeden bir dış politika söylemi yer almıştır. Bu yeni dış politika söylemi, Türkiye'nin uluslararası sistemdeki rolüne ilişkin tampon devlet veya Doğu ve Batı arasında köprü rollerinden farklı olmuştur. Bu yeni söyleme göre Türkiye'nin bölgesel alt sistemde bir merkez ve uluslararası sistemde küresel aktör olabileceği belirtilmiştir (Bozdağlıoğlu, 2008: 69- 70).

2002 seçimi kazanmasının ardından 2007 tarihinde yapılan seçimi de tekrardan kazanan AKP olmuştur. Bu seçim zaferi, Türk dış politikasında AKP'nin siyasi elitlerine kendi rol anlayışlarını yönlendirme konusunda tekrar yetki vermiştir. Güçlü toplumsal desteği arkasına alması ve yeni dış politika vizyonun uluslararası ortam tarafından olumlu bir şekilde karşılanmasının ardından AKP elitlerinin ulusal rol anlayışlarının pekişmesi kolaylaşmıştır. AKP elitlerinin kullandıkları rol algılarında bölgesel koruyucu, bölgesel

⁸ AB ile ilişkilerdeki sorunlar hakkında detaylı bilgi için bkz. Sanem Baykal ve Tuğrul Arat, “AB'yle İlişkiler, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III (2001- 2012), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, ss. 337- 401).

lider, küresel alt sistem işbirlikçisi, bölgesel alt sistem işbirlikçisi, örnek ve köprü rolleri bulunmuştur. Bu dönemde Özal döneminde daha belirgin olan köprü rolü daha az belirgin hale gelmiştir (Aras ve Görener, 2010: 81).

AKP elitleri, kullandıkları rol ile Türkiye'nin dış politikasında çok boyutlu ve aktif bir politikayı takip etmek istemiştir. 2002 yılından itibaren bir dönüşüm sürecine giren Türk dış politikası hem içsel hem de dışsal faktörler tarafından şekillenmiştir. Dışsal faktörlerin çok önemli olmasının yanında içsel faktörlerin daha da önem kazanması ve etkili olması Türk dış politikasında da görülmüştür. İki seçimi de kazanması ve kamuoyu tarafından destek göstermesinin AKP'nin özgüvenini arttırdığı söylenebilir. İç politika da devletlerin dış politikalarını oluşturmalarında da etkili olmaktadır. Türk dış politikasının ana hatlarının çizilmesinde büyük payı olan iki aktör bulunmaktadır. Önce dışişleri danışmanı daha sonra Dışişleri Bakanı olan Ahmet Davutoğlu ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türk dış politikasında zihniyet değişiminin iki önemli aktörü olarak öne çıkmaktadır. Özellikle uluslararası ilişkiler profesörü olan Ahmet Davutoğlu, Türk dış politikasının dönüşümünde hem uygulamalar hem de zihinsel alt yapı açısından önemli rol oynamıştır (Sönmezoğlu, 2016: 466). Bu doğrultuda Türkiye'nin çok boyutlu bir dış politikasını benimsemesinde büyük payı olan Davutoğlu'nun yaklaşımlarını incelemek yararlı olacaktır.

2.1.1. İçsel Faktör Olarak Davutoğlu Etkisi

2002-2011 döneminde değişime uğrayan Türk dış politikasında yumuşak güç politikası hâkim olmuştur. Bu dönemde dış politikada ağırlıklı olarak yumuşak güç araçları kullanılmış ve dış politika diplomasiye indirgenmiştir. Özal döneminden referans alınan bu dönemin Türk dış politika zihniyetini ideolojik ve teorik olarak belirleyenlerden biri Ahmet Davutoğlu olmuştur (Ekşi, 2014: 142). Davutoğlu, görüşlerini siyasi yönelimli bir nitelik taşıyan Stratejik Derinlik: Türkiye'nin Uluslararası Konumu adlı kitabında ortaya koymuştur. Bu eserde Türk dış politikasını etkileyen faktörlerden bahsedilmiş ve bu faktörlerin yönetilerek dış politikanın büyütülmesi konusunda önerilere yer verilmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 466- 467).

Davutoğlu (2001), eserinde Türkiye'nin pasif rolleri terk etmesi ve çevre statüsünde kalmaması gerektiğini belirterek aktif rolleri tercih edip etki alanını genişletmesi gerektiğini ifade etmektedir. Eserde Türkiye'nin birden fazla kimlikli tarihsel geçmişi olduğuna vurgu

yapılmıştır. Bu tarihsel geçmişe sahip bir Türkiye'nin kendi coğrafyasından kuvvet olarak sadece bölgesel güç olmadığını ayrıca küresel bir güç olduğunu ve ender görülen merkez güçlerden biri olacak olması kitabın ana fikri olmaktadır (Oran, 2013: 138). Davutoğlu, kendisinden önceki geleneksel Kemalist dış politikayı eleştirerek bu politikanın Türkiye'yi Osmanlı coğrafyasına karşı yabancılaştırdığını söylemektedir. Bu eski dönem dış politikanın tam aksine Osmanlı ile barışmayı sağlayan stratejik derinlik bakış açısı sunduğunu iddia etmiştir (Ekşi, 2014: 143). Davutoğlu, yumuşak güç çerçevesinde jeopolitik etki alanına, Osmanlı'dan miras kalan tarihsel ve coğrafi derinliğe yaraşır bir şekilde kendi proaktif politikasını geliştirerek merkezi güçlerin politikaların yerine uygulanmasını gerektiğini belirtmiştir (Oran, 2013: 139).

Davutoğlu, Türkiye'nin jeopolitik etki alanını havza politikaları olarak üç kategoride sınıflandırmıştır; yakın kara havzası, yakın deniz havzası ve yakın kıta havzası. Yakın kara havzasında Orta Doğu, Balkanlar ve Kafkasya bölgelerini içermektedir. Kızıldeniz, Adriyatik Denizi, Basra Körfezi, Hazar Denizi ve Doğu Akdeniz, yakın deniz havzasında bulunmaktadır. Son olarak, Kuzey Afrika, Orta Asya, Avrupa ve Güney Asya yakın kıta havzasında yer almaktadır. Davutoğlu'nun bu analizinin jeopolitik olmasının yanında geçmişinde büyük alanlara hükmeden bir imparatorluğa sahip olan Türkiye'nin tarih bilincinde olması gerektiğine değinmiştir. Bu doğrultuda Türkiye, aktif bir politika izlemeli ve yakın çevreyle ilişkilerini yoğun ilişkiler içerisinde bulunmalıdır. Böylelikle Türk dış politikasının amacı etki alanının daha da genişletilmesi olmalıdır (Sönmezoğlu, 2016: 467-468).

Davutoğlu'na göre coğrafi olarak Türkiye'nin eşsiz bir konumda olduğu ve birden fazla kimliğe sahip olarak Afro-Avrasya'nın geniş topraklarının ortasında yer alması sonucunda merkezi ülke olarak tanımlanabilir (Davutoğlu, 2008: 78). Bu yeni dış politika döneminde bölgede yaşanacak herhangi bir sorun veya krize Türkiye'nin doğrudan müdahil olma politikası, arabuluculuk rolünü üstlenmesi ve sıfır sorun politikasını uygulamasının yanı sıra Türkiye merkez ülke olmaya dayalı bir dış politika takip etmiştir (Ekşi, 2014: 145). Davutoğlu, Türkiye'nin mevcut olduğundan daha fazla kabiliyete sahip olduğunu düşünmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'nin uluslararası sistemdeki manevra kabiliyetini belirtmek için merkez ülke retoriğini kullanmaktadır. Merkez ülke tanımlaması, Davutoğlu'nun (2004) Türkiye'nin köprü ülke söylemine yönelik eleştirisidir. Bu köprü ülke

söylemi doğrultusunda Türkiye'nin kendini bağımsız bir aktör olarak algılayamama ihtimali olması nedeniyle eleştirmiştir (Davutoğlu, 2004'ten aktaran Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 12- 13). Türkiye'yi yeniden konumlandıran Davutoğlu, bölgede yaşanan çeşitli krizlere (ekonomik, kültürel, siyasi, küresel) dahil olabildiğini ve yaşanan bu krizlerde etkin roller alabildiğini belirtmiştir. Türkiye'nin bunu yapmasının nedeninin sadece prestij olmadığını, etkin rol oynanmadığı takdirde Türkiye'nin bekasının tehlike altında olabileceğini de ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, 2009: 762).

Davutoğlu, coğrafi olarak büyük bir etki alanına sahip olan Türkiye'nin sadece bir kıtaya ya da bir bölgeyle izah edilemeyeceğini belirtmiştir. Ayrıca daha önce de belirtildiği üzere yönetici elitlerin tarih bilincinde de olması gerekir. Türkiye'nin Çin sınırlarından Orta Asya, Asya'dan Somali'ye kadar olan kuşaklarla akrabalık bağları olduğunu, çok yoğun tarih bağlarla bağlı topluluklarla birlikte yaşadığını ve bu tarihi bağlarının olduğu topluluklarının Türkiye'den beklentiler içerisinde olduğunu belirtmiştir. Bu doğrultuda Davutoğlu'na göre Türkiye bu bölgelere yoğunlaşarak üzerine düşeni yapmalı ve Türk dış politikasında bu bölgeleri çevreleyen bir strateji izlemelidir (TBMM Tutanak Dergisi, 2009: 761).

Davutoğlu'nun bakış açısı ve merkezi ülke retoriği çerçevesinde Türkiye, kendi coğrafi etkisinin ne kadar büyük olduğunun farkında olursa, uluslararası alanda manevra kabiliyetini göz önüne alırsa ve tarih bilincini unutmazsa proaktif bir politika takip etmekle beraber etkili bir dış politika oluşturarak merkezi bir rol oynayabilir. Türkiye'nin pasif kalmaması gerektiğini belirten Davutoğlu etkin roller oynandıkça ülkeye avantaj sağlayacağını düşünmüştür. Merkez ülke retoriği bu doğrultuda sadece coğrafi olarak değil aynı zamanda oyun kurucu bir ülke olmasına yönelik kültür, tarih ve dini içeren jeopolitik bir bakış açısidir (Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 13).

Türkiye'nin bünyesinde birden fazla bölgesel kimlik olması sebebiyle bütüncül bir yaklaşım ile bir dış politika izlemesi gerekmektedir (Aras, 2009: 133). Böylelikle çok boyutlu bir dış politika uygulanarak ve bölgelerde yoğun ilişkilerde bulunarak Türkiye'nin etki alanı genişletilebilir. Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasının üç metodolojik ilkesi vardır; *'tutarlı ve sistematik bir çerçeve, vizyon sahibi dış politika ve Türk yumuşak gücünü bölgede yayacak yeni bir diplomasi ve söylem'*. Bunların amaçlarından biri aynı temel ilkelere dayanan bir politikayı her bölgede takip etmektir. Böylelikle sistematik bir çerçeve ortaya çıkmaktadır. Vizyon sahibi dış politika ilkesi kriz odaklı değil vizyon odaklıdır ve

krizlere tepki vermek yerine bu krizlerin çıkmasını engelleme amacı gütmektedir. Davutoğlu bu ilkeyle Türkiye'nin beklememesi gerektiğini belirterek ortaya çıkan kriz durumunda rol oynaması (örneğin arabuluculuk rolü) ve krizi önlemeye yönelik politikalara vurgu yapmıştır. Türkiye'nin yumuşak gücü ise kültürel ve ekonomik gelişimlerinin sonucu ortaya çıkmaktadır (Oran, 2013: 139; TBMM Tutanak Dergisi, 2009: 762).

Türkiye'nin yeni dış politikasında yumuşak güç araçları kullanarak Türkiye'nin daha etkin olabilmesi amaçlanmıştır. Yumuşak gücün unsurlarını bir ülkenin kültürel zenginliği, demokrasisi, tarihi birikimi, diplomatik becerisi ve benzeri yeteneklerinin toplamı oluşturmaktadır. Davutoğlu'na göre Türkiye'nin yumuşak gücünü oluşturan temel özellik sahip olduğu demokrasidir. Türkiye'nin sivil özgürlükleri koruması, terörle mücadeleye rağmen normal hayatın devam etmesi ve bütün yaşanan iniş çıkışlara rağmen en önemli yumuşak gücünün demokrasi olduğunu fikrini desteklemektedir (Davutoğlu, 2008: 80; Kalın, 2011). Ayrıca AKP elitleri Türkiye'ye yumuşak güç rolünü biçerek yumuşak güç stratejilerini dış politikada uygulamıştır (Ekşi, 2014: 159).

Ritmik diplomasi, komşularla sıfır sorun politikası, medeniyetler ittifakı, güvenlik ile demokrasi dengesi, proaktif ve ön alıcı diplomasi Türkiye'nin kullandığı yumuşak güç araçlarındandır. Güvenlik ile demokrasi dengesi ile Türkiye, özgürlükler getirilmesine önem verip demokrasiyi geliştirerek dış politikada etkili olmayı sağlamak amacıyla yumuşak gücün arttırılmasını öne sürer (Oran,2013: 139). Proaktif diplomasi, Türkiye'nin çevresinde yaşanan krizleri çözmesini öneren ve diğer devletlerle olan ilişkilerini geliştirmesini amaçlayan diplomasi türüdür. Ön alıcı diplomasi, krizleri ortaya çıkmadan engellemek için etkin rol oynanması ve etkin bir diplomasi benimsenmesini amaçlamaktadır (Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 15). Ritmik diplomasi ise küresel açıdan önemli olan gelişmeleri yakından takip ederek etkin bir şekilde müdahil olmaya dayanmaktadır. Bu diplomasi türü uluslararası ilişkilerde Türkiye'ye çok daha aktif rol vermektedir. Taktiksel bir hareket olup aynı anda farklı alanlarda diplomasinin uyumlu ve düzen içerisinde yürütülmesini öngörmektedir (Oran,2013: 139; (Balcı ve Yeşiltaş, 2011: 16). Medeniyetler ittifakı ise Davutoğlu'nun Samuel Hantington'un '*Medeniyetler Çatışması*' (1993) tezine yönelik eleştirisidir. Davutoğlu, temelde medeniyetlerin beraber hareket ederek işbirliği yapabileceği fikrindedir (Balcı ve Miş, 2008). Komşularla sıfır sorun politikası ise Türkiye'nin komşularıyla sorunlu olan ilişkilerini normalleştirerek yoğun ilişkiler içinden bulunmasını ve işbirliğini

hedeflemektedir. Takip edilmek istenen bu politika, oyun kurucu rolü ile gelişmektedir (Ekşi, 2014: 166). Türk dış politikası komşu bölgelerde güvenlik ve barışın inşasına dair kapsayıcı bir yaklaşımı benimsemektedir (Aras, 2009: 131).

Kısaca, Davutoğlu'nun dış politikadaki bakış açısı dönemin yönetici elitlerini etkileyerek rol algılarının değişmesine neden olmuştur. Eski dış politikadaki pasif ve statükocu roller yeni dönemde terk edilerek yerine proaktif ve Türkiye'nin etki alanını genişletecek roller oynanmak istenmiştir. Türkiye'nin yeni dış politikadaki amaç çok boyutlu bir dış politikayı benimseyerek Türkiye'yi merkez güç haline getirmek olmuştur. Benimsenen bu yaklaşımlar ve seçilen roller ile Türkiye bir süre yumuşak güç kullanarak ılımlı bir şekilde hareket etmiştir. Özellikle 2011 sonrası yaşanan gelişmeler ve krizler nedeniyle arabulucu rolü terk edilmiştir. Türkiye ve Rusya ilişkileri de yaşanan bu gelişmeler neticesinde inişli ve çıkışlı bir döneme girmiş ve krizlerin yaşandığı bir sürece girmiştir. İki devlet, dış politika davranışlarını uluslararası ortamda yaşanan gelişmelere bağlı olarak belirlemiş ve bu doğrultuda hareket etmişlerdir.

2.2. AKP Dönemi Türkiye ve Rusya İlişkileri

Daha öncede belirtildiği gibi Bülent Ecevit'in ziyaretiyle beraber iki devlet arasında başlayan işbirliğinin ardından ikili ilişkiler hızlı bir şekilde gelişmiştir. AKP döneminde ilişkiler ivme kazanmış olup ekonomi ve siyasi konularda ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemde diplomatik temaslar da artmış ve ikili ilişkilerde bahar havasının yaşandığı bir döneme girilmiştir (Çelikpala, 2008: 282- 283). Rusya'da Putin'in iktidarı ele alması ve Türkiye'de AKP'nin iktidara gelmesi, ikili ilişkileri olumlu bir şekilde etkileyerek birçok alanda işbirliğinin zeminini oluşturmuştur.

Çok boyutlu bir dış politikayı benimseyen AKP'nin yönetici elitleri, Türkiye'nin komşularıyla olan sorunları çözmeyi ve komşularla yoğun ilişkiler içinde olmayı hedefleyen yaklaşımları benimsemiştir. Komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde Türkiye ve Rusya da sorunlarını geri de bırakarak ilişkilerini çeşitlendirmeye çalışmışlardır. Bu dönemde aynı şekilde çok boyutlu bir dış politikayı benimseyen Kremlin de komşularıyla olan ilişkilerinde ilerleme kaydetmek istemiştir (Kamalov, 2007: 7).

Devletlerarasındaki ilişkileri etkileyen dışsal faktörler de bu dönemde kendini göstermiştir. AKP döneminde batıcılığın terk edilmemesine rağmen AB ve ABD ile ilişkilerde yaşanan gerilimler Türkiye'yi Rusya'ya yakınlaştırmıştır. Ayrıca uluslararası arenada yaşanan gelişmeler de ikili ilişkileri şekillendirmiştir. 2000'lerin başlarında hem Türkiye hem de Rusya Batı ile ilişkilerinde gelişmeler kaydetmişlerdir (Balta ve Çelikpala, 2020: 7). 11 Eylül olaylarından sonra ABD'nin dış politikasının merkezine 'terörizme karşı küresel savaş' (*global war on terrorism*) adlı başlık yerleşmiştir (Uzgel, 2012: 249). Rusya, Kafkasya coğrafyasında yaşanan problemler sebebiyle ABD'nin terörle ile olan savaşına destek vermiştir (Özel Özcan, 2018: 549). 2002 yılında ise Kopenhag Avrupa Konseyi, Türkiye için tam üyelik müzakerelerinin başlatılmasını tavsiye etmiştir. İki devletin de Batı ile ilişkileri birbirine paralel şekilde ilerleme kaydetmiştir. Bu gelişmeler ikili ilişkilerin gelişmesinde rol oynamıştır (Balta ve Çelikpala, 2020: 7). Rusya'nın ABD'ye destek vermesi, Türkiye'nin rol algılarını etkilemiş ve artık Rusya tarafından ortada bir tehdit olmadığına dair algılar iki devletin işbirliklerinin artmasını sağlamıştır.

ABD bu dönemde Afganistan'ı işgal ederek Taliban'ı devirmiştir. 2003 yılında da Irak'ı işgal etmiştir (Uzgel, 2013: 249). Irak'ın işgali sonucunda Rusya'nın algıları değişerek farklı bir yöne evrilmiştir. ABD'nin Irak'a savaş açmasına hem Türkiye hem de Rusya karşı çıkmıştır. İki devletin de Irak'ta güven ortamının sağlanması için birbirine yakın politikaları olmuştur (Özbay, 2011: 54). ABD'nin sadık müttefik rolünü oynayan Türkiye, Irak'ın işgaline karşı durarak toprak bütünlüğünden yana bir tavır sergilemiştir (Aktürk, 2014: 16). Aynı şekilde Rusya'da Irak'ın toprak bütünlüğünün korunmasının gerekliliğini belirterek Türkiye ile aynı tutumu benimsemiştir. 1 Mart Tezkeresi'nin Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından reddedilmesi de ABD tarafından hoş karşılanmamış, Türkiye ve ABD'nin arasının açılmasına neden olmuştur. TBMM tarafından tezkerenin reddedilmesinin ardından Rusya'nın algıları, Türkiye'nin artık ABD'nin sadık müttefiki olmadığı, bağımsız bir şekilde karar alabilen ve kendi çıkarları doğrultusunda siyasi irade koyabilecek güçlü ve güvenilir ülke statüsünde olduğu yönündedir (Özbay, 2011: 54). Türkiye'nin ABD'nin sadık müttefik rolüne bağlı kalmayarak kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesi Rusya'nın Türkiye'ye dair algılarının değişmesinde etkili olarak ikili ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır.

Rusya açısından bakıldığında Türkiye ve AB ile ilişkilerine sorunlu olarak görülmüyordu. Rusya, NATO'nun genişlemesine gösterdiği tepkiyi AB'nin genişlemesine

göstermiyordu. Türkiye'nin AB'ye üye olması durumunda Rusya'nın AB içindeki müttefik sayısı artacak Rusya ve AB arasındaki ilişkilerde Türkiye de katkı verebilecekti. Böylelikle Türkiye'nin AB'ye üye olması demek Rusya'nın çıkarına demektir (Kamalov,2010: 14). 2005 yılından itibaren Türkiye ve AB arasındaki bazı nedenler doğrultusunda ilişkiler bozulmaya başlamıştır. ABD ile Türkiye'nin arasındaki bozulan ilişkilerine AB ile yaşanan bozulma da eklenince Türkiye'nin Batı ile arası açılmaya başlamıştır. Aynı dönemde Rusya'nın da Batı ile arasının açılması Türkiye ve Rusya'nın birbirine yakınlaşmasını kolaylaştırmıştır (Kamalov, 2010: 7). Sonuç olarak bu dışsal faktörlerden Rusya ve Türkiye ilişkileri olumlu bir biçimde etkilenecek farklı bir boyut kazanmaya başlamıştır.

Aynı dönemde Rusya, Putin ile beraber kendisini toparlayarak artık söz sahibi olmak ve daha aktif roller oynamak istemiştir. 2000'li yılların başından itibaren karar verici konumda olan Putin Rusya'ya güç kazandırmıştır. Sovyetlerin çöküşünün ardından alt yapıyı yenilemek isteyen Putin ile beraber Rusya, ekonomiyi ve üretimi tekrardan canlandırmış, ülkesinin kaynaklarını dünya ekonomisine entegre ederek kendine gelmiştir (Topsakal, 2016: 48). Enerji kaynakları, Rusya'nın ekonomisini toparlamasında önemli olmuştur. Dış borçlarını da kapatan Rusya, çok boyutlu bir dış politikayı benimseyerek uygulamaya başlamıştır (Kamalov, 2010: 6).

İkili ilişkilerde ivme yakalanmasının ardından diplomatik temaslar hızlı bir şekilde artmıştır. 23-26 Şubat 2004'te Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Moskova'yı ziyaret etmiştir. 5- 6 Aralık 2004'te ise Putin, Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaret, otuz iki yıl sonra Ankara'yı devlet başkanı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olmuştur (Çelikpala, 2013: 538). Bu doğrultuda diplomatik ilişkiler hız kazanmasıyla beraber her yıl biri Türkiye'de diğeri ise Rusya'da olmak üzere iki kez bakanlık toplantısı yapılmaktadır. Bu toplantıların yapılması sayesinde iki devlet de aralarında yaşanan sorunlara karşılıklı diyaloglar ile zamanında müdahale edebilmekte ve uluslararası güncel meseleleri değerlendirme fırsatı bulabilmektedir (Özbay, 2011: 55).

İkili ilişkilerin gelişmesinde diğeri önemli konular ticaret ve enerji olmuştur. Dış ticaret partnerleri açısından Türkiye'nin ihracat ve ithalat partnerlerinde Rusya önemli bir konuma sahiptir. Temel olarak Türkiye'nin Rusya'dan ithal ettiği maddeler doğalgaz, demir-çelik, petrol ve petrol ürünleridir. İthal edilen bu maddeler Türkiye'nin Rusya'dan ithalatının %65'ini oluşturmaktadır. İthalatta Rusya'nın büyük bir paya sahip olması, enerji konusunda

Türkiye'nin Rusya'ya bağımlılığını göstermektedir. Ayrıca Türkiye'ye Rus kökenli gelen turistler Türkiye'nin turizm gelirlerin sürekli artış gösteren paya sahip olmuştur (Sönmezoğlu, 2016: 692- 693). Komşu olan bu iki devlet arasında ticaret hacminin büyümesi ekonomik çıkarlara dayanan işbirliğinin gelişimine dair girişimlerin artmasını sağlamıştır (Özbay, 2011: 44).

Sonuç olarak iki devlet de birbirlerine karşı olan negatif algıları terk ederek yoğun ilişkiler içinde bulunmuşlardır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve komünizm tehdidinin ortadan kalkmasıyla Türkiye'nin kuzeydeki en büyük komşusu hakkındaki algıları değişmiştir. Geçen dönem içerisinde hem içsel faktörler hem de dışsal faktörlerden etkilenen iki devletin rol algıları değişmiş ve daha aktif roller oynamak istemişlerdir. Kendini toparlayan Rusya ve Davutoğlu'nun etkisinde olan Türkiye, çok boyutlu bir dış politikayı benimsemişlerdir. Yeni dış politika yaklaşımlarında komşularıyla ilişkilerine önem vererek gelişen olaylar karşısında pasif kalmak istememişlerdir. İktidar değişikliği yaşayan iki devlet arasındaki ilişkiler, 1990'lı yıllarda mevcut olan rekabet ortamının aksine yapılan işbirlikleri ile beraber farklı bir boyut alarak yoğun bir süreç içerisine girmiştir.

Gelişen ikili ilişkiler, 2008 yılından itibaren uluslararası alanda yaşanan gelişmelere bağlı olarak krizlere şahit olmuştur. Değişen koşullar altında iki devlet arasında anlaşmazlıklar yaşadığı veya ivme yakaladığı gelişmeler ilişkilerin seyrini değiştirmiştir. İlk gelişme, 2008 yılında yaşanan ve beş gün süren *Rusya- Gürcistan Savaşı*'dir. Gürcistan ve Rusya arasında uzun yıllar devam eden gerilimler vardı. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Gürcistan içerisinde kalmış olan Abhazya ve Güney Osetya'nın verdikleri bağımsızlık mücadelesini Rusya desteklemekteydi. Ayrıca daha aktif politikaları uygulamak isteyen Rusya, Yakın Çevre'de⁹ eskiden olduğu gibi tekrardan hâkim olmak ve başat güç olduğunu kanıtlamak için gerekli olan hazırlıkları tamamlamaya çalışmaktaydı. Rusya açısından beklenen fırsat, 8 Ağustos tarihinde gelmiştir. 7 Ağustos'u 8 Ağustos'a bağlayan gecede Gürcü hükümeti bölgede askeri harekât başlattığı bir açıklamada bulunmuştur. Buna

⁹ Yakın Çevre Doktrini için bkzn. Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27).

karşılık olarak Rusya, Güney Osetya’da yaşananların soykırım olduğu gerekçesiyle askeri müdahalede bulunmuştur (Güç, 2022: 302- 304).

Türkiye, Rusya- Gürcistan Savaşı’na Batılı devletler gibi büyük bir tepki vermemiştir (Sönmezoğlu, 2016: 694). Türkiye, Batılı müttefikleriyle ortak bir yaklaşımı benimsemiştir. Buna rağmen Türkiye ve Rusya arasında çok sert bir çatışma yaşanmamıştır (Özel Özcan, 2018: 551). Yine de Türkiye, bu olaya endişeyle bakmıştır. Gürcistan’ın toprak bütünlüğü destekleyen Türkiye için Gürcistan sadık bir müttefik olarak görülüyordu (Aktürk, 2014: 18). Türkiye böyle düşünmesine rağmen barış için çabalamış ve yapıcı bir tavır sergilemeye çalışmıştır. Tarafsız kalarak ABD’nin askeri yardım nitelikli gemilerinin Boğaz’dan geçirme talebi konusunda Montrö Sözleşmesi’ni harfiyen uygulayan Türkiye, Rusya ve Kafkas İstikrar ve İşbirliği Paktı’nın saygısını ve takdirini kazanmıştır (Özbay, 2011: 57). Türkiye’nin Montrö Sözleşmesi’ne sadık kalarak takındığı tavır olası bir küresel krizi önlediğini söylemek mümkündür. Hem NATO üyesi ve ABD müttefiki olan hem de Rusya’nın önemli bir komşu konumunda olan Türkiye bu dönemde hassas bir politika izlemiştir. Türkiye’nin tarafsız kalmasının amacı Rusya’ya önem verdiğinin bir göstergesiydi. Erdoğan:

“...bir yanda en yakın müttefikimiz olan ABD, diğeri ise enerji başta olmak üzere önemli ticaret hacmimizin bulunduğu Rusya... Ben Türkiye’nin tümüyle bir tarafa itilmesine müsaade etmem. Rusya ile ekonomik, ticari ilişkilerimize baktığınızda Rusya’yı göz ardı edemezsiniz. O halde Türkiye kendi çıkarları doğrultusunda bir denge gözetecektir.”

açıklamasında bulunmuştur (Bila, 2008). Türkiye’nin tutumu, hem Batı’dan büyük tepki çekmek istemediğini hem de kuzeydeki en büyük komşusuna önem verdiğini göstermiştir.

2009- 2010 yılları, ikili ilişkiler açısından yönetici elitler arasındaki ziyaretlerle geçmiştir. Bu görüşmelerde ağırlıklı olarak enerji konuları üzerine yoğunlaşmıştır. İşbirliği konusunda 20 tane protokol imzalanmış ve enerji konusu başta gelmiştir (Sönmezoğlu, 2016: 695). 2009’da cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Moskova’yı ziyaret etmiştir. Gül’ün bu ziyareti ile ikili ilişkiler ileri seviyeye taşınmıştır. 12- 13 Ocak 2010’da ise Erdoğan, Moskova’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. İlk defa en üst seviyede Türkiye’de nükleer santral inşasının

konusu değerlendirilmiştir (Çelikpala, 2013: 540- 542). Bu dönem, iki devlet arasındaki ilişkiler ilerleme kaydederek işbirliğinin arttığı süreç olarak geçmiştir.

2011- 2016 yılları arasında geçen dönemde iki devlet ilişkilerinin bir imtihandan geçtiğini söylemek mümkündür. Uluslararası alanda yaşanan gelişmeler iki devletin de dış politika davranışları etkilemiş, aralarında gerilimler ortaya çıkarmıştır. İki devlet daha aktif roller oynamaya çalışarak çıkarlarına göre hareket etmişlerdir. İkili ilişkilerin bozulmasına neden olan sorun *Suriye Krizi* ve ardından yaşanan gelişmelerdir.

Muhammed Buazizi adlı gencin kendini yakmasının ardından 10 Aralık 2010'da Tunus'ta ayaklanmalar patlak vermeye başlamıştır. Orta Doğu'da başlayan bu ayaklanmalar diğer Arap ülkelerine yayılarak Arap Baharı denilen sürece girilmiştir. Suriye'de de patlak veren bu ayaklanmalar bir iç savaş haline gelmiştir. Türkiye, Suriye'nin yakın komşusu olması sebebiyle zorlu bir döneme girmiştir (Oran, 2013: 51; Uzgel, 2013: 331). Aynı zamanda Rusya bu meseleyle yakından ilgilenerek krizin bir iç aktörüne dönüşmeye başlamıştır (Demir, 2016: 141).

Suriye'de devlet başkanı Beşşar Esad, ayaklanmalara karşı dik durmayı başarmış, protesto yapanlara karşı silah kullanmaya başlamasının ardından iç savaş ortaya çıkmıştır. Türkiye, ilk başlarda diplomatik çözüm arayışlarında bulunmuş, Esad'ı reform yapması için ikna etmeye çalışarak silah kullanmaması için çaba sarf etmiştir (Ekşi, 2018: 84). Türkiye'nin bu çabaları sonuçsuz kalmış, Esad'ı ikna etmeye yetmemiştir (DW, 2017'den aktaran Ekşi, 2018: 84). Arap Baharı sürecinde Türkiye kontrolü ele alıp model ülke olacağını düşünmüştür (Cumhuriyet, 2016'dan aktaran Ekşi, 2018: 84- 85). Yumuşak güç çerçevesinde model ülke rolü oynamak isteyen Türkiye, istediğini elde edememiş ve dış politikasını sert güce dönüştürmeye başlamıştır (Ekşi, 2018, 85).

Türkiye açısından Suriye'de yaşanan iç savaş, güvenlik açısından bir tehdit olarak algılanmıştır. Suriye'nin sınıra yakın olması sebebiyle bu olaylar Türkiye'ye sıçrayarak ciddi sonuçlar doğurma ihtimali vardır. Suriye konusunda sorunlu bir zeminle karşılaşan Türkiye, güney sınırında önemli bir sınavdan geçmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 41). Suriye'de Esad'ın, silah kullanarak halka müdahale etmesini Türkiye hoş karşılamamış ve halkına bu şekilde davranan bir yönetimle aynı masaya oturmayacağını belirtmiştir (Demir, 2016: 144). Türkiye, dış politikasının değişmesinin ardından Esad'a karşı muhalefet kesimden taraf

olmuştur. Türkiye, muhalefeti bir alternatif olarak görmüş, rejim değişikliğini desteklemiş ve bu doğrultuda hareket etmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 42). Bunun doğrultusunda Türkiye yumuşak gücü terk ederek, politikasını sert güce dönüştürüp daha baskın ve müdahaleci roller oynamaya çalışmıştır.

Rusya, rejim değişikliğine karşı çıkararak Esad rejimine destek vermiştir. Ayrıca Rusya, Esad rejimine destek vermek için mühimmat ve silah yardımıyla bulunmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 12). Rusya için Suriye, jeostratejik ve jeopolitik olarak önemli bir konumdadır. Bu doğrultuda Rusya, rejim değişikliğinin bölgede istikrarsızlığı ortaya çıkaracağını düşünmektedir (Has, 2012: 16’ dan aktaran Alhanlıoğlu ve Ercan, 2018: 501). Rusya’nın asıl amacı dünya düzeninde uluslararası güç dengesinde var olduğunu göstermek ve yeniden küresel bir güç haline gelmek istemiştir (Ağır ve Takar, 2016: 298- 299).

Bu dönem, Türkiye ve Rusya ilişkileri açısından iki devletin de farklı taraflarda yer alması ve Suriye Krizi’nden sonra ortaya çıkan sorunlu gelişmeler sebebiyle gerilimlerin ortaya çıktığı bir süreç olmuştur. Türkiye ve Rusya, krizin yaşandığı ilk zamanlar farklı politikalara sahip olmalarına rağmen siyasi, sosyal ve ticari ilişkilerini olumlu bir şekilde devam ettirebilmişlerdir (Ercan ve Alhanlıoğlu, 2018: 504). Ancak 2012 yılında ikili ilişkiler bozulmaya başlamıştır. 22 Haziran 2012’de Türk jetinin Suriye tarafından düşürülmesinin ardında Rusya, Suriye yanlısı politika izlemeye devam etmiştir. Türkiye ise 10 Ekim 2012 gecesi Moskova’dan Şam’a uçmakta olan sivil uçağı, askeri kargo taşıdığı kuşkusu gerekçesiyle Esenboğa’ya inmeye zorlamıştır (Özel, 2015; Ercan ve Alhanlıoğlu, 2018: 505). İkili ilişkilerin gerilmesine rağmen Rusya Dışişleri Bakanı tarafından bu olayda Türkiye’nin Chicago Sözleşmesi’ne göre hareket ettiğini açıklaması gerginliği yatıştırmıştır (Anadolu Ajansı, 2012; Özel, 2015).

İnişli ve çıkışlı ivmeye sahip ikili ilişkilere 2014 yılında Rusya’nın Kırım’ı ilhak etmesi zarar vermeye başlamıştır (Kazdal, 2018: 56). Karadeniz havzasının kontrol edilmesi açısından en kritik ve en stratejik bölge olan Kırım Yarımadası, 2014 yılında Rusya tarafından ilhak edilmiştir (Aktürk, 2014: 19). Rusya, Kırım’ı ilhak etmekle Karadeniz’de varlığını önemli ölçüde arttırmıştır (Delanoe, 2014’ten aktaran Balta ve Çelikpala, 2020: 8). Kiev yönetimi Rusya’yı ağır bir şekilde eleştirerek Kırım’ın Ukrayna’nın bir parçası olduğunu belirtmiştir. Ayrıca AB ile ABD başta olmak üzere birçok Batılı devlet de aynı

şekilde tepki göstererek ilhakın uluslararası hukuka aykırı olduğunu savunmuştur (Güç, 2022: 319).

Türkiye açısından potansiyel deniz tehdidi algısı önemli ölçüde artmıştır. Ayrıca Türkiye için Kırım, kültürel ve sembolik öneme sahiptir. Kırım Tatarları, Türkiye ile güçlü bağlara sahip Müslüman ve Türk olan etnik gruptur (Aktürk, 2014: 19). Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün korunması gerektiğini belirtmiştir. Karadeniz'deki güç dengesi ve Kırım Tatarları hakkında endişe duymasına rağmen temkinli ve stratejik bir şekilde davranmaya çalışmıştır (Bechev, 2017'den aktaran Balta ve Çelikpala, 2020: 8). Her ne kadar bundan endişe duymuş olsa da Türkiye, Rusya'ya karşı yumuşak bir tutum sergileyerek Rusya'ya yönelik yaptırımlara katılmamıştır. Türkiye, hem Rusya'yla bir çatışma yaşamaktan kaçınmak istemiş hem de Batı ve Rusya arasında yaşanan gerginlikte taraf olmak istememiştir (Balta ve Çelikpala, 2020: 8; Kazdal, 2018: 56).

2015 yılında ise ikili ilişkilerde gerilimler üst seviyeye çıkmıştır. Kasım 2015 tarihinde sınır ihlali yaptığı gerekçesiyle Türk F- 16'ların Rusya'ya ait olan Su- 24 tipi savaş uçağını düşürmesinin ardından ikili ilişkiler farklı bir boyuta geçiş yapmıştır. Rusya bu olay üzerine Türkiye'ye yönelik üst üste yaptırımlar uygulamıştır (Özel Özcan, 2018: 554). Rusya'nın S- 400 hava savunma sistemini Suriye'de hava üssüne göndereceğini açıklayarak Suriye hava sahasını Türk uçaklarını kapatmıştır (Balta ve Çelikpala, 2020: 9; Özel Özcan, 2018: 555).

Rusya'nın uyguladığı yaptırımlar ve sert tavrı, Türkiye'yi ekonomik açıdan sıkıntılı bir sürece çekmiştir. İkili ilişkiler neredeyse durma noktasına gelerek olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. 2016 yılına kadar ikili ilişkilerdeki gergin hava sürmüştür. Ancak 15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de yaşanan başarısız darbe girişiminden sonra ikili ilişkiler iyileşmeye başlamıştır.

15 Temmuz 2016 tarihinde Türkiye'de FETÖ terör örgütü tarafından başarısız bir darbe girişimi olmuştur. Darbenin başarısızlıkla sonuçlanması ve FETÖ terör örgütünün Amerikan yanlısı jeopolitik kimliği sebebiyle Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler iyileşmeye başlamıştır. Bu yakınlaşmada diğer bir etken de Türkiye'nin ABD'den beklentilerinin karşılanmamasıdır. ABD'nin yönetici elitlerinin beklenen tepki vermemesi Türkiye için bir hayal kırıklığı yaratmıştır. Darbe girişimi için hızlı bir şekilde demokratik

yollarla seçilen sivil hükümetle dayanışma çağrısı ve kınama yapılmamıştır (Aktürk, 2019: 101- 104). Ayrıca AKP üst düzey yetkilileri bu darbe girişiminden Batılı devletlerin ve müttefiklerinin sorumlu olduğundan şüpheleniyordu (Arman, 2024: 39).

Hem bu şüphenin olması hem de darbe girişiminin ardından Putin'in Erdoğan'ı aramasıyla beraber Rusya'nın Erdoğan'a destek olacağına açıklanması ile ikili ilişkiler normale dönmeye başlamıştır. Putin'in yönetiminde olan Rusya, FETÖ terör örgütüne karşı verilen mücadelede Türkiye'ye destek veren en güvenilir büyük güç olarak algılanmıştır. Türkiye ve Rusya'nın yeniden yakınlaşması sonucunda ortaya çıkan en önemli gelişmelerden biri Zeytin Dalı Harekâtı olmuştur. Ayrıca ikili ilişkiler iyileşmeye başladıktan sonra Rusya uyguladığı birçok yaptırımı geri çekmiştir. Son olarak NATO'daki rolünü zayıflatacak olmasına rağmen Türkiye, Temmuz 2017 tarihinde Rusya'dan S- 400 hava savunma sistemini satın almaya karar vermiştir. Bu karar, Türkiye ve Rusya arasındaki güvenlik açısından yakınlaşmanın bir işareti olmuştur (Aktürk, 2019: 105- 106; Balta ve Çelikkpala, 2020: 9).

Buna ek olarak iki devletin de rol algılarını etkileyen önemli olaylardan birisi de 2016 yılının sonunda gerçekleşen Karlov suikastıdır. Bu olay, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkileri ne derecede etkileyeceği için önemli bir nokta olmuştur. 16 Aralık 2016 tarihinde Rusya Uluslararası İlişkiler Konseyi (RIAC) ve Stratejik Araştırmalar Merkezi (SAM), Ankara'da "Türkiye- Rusya İlişkilerinin Derinleştirilmesi" başlıklı bir konferans düzenledi. Türkiye ve Rusya'dan katılan uzmanlar, iki devlet arasındaki ilişkiler üzerine ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan değerlendirmelerde bulundular. Konferansın açılış konuşmasını Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov gerçekleştirdi. Karlov, Rusya ve Türkiye arasındaki uzun diplomatik geçmişe ve potansiyel işbirliğine değindi (Erşen ve Kortunov, 2018: 1). Aynı dönemde Rusya savaş uçakları Halebi tekrar geri almasının ardından Türkiye'de Rusya konsoloslugu ve büyükelçiliği önünde protestolar başladı (Hürriyet 2016).

Artan protestolarla beraber her iki devleti de şok edici olay yaşanmıştır. 19 Aralık 2016 tarihinde Çankaya'da Çağdaş Sanatlar Merkezi'nde gerçekleştirilen fotoğraf sergisine katılan Karlov, bir polis memuru tarafından öldürülmüştür (Wasilewski, 2016: 1). Suikastın ardından Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin ne durumda olacağı merak konusu olmuştur. Suikastla beraber tüm dünyanın dikkati Ankara üzerinde olmuştur (Yılmaz, 2018: 57).

Suikastın ikili devlet arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkileyeceği düşünülürken aksine ikili devlet ilişkileri gelişmeye devam etmiştir. Her iki devlet tarafından da Türk- Rus ilişkilerini sabote etmek için suikast yapıldığı düşünülmüştür (The Moscow Times, 2016). Hem Türkiye hem de Rusya, büyükelçinin öldürülmesinin ilişkileri olumsuz etkilemeyeceğini belirtmişlerdir (Wasilewski, 2016: 1). Türkiye ve Rusya ikili ilişkilerin bozulmasına izin vermeyerek ilişkilerini bir üst düzeye taşımaya devam etmişlerdir. Yaşanan bu suikast, iki devletin de rol algılarını etkileyerek ve bu çerçevede ilişkilerin bozulmasına sebebiyet verebilirdi. İki devletin karar vericilerinin algıları doğrultusunda ilişkiler gelişmeye devam etmiştir. Karar vericiler bu suikastı ara bozmak için yapıldığını algılayarak bu yönde hareket etmişlerdir

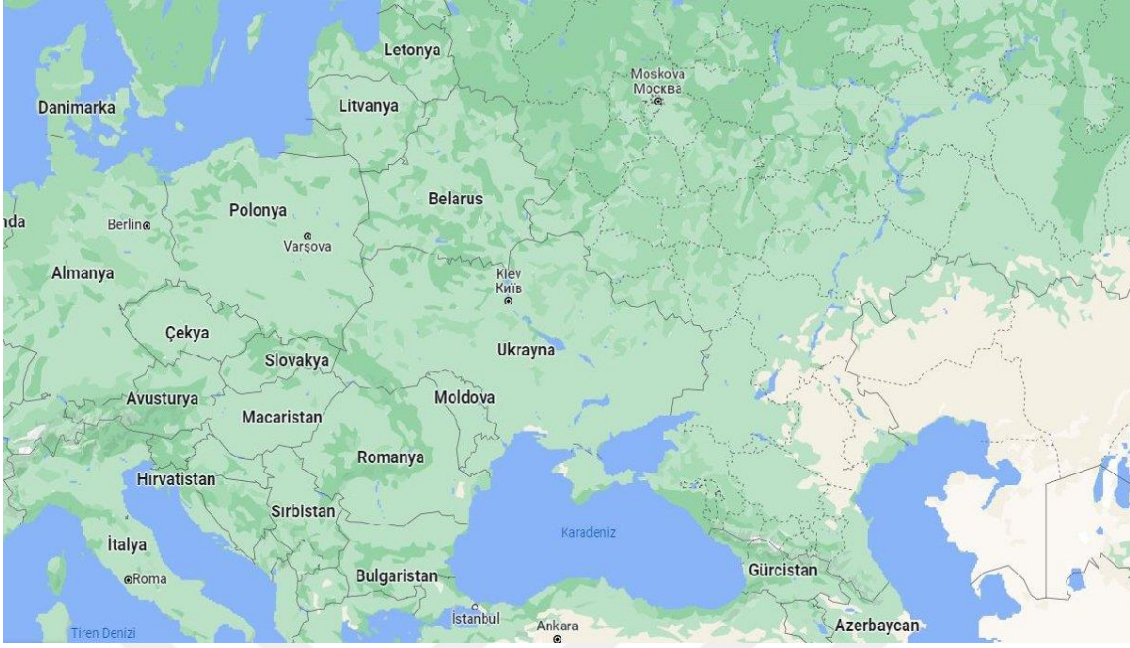
Sonuç olarak Rusya ve Türkiye ilişkilerine bakıldığında hassas bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Rekabetten işbirliğine geçildiği dönemde hem dışsal faktörler hem de içsel faktörler iki devletin yaklaşmasında etkili olmuştur. Her iki devlet de yaşanan koşullara bağlı rol algıları şekillenerek daha aktif rol oynamak istemişlerdir. İki devletin de yeni dış politikası çok yönlü bir dış politika olup proaktif tavırlar sergilemişlerdir. Uluslararası alanda yaşanan gelişmelerde ikili ilişkileri zaman zaman gererek bozmuştur. Ancak iki devlet de ilişkilerini düzelterek tekrardan yakınlaşmışlardır. Türkiye, Rusya konusunda dengeli ve dikkatli olmak zorundadır. Herhangi bir gelişmede ya Batı'nın tepkisini ya da Rusya'nın tepkisini alarak zor duruma girebilir. Bu doğrultuda Rusya ve Türkiye ilişkileri kırılğan bir yapıya sahip olması sebebiyle atılacak adımlar ve sergilenecek dış politika davranışlar dikkatli bir şekilde yapılmalıdır.

3. BÖLÜM

3. TÜRK DIŞ POLİTİKASI VE UKRAYNA

Soğuk Savaş'ın bitmesinin ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından yeni bir yönelime sahip olan Türk dış politikasında komşularla sıfır problem politikasına önem verilmiş ve komşularla ilişkiler geliştirilmeye çalışılmıştır. Ahmet Davutoğlu, komşularla olan ilişkilere önem verilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu doğrultuda Karadeniz'in kuzeyinde yer alan Ukrayna, Türkiye'nin önem verdiği komşularından biridir. Ukrayna, birçok açıdan Türkiye'nin dikkat etmesi gereken ülke konumundadır. Uluslararası sistemin değişmesinin ardından iki devletin de ilişkileri bir ivme yakalamıştır. Özellikle 1990'lı yıllar ve sonrasında diplomatik temaslar artmış ve iki ülke birçok alanda işbirliği yapmıştır.

Ukrayna, sadece Türkiye'nin dış politikası için değil aynı zamanda gerek Batı gerek Doğu' da bulunan devletlerin dış politikaları için de önem arz etmektedir. Bu sebeple Ukrayna'nın neden bu kadar önemli olduğuna değinmek faydalı olacaktır. Jeopolitik açıdan Türkiye'nin ve diğer devletlerin dikkate aldığı Ukrayna önemli bir konuma sahiptir. Ukrayna'nın önemi, Avrupa'da en büyük ikinci devlet olmasından ve Doğu Avrupa Ovası'nda en büyük bölüme sahip olmasından gelmektedir. Ayrıca çok yönlü bir konuma sahip olması Ukrayna'nın jeopolitik konumunun Avrupa için önemli role sahip olmasını da beraberinde getirmektedir. Hem Avrupa ve Asya'yı birbirine bağlayan bir güzergâh olması hem de Karadeniz'i kuzeyden kontrol etmesi Ukrayna'nın jeopolitiğine önem katmaktadır (Gamsız ve Gürson 2022; 28).

Harita 3.1. Ukrayna Haritası (Sözcü, 2022).

Ukrayna'nın jeopolitik önemi birden fazla faktörün etkisiyle oluşmaktadır. Tarihsel açıdan yüzyıllık geçmişe sahip olması ve Avrupalı büyük güçler arasında mücadele alanı olması önemlidir. Avrupalı bölgesel güçler, Ukrayna'nın sahip olduğu toprakları geçiş, üs bölgesi, tampon bölgesi ve stratejik derinlik olarak kabul etmiştir. Ukrayna'nın da içinde bulunduğu coğrafi alan farklı şekillerde kavramsallaştırılmıştır (Bingöl, 2014: 22- 23). AB, bu alana Sovyet Sonrası Alan¹⁰ (Post Soviet Space-PSS) olarak bakmaktadır (Samokhvalov 2007: 5'ten aktaran Bingöl, 2014: 23). Rusya açısından bu alan Yakın Çevre olarak görülmektedir (Özbay, 2011: 46). Ukrayna, Rusya için Avrupa ülkelerine açılabilmesi ve onlarla ilişki kurabilmesi için bir köprü olmaktadır. Ukrayna olmazsa Avrupa devletleri için de Rusya'yı kontrol etmek zorlaşabilir ve Asya ülkeleri ile bağlantı kurulamaz (Gamsız ve Gürson, 2022: 28- 29).

Zbigniew Brzezinski'ye göre Ukrayna, Avrasya satranç tahtasında önemli ve yeni bir alan olup jeopolitik bir eksenidir. Zbigniew Brzezinski, “*çünkü bağımsız bir devlet olarak mevcudiyeti Rusya'nın dönüştürülmesine yardımcı olmakta, böylece Rusya'nın Avrasya İmparatorluğu olması durdurulmaktadır. Rusya Ukrayna olmaksızın da imparatorluk*

¹⁰ Bu alan, Ukrayna dışında Orta Asya Cumhuriyetleri'ni, Güney Kafkasya Cumhuriyetleri'ni, Beyaz Rusya'yı, Baltık Devletleri'ni ve Moldova'yı içermektedir.

statüsüne geri dönmeye çabalayabilir. Ama o zaman ağırlıklı olarak Asya İmparatorluğu olacaktır.” cümleleriyle Rusya açısından Ukrayna’nın önemine vurgu yapmıştır (Brzezinski, 2005). Halford J. Mackinder de Ukrayna’nın topraklarını kapsayan bölgeyi kalpgâh (heartland) olarak isimlendirmiştir. Mackinder, Doğu Avrupa bölgesini kontrol edebilecek gücün kalpgâh bölgesini kontrol edebileceğini, kalpgâh bölgesini kontrol eden gücün dünya adasını kontrol edebileceğini ileri sürerek bu alanın önemini belirtmiştir (Gamsız ve Gürson, 2022: 29). Ukrayna’nın jeopolitik önemi büyüklüğü ve sınır teşkil etmesi gelmektedir. Bu doğrultuda Ukrayna, tampon kordonu olarak anlam ifade etmektedir (Kaçmaz, 2020: 158).

Türkiye, Ukrayna’nın kuzeydeki önemli bir komşu olması sebebiyle bölgedeki gelişmelerle yakından ilgilenmektedir. Jeopolitik önemin yanı sıra tarihsel bağların olması, Kırım Tatarları ve Karadeniz’de güç dengesinin sağlanması gibi birçok konuyla beraber ikili ilişkiler gelişme kaydetmiştir. Soğuk Savaş’ın bitiminin ardından iki devlet arasında ilişkiler yaşanan koşullara bağlı olarak gelişmeye başlamıştır. Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin öncesi de bulunmaktadır. Geçmişe bakıldığında ilk olarak Bohdan Himelnitski (Bohdan Khmelnytsky) döneminde Kazak Hetmanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler¹¹ öne çıkmaktadır. 1648 yılında başlayan ilişkiler döneminde Hatman Himelnitski Osmanlı İmparatorluğu ile kısa süreliğine bir ittifak yapmıştır (İnalçık: 7; Kubijovyč, 1988: 170’dan aktaran Bazoglu Sezer, 1996: 87). 26- 27 Kasım 1996 tarihlerinde Başkan Leonid Kuchma Türkiye’ye gerçekleştirdiği ziyaret sırasında yaptığı konuşmasında değindiği gibi Osmanlı Türkleri çeşitli zamanlarda bağımsız bir Ukrayna fikrine destek vermişlerdir (Bazoglu Sezer, 1996: 87). 1649 yılında Osmanlı İmparatorluğu ve Ukrayna’daki Kazaklar arasında imzalanan anlaşmanın ardından Ukrayna ve Türkiye arasındaki diplomatik ilişkilerin başladığı söylenilebilir (Aydın, 2022: 9).

İkinci dönemi ise 1917 Bolşevik Devrimi’nden sonraki ikili ilişkiler oluşturmaktadır (Турянський, 2006: 13)¹². Bu dönemde Ukrayna Halk Cumhuriyeti kurulmuştur (Yiğit Yüksel, 2010: 42’den aktaran Aydın, 2015: 41). Ukrayna’yı tanıyan ilk ülkelerden biri Türkiye olmuştur (Aydın, 2015: 41). 1922 yılında Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, iki devlet ilişkileri için “*İki ülkenin coğrafi konumuna bakarsak*

¹¹ Detaylı bilgi için bkz. Aydın, M. (2015). Tarih boyunca Türkiye-Ukrayna ilişkileri. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (28), 31-44.

¹² Bu bölümde kullanılan Ukraynaca kaynaklar DeepL Translate aracılığı ile çevrilmiştir.

arada Karadeniz'i görürüz. Bir anlığına Karadeniz'i yok sayarsak Türkiye ve Ukrayna için sınır komşusu diyebiliriz. Dostluk, her iki ülke açısından da büyük önem taşımaktadır." demiştir (Kanbolat, 2011). Askeri, ekonomi, siyasi ve kültürel alanlarda yapılan anlaşmalarla ilişkiler canlanmaya başlamıştır (Камалов, 2006: 54). Ukrayna'nın Sovyetler Birliği'ne girişiyle iki ülke arasındaki ilişkiler kesintiye uğramıştır. Sovyet Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın bitmesi sonucu uluslararası sistemde meydana gelen değişikliklerin ardından ikili ilişkiler yeniden şekillenmeye başlamıştır. 1990'lı yıllar ikili ilişkiler açısından ivme yakalamış ve gelişme göstermiştir.

3.1. 1990'lı Yıllar ve Sonrasında Türkiye- Ukrayna İlişkileri

Sovyet Birliği'nin dağılmasının ardından önemli olaylardan biri bağımsız bir Ukrayna'nın ortaya çıkması olmuştur. 24 Ağustos 1991 tarihinde Ukrayna, bağımsızlığını ilan etmiş ve 1 Aralık 1994 tarihinde Ukrayna halkının bağımsızlık yönünde oy kullanması sonucu cumhurbaşkanlığına Leonid Makaroviç Kravchuk seçilmiştir (Büyükkancı, 2004: 406; Milliyet, 3 Aralık 1991; 4'ten aktaran Övcü, 2014: 40). 16 Aralık 1991 tarihinde Türkiye, Sovyetler Birliği'nden ayrılan Ukrayna'nın içinde bulunduğu on altı devletin bağımsızlıklarını tanımıştır (Akdevelioğlu vd, 2001: 379' dan aktaran Öncü, 2014: 40). Şubat 1992 tarihinde dışişleri bakanı Hikmet Çetin başkanlığında Türkiye'nin ilk resmi heyeti Ukrayna'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyarette Türkiye'nin Kiev'de büyükelçilik açması çözüme kavuşmuş ve Ocak 1993 yılında Ukrayna'nın Türkiye Büyükelçiliği açılmıştır (Турянський, 2006: 13).

Aynı dönemde Türkiye, Ukrayna ile olan ilişkilerine öncelik vermiştir. Yüzünü Batı'ya dönen, istikrarlı ve demokrasinin hâkim olduğu bir Ukrayna'nın Kafkasya ve Karadeniz bölgesinde istikrarın sağlamasına katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Ukrayna açısından Türkiye, Doğu Akdeniz'e ve Orta Doğu'ya çıkış için bir anahtar rolü oynamaktadır. Bu sebeple Türkiye, Ukrayna için Karadeniz'in güneyinde öncelik vermesi gereken ülke konumundadır (Kanbolat, 2011). İki devletin de birbirlerine dair çıkarlarının olması, ikili ilişkilerin gelişmesini teşvik etmiştir.

Türkiye'nin her alandaki deneyimleri Ukrayna için önemli bir konu olmuştur. Türkiye'nin sahip olduğu deneyimler, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik ve Avrupa entegrasyonuna yardım edecekti. Ukrayna'ya katkı sağlayacak diğer bir konu da iki devlet

arasındaki ilişkiler, Ukrayna'nın Hazar ve Karadeniz bölgesindeki pozisyonunu güçlendirmesini sağlayacaktı (Öncü, 2014: 174). Ayrıca iki devlet arasında ekonomi ve enerji hakkındaki ilişkiler, Hazar ve Orta Doğu'daki enerji kaynaklarının Avrupa'ya transfer edilmesini, mevcut olan boru hatlarına alternatif boru hatlarının inşa edilmesini ve Ukrayna'ya yatırımların yapılmasını, askeri, tarım ve sanayi ürünlerinin uluslararası piyasalara sürülmesini sağlayacaktı (Mhitaryan, 2010: 14'ten aktaran Öncü, 2014: 174). Türkiye'nin görüşü ise Akdeniz, Baltık Denizi ve Karadeniz hattında işbirliği bağlantıları kurabileceği olmuştur. Ukrayna merkezi coğrafyanın içerisinde bulunduğu için Türkiye, Ukrayna'nın güvenliğine önem vermiştir. Ukrayna'ya bu kadar önem verilmesinde diğer bir konu Karadeniz bölgesinde Rusya'nın daha geniş bir pazara sahip olmasını engellemesidir (Öncü, 2014: 174). Ayrıca Türkiye'ye göre Karadeniz ve Kafkasya'da güç dengesi ve güvenliğin sağlanması ile Rusya'nın yayılmacı politikalarına karşı hareket etmek için Batı'ya yüzünü dönmüş, istikrarlı ve demokratik bir Ukrayna güçlü bir ortak olacaktır (Vorotnyuk, 2010: 15'ten aktaran Öncü, 2014: 174).

Sovyet tehdidinin ortadan kalkması devletlerin rol algılarını yeniden şekillendirmiş olsa bile geçmişte yaşanan olaylar sebebiyle Rusya'nın yayılmacı politikalarını diğer devletlerin tehdit olarak algılayabileceklerini söylemek mümkündür. Hem Türkiye hem de Ukrayna Karadeniz bölgesinde daha aktif roller oynamak isteyip çıkarlarına göre hareket etmişlerdir. İki devletin birbirleri hakkındaki algılarına göre Karadeniz bölgesindeki güç dengesini sağlamak için birbirlerine ihtiyaç duymakta ve öncelik vermeleri gerekmektedir. Ukrayna ve Türkiye ilişkilerinin genel olarak Karadeniz çerçevesinde geliştiği söylenebilir.

1991 ve 1994 yılları arasındaki dönemde Ankara ve Kiev, çok boyutlu dostluk ve işbirliğinin hızlı bir şekilde geliştirilmesi konusunda karşılıklı olarak istekli olmuşlardır. İki tarafın da istekli olmasının sebebin altında yatan faktörün jeopolitik olduğunu söylemek mümkündür. İki ülkenin arzusu Sovyet sonrası dönemde Karadeniz'deki düzeni bölgesel işbirliği çerçevesinde yeniden inşa ederek güçlendirmek olmuştur. Bu dönemde Kravchuk'un konuya olan derin ilgisi ve anlayışı da Türkiye tarafından olumlu bir şekilde karşılanmıştır. Türkiye açısından Ukrayna ile ilişkileri jeopolitik kaygıyı ele alıyor gibi görünüyordu. Sovyet sonrası Karadeniz'de statükonun korunması için bağımsız bir Ukrayna gerekiyordu. Bu sebeple Türkiye Kiev'e tam egemenlik ve bağımsızlık konusunda destek vermiştir (Bazoğlu Sezer, 1996: 87- 88).

Diplomatik temasların olduğu bu dönemde 3 Mayıs 1992 tarihinde Kravchuk'un Ankara'ya ziyaret etmesiyle Ukrayna'dan Türkiye'ye en üst düzeyde ilk resmi ziyaret gerçekleşmiştir. Bu ziyaretle Kravchuk bilimsel, kültürel ve ekonomik gibi alanlarda anlaşmaların yapılacağını belirtmiştir. Bu anlaşmaların yapılarak iki devlet arasında işbirliği geliştirmek hedeflenmiştir. Kravchuk, Karadeniz'de istikrarın ve iki devlet arasındaki sağlam bir şekilde dostluk ilişkilerinin korunmasına da değinmiştir. Ayrıca Kravchuk, dostane olan ikili ilişkilerinin yeni bir yönde gelişmesi için bir dönüm noktası olacağına değinmiştir (Öncü, 2014: 42- 43).

1994- 1996 yılları arasında Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkiler duraksamaya başlamıştı. Bu dönemde Batı'nın Ukrayna ile yaklaşması Ukrayna'ya yeni prestij ve güvence sağlamıştı. Elde edilen prestij ve güvence altında Ukrayna, Moskova ile mücadelesinde tercih ettiğı dünya görüşünü devam ettirmek için bölgesel ortaklar ve müttefikler arama aciliyeti hissetmemişti (Bazoglu Sezer, 1996: 81). 1994 yılında Ukrayna'da yapılan seçimler sonucunda Lenoid Kuchma, Ukrayna devlet başkanı olmuştur. Kuchma da Türkiye ile ilişkilerine dikkat ederek bölgesel işbirliğine önem vermiştir. 1996 yılında Kuchma Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Kuchma ve Süleyman Demirel arasındaki görüşmede masaya yatırılan konular kendi ülkelerinin toprak bütünlüğü, terörizm ile mücadele işbirliği, NATO'nun genişlemesi ve Karadeniz'deki çevre dengesi olmuştur. 1998 yılında Mesut Yılmaz Ukrayna'ya resmi bir ziyarette bulunmuştur. Ukrayna Başbakanı Valeriy Pustovoytenk, savunma sanayi işbirliği önerisinde bulunmuştur. Mesut Yılmaz da bu önerilere olumlu bir şekilde yaklaşmış ve yapılabilmesi için ortak bir savunma anlaşması ile ön hazırlık gerekliliğini belirtmiştir (Öncü, 2014: 176- 177).

22 Kasım 2000 tarihinde Kuchma, Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Kuchma'nın Ankara'ya gelmesinin ardından en çok görüşülen konu tank ihaleleri olmuştur. Ziyaretinin ertesi gününde Kuchma Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşma yaparak uluslararası alanda Ukrayna için Türkiye'nin güvenilecek bir ortak olduğuna değinmiştir (Öncü, 2014: 179). Ayrıca Kuchma, Türkiye'nin Ukrayna için bir dost ve potansiyel bir müttefik olduğunu vurgulamıştır (Bazoglu Sezer, 1996: 90). Türk yetkilileri de Kuchma'nın onuruna akşam yemeğı düzenlemiştir. Burada geçen konuşmalardan bazıları şu şekildedir:

“Sayın Cumhurbaşkanı, ülkemize yapmakta olduğunuz bu ziyaret, aramızdaki yapıcı diyalogu derinleştirmemize olanak vermiştir. Ziyaretinizin, Türkiye-Ukrayna ilişkilerini

güçlü bir ortaklık düzeyine çıkarma çabalarımıza da ivme kazandıracağına kuşku yoktur.” (TCCB, 2000).

Konuşma ve ziyaretlerden anlaşılacağı üzere Türkiye ve Ukrayna ilişkileri Kuchma döneminde de gelişmeye devam etmiştir. Belirli alanlarda işbirliği yapma konusunda iki devlet de istekli davranarak komşuluk ilişkilerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Yapılan ziyaretlerin önemini ve bu ziyaretlerde iki devlet de birbirleri için önemli olduklarını vurgulayarak ikili ilişkilerin daha üst düzeylere çıkacağıının mesajını vermişlerdir.

2000’li yıllarda ilişkiler gelişmiş ve iki devlet arasında ziyaretler devam etmiştir. 2003 yılında dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer Ukrayna’ya bir ziyarette bulunmuştur. Sezer’in ziyaretinin ardından Türkiye, Ukrayna’yı ‘öncelikli ülke’ olarak belirlemiştir (Altun, 2023). Bu dönem Türkiye’nin ilişkilerini geliştireceği devletlerden birinin Ukrayna olduğunu göstermektedir. Türkiye ve Ukrayna arasında yapılacak işbirliği ve ikili ilişkileri yönetici elitler tarafından olumlu olarak algılanmaktadır (Vorotynuk, 2006: 23).

Nisan 2004 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, Ukrayna’ya resmi ziyarette bulunmuştur (Мхитарян, 2006: 21). Bu ziyarette “Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Ukrayna Bakanlar Kurulu arasında Geliştirilmiş İşbirliği Ortak Eylem Planı” imzalanmıştır (Demydova ve Özdal, 2011: 31). Bu Ortak Eylem Planı, özellikle Karadeniz’de barış ve güvenliğin güçlendirilmesi, terörizm ve organize suçlar konusunda ortak bir şekilde mücadele edilmesi, ekonomik işbirliği yanında Avrupa ve Atlantik entegrasyonu ile çeşitli alanlarda işbirliği konularında işbirliğinin birçok yönde genişletilmesi için hazırlanmıştır (Мхитарян, 2006: 21).

Mayıs 2005 tarihinde dönemin Dışişleri Bakanı Abdullah Gül, Ukrayna’yı ziyaret etmiştir. 2007 yılında ise dönemin Ukrayna başbakanı Viktor Yanukoviç, Ankara’ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Altun, 2023). Yanukoviç’in bu ziyareti, ikili ilişkilerin derinleştirilmesi ve güçlendirilmesine katkı vermiştir. ‘Savunma Sanayiinde İşbirliği Anlaşması’ imzalanması ve Ukrayna’nın ‘Karadeniz Uyum Harekatı’na katılması ile bu ziyaret ikili ilişkilere önem kazandırmıştır (Demydova ve Özdal, 2011: 32). 2010 yılında Türkiye, Ukrayna’yı stratejik ortaklardan biri olarak isimlendirmiştir (Ляхманюк, 2012: 142). 2011 yılında iki devlet arasında Yüksek Düzeyli Stratejik Konsey (YDSK) kurulmuştur.

Bu mekanizma ile beraber ikili ilişkiler stratejik ortaklık düzeyine yükseltilmiştir (Altun, 2023).

Türkiye, Ukrayna ile olan ilişkilerinde dikkat edilmesi gereken bir konu Rusya ile olan ilişkileridir. Türkiye'nin bu iki devletle olan ilişkilerinin birbirinden etkilendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Yaşanan uluslararası olaylar doğrultusunda kimi zaman Türkiye Ukrayna'ya destek vermiş kimi zaman da Ukrayna Türkiye'ye destek vermiştir. Örneğin 2014 yılında Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, Türkiye ve Ukrayna ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Kırım İlhakı, Türkiye açısından son derece önemli bir konu olmuştur. Kırım ile olan tarihi bağlar ve Kırım'da bulunan Türk ve Müslüman halk sebebiyle Türkiye bu konuya dikkatli bir şekilde yaklaşmıştır. Bu süreçte Türkiye, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne saygı duyulması gerektiğini ve Kırım Tatarları'nın en önemli konu olduğunu belirtmiştir. 17- 18 Temmuz 2014 tarihlerinde Mevlüt Çavuşoğlu, Kiev'e resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyarette Ukrayna Dışişleri Bakanı Pavlo Klimkin ve Devlet Başkanı Petro Poroşenko ile görüşmüştür. R. T. Erdoğan da bir konuşma yaparak Kırım'ın İlhakı'nın kabul edilmeyeceğini belirtmiştir (Çalışkan, 2016).

Aynı şekilde 24 Kasım 2015 tarihinde SU- 24 tipi Rus savaş uçağının Türkiye tarafından düşürülmesi Ukrayna'da büyük bir yankı uyandırmıştır. Dönemin başbakanı Arseniy Yatsenyuk, Rusya'nın Türkiye'ye tahıl ticareti yasağı uyguladığı takdirde Türkiye'nin gıda güvenliğini sağlamak için hazır olduklarını belirtmiştir. Bu olayda sadece Ukrayna hükümeti değil Ukrayna kamuoyu da destek göstererek etkin bir şekilde hareket etmiştir (Çalışkan, 2016). İki devletin de Rusya ile yaşadığı krizler potansiyele sahip olan ikili ilişkilerin geliştirilmesine katkı sağlamıştır (Gülşen, 2017).

2017 yılında yaşanan gelişmelerden biri iki devlet arasında vize muafiyeti ve kimlik seyahat uygulamasına geçilmiştir. Bu uygulamaya geçilmesindeki hedef ekonomik ve beşeri ilişkilerin güçlendirilmesi olmuştur (Altun,2023). 7- 8 Ağustos 2019 tarihlerinde Ukrayna devlet başkanı Vladimir Zelenski, Türkiye'ye resmi bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Ziyaretin önemi Kiev'in yeni dönem dış politikasında önceliklerinden birinin Türkiye olduğunu ortaya koymasıdır. Bu yeni dış politika döneminde de Ukrayna, Türkiye'nin Batı ile ilişkilerinden faydalanmak, Kırım konusunda Türkiye'nin desteğini almak, NATO ile işbirliği ve Türk yatırımcıları Ukrayna'da görmek ve bölgesel meselelere dikkat çekmek istemektedir. Ayrıca bu ziyarette Zelenski, turizm konusunda Türkiye'nin deneyimlerinden faydalanmak istediğini

ve ülkesine turist çekmek istediğini belirtmiştir. Diğer destek görmek istediği konulardan biri de yol yapımı olmuştur. Zelenski, yol problemlerinin çözülmesi gerektiğini ve Türk şirketleriyle beraber çalışılmasının gerekliliğini belirtmiştir. Zelenski bu ziyaretinde ayrıca Baykar Milli Siha Sistemleri Üretim ve Ar-Ge Tesisi'ne de ziyarette bulunmuştur (Kemaloğlu, 2019).

2020 yılında ikili ilişkilerde öne çıkan konulardan biri SİHA olmuştur. Ukrayna devlet silah ticaret şirketi Ukrspetseskport Genel Müdürü Vadim Nozdriya, SİHA konusunda Ukrayna'da ortak bir şekilde üretilmesi ile ilgilendiklerini belirterek 48 tane SİHA satın almayı planladıklarını bildirmiştir. Ukrayna Başbakan Yardımcısı Oleg Uruskiy başkanlığındaki heyetin Türkiye'ye ziyareti hakkında Nozdriya olumlu bir izlenim bıraktığını ifade etmiştir. Nozdriya, Ukrayna ordusunun 6- 12 SİHA kompleksi satın alması hakkında bir planları olduklarını belirtmiştir. Ayrıca Nozdriya, ortak üretim olmasının ardından maliyetin 3'te 1'e düşeceğini belirtmiştir. Türkiye'den satın alına İHA'lar özellikle kışın deneme sürecinin devam edildiği Nozdriya tarafından vurgulanmıştır. Bir sonraki satın almanın yapılan test sonuçlarına bağlı olacağını ifade etmiştir. Nozdriya, Baykar'ın isteğinin sadece Ukrayna pazarına girmek değil, aynı zamanda yatırım yapmak olduğunu belirtmiştir. Test aşamasında olan Bayraktar AKINCI Taarruzi İnsansız Hava Aracı motorlarını tedarik eden Ukrayna'nın da Türkiye'ye malzeme katkısı verdiğini hatırlatmıştır (Anadolu Ajansı, 2020; Bloomberg, 2020).

3.1.1. Örgütsel Çerçeve Türkiye ve Ukrayna İlişkileri

Türkiye- Ukrayna ilişkileri Türkiye'nin önderlik yaptığı ve 1992 yılında faaliyete geçirilen Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü (KEİ) çerçevesinde gelişmiştir. Hem Türkiye hem de Ukrayna Karadeniz bölgesindeki ortak ve doğal çıkarlarını keşfetmeye başlamıştır. İki ülkenin de hedefi Karadeniz bölgesinin nükleer silahlardan arındırılması, istikrarlı ve çevresel bir şekilde duyarlı olması olmuştur (Kınıkoğlu, 1996: 33). Ayrıca bu örgüt ile iyi komşuluk ilişkileri sağlama, üye devletlerarasında uyum ve etkileşimi teşvik etmeyi hedeflenmiştir. Türkiye ve Ukrayna açısından bu örgüt, kurumsal bir şekilde yenilenme ve iyi bir yönetim, suçla mücadele, turizm, ulaşım, enerji ve finans gibi birçok alanda işbirliği için bir fırsat olarak görülmüştür (Demydova ve Özdal, 2011: 33). Süleyman Demirel'in 1994 yılında Ukrayna'ya yaptığı ziyaret sırasında hem Demirel hem de Kravchuk iki devletin

Karadeniz bölgesinde kalıcı istikrar, refah ve barış bölgesine dönüştürme konusunda kararlı olduklarını ifade etmişlerdir (Kınıkoğlu, 1996: 33).

KEİ'nin diğer üyeleri Arnavutluk, Azerbaycan, Bulgaristan, Gürcistan, Yunanistan, Moldova, Karadağ, Rusya, Sırbistan ve Romanya'dır. Bu örgütün potansiyelinin çok büyük olduğu düşünülmüştür. Örgütün bünyesinde yer alan ülkelerin nüfusu 330 milyon üzerindedir. Ayrıca örgüt, kaynak açısından güçlü ve zengin bir üretim üssüne ve nitelikli iş gücüne sahiptir. KEİ, Avrupa Birliği ve Baltık bölgesindeki kuruluşlarla da işbirliği yapmaktadır. Ukrayna açısından KEİ, Pan-Avrupa ekonomik alanına giriş yolunda üye ülkeler arasında ekonomik olarak işbirliğinin geliştirmesini sağlaması gereken iş yapılarının ve hükümetlerin etkileşimi olarak görülmüştür. Bu doğrultuda üye devletlerinin liderlerinin genel olarak bahsettiği, bölgedeki ülkelerin Avrupa işbirliği mekanizmalarına ve yapılarına entegrasyon süreçlerine teşvik etmek KEİ'nin rolü olmuştur (Илья Хаджинов, 2006: 26- 27).

İkili ilişkiler, uluslararası alanda da gelişmeye devam etmiştir. Türkiye ve Ukrayna, KEİ'nin yanı sıra Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), Avrupa Birliği ve benzeri uluslararası örgütler konusunda birbirlerine destek göstermektedir. (Ляхманюк, 2012: 141). Türkiye, Ukrayna'nın Dünya Ticaret Örgütü'ne üyeliğine de destek vermektedir. İki devletin diğer bir işbirliği platformu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO)'dür. Ukrayna'nın dış politikasında önceliklerinden biri NATO olmuştur (Камалов, 2006: 55). 1992 yılından itibaren Ukrayna, NATO ile güçlü ilişkiler kurabilmek için istekli bir şekilde davranmıştır. 1994 yılında gerçekleştirilen NATO'nun Barış İçin Ortaklık Programına Bağımsız Devletler Topluluğu'nun ilk olarak katılan üyesi Ukrayna olmuştur (Öncü, 2014: 176). Güçlendirilmiş ilişki kavramı perspektifinde hem Ukrayna hem de NATO 1995 yılında ilişkilerini güçlendirmeyi amaçlamışlardır (Turan, 2004: 395'ten aktaran Öncü, 2014: 176). Ukrayna'nın hükümet yetkilileri dış politikalarından amaçlarından birinin NATO ve AB ile bütünleşme olduğunu birçok kez dile getirmiştir. Bunun için de devletin silah kuvvetlerini NATO standart ve koşullarına göre uygun bir hale getirmesi gerekmektedir (Камалов, 2006: 55). Kasım 2002 tarihinde Avrupa Atlantik Yapılarına entegre olma konusunda Ukrayna yenilikler yapmaya başlamış ve NATO tarafından destek görmüştür. Ardından NATO Ukrayna Eylem Planı'nın kabul edilmesi sonucu ilişkiler daha da güçlenmeye başlamıştır (Nato Public Diplomacy Division-Distribution Unit, 2005: 7, 25'ten

aktaran Öncü, 2014: 176). Türkiye, NATO ve Ukrayna arasındaki ilişkilerin güçlenmesi ile Ukrayna'ya bu konuda destek göstermiştir.

İkili ilişkilerde işbirliğini sağlayan diğer bir bölgesel örgüt de GUAM Demokrasi ve Ekonomik Kalkınma Örgütü'dür. Bölgesel bir örgüt olup Azerbaycan, Gürcistan, Moldova ve Ukrayna olmak üzere dört üyeden oluşmaktadır. 6- 7 Haziran 2001 tarihinde Yalta'da bir zirvede mevcut olan dört üye ve Özbekistan tarafından GUAM sözleşmesi imzalanmıştır. Türkiye ise gözlemci statüsündedir (Demydova ve Özdal, 2011: 34). Viktor Yuşçenko'ya göre (Eski Ukrayna Devlet Başkanı) sözleşmenin hedefleri; Avrupa ile bütünleşmenin hızlandırılmak, demokratik değerleri arttırmak, istikrarlı gelişmeyi sağlamak, bölgesel ve uluslararası güvenliği arttırmak olarak belirlenmiştir (Russian Deputy FM'den aktaran Demydova ve Özdal, 2011: 34).

1993 yılında Karadeniz kıyıdaş ülkeler (Ukrayna, Bulgaristan, Gürcistan, Rusya, Romanya ve Türkiye) arasında denizcilik sektöründe güven ve güvenliği güçlendirmeyi hedefleyen siyasi nitelikte çok taraflı bir anlaşmanın geliştirilmesi ve uygulanmasını sağlamaya yönelik bir girişim ortaya koymuştur. Böyle bir girişimin Avrupa'da güven artırıcı ve güvenlik önlemlerinin geliştirilmesinde temelde yeni bir adım atması gerekiyordu; çünkü o zamana kadar alınan güven artırıcı ve güvenlik önlemleri hakkında uluslararası çok taraflı anlaşmalar sadece kara ve hava kuvvetlerine uygulanıyordu. Ukrayna Silahlı Kuvvetleri, BLACKSEAFOR'un (Karadeniz Donanma İş Birliği Görev Grubu) kurulmasını, Karadeniz'de bölgesel işbirliğinin devam ettirilmesine, karşılıklı güven ve istikrarın güçlendirilmesine yönelik çabalara dair pratik bir katkı olarak değerlendirmiştir (Шишкіна, 2006: 66).

2001 yılında Türkiye'nin öncülüğünde Karadeniz'e kıyıdaş olan devletlerin katılımıyla BLACKSEAFOR kurulmuştur. 2 Nisan 2001 tarihinde ve İstanbul'da üye devletler arasında Karadeniz Deniz Kuvvetleri kurucu anlaşması imzalanmıştır. BLACKSEAFOR'un temel amacı; bu devletlerin deniz kuvvetlerinin beraber çalışabilirliğini arttırmak, yine diğer örgütlerde olduğu gibi dostluk ve komşuluk ilişkilerini güçlendirmek, Karadeniz'de deniz bölgesinde ve ötesinde işbirliği çerçevesinde istikrar ve güvenliği sağlamak olmuştur (Demydova ve Özdal, 2011: 33). Bu amaç doğrultusunda BLACKSEAFOR, arama kurtarma operasyonları, insani yardım operasyonları, mayın temizleme operasyonlarının yanı sıra çevre koruma ve iyi niyet ziyaretleri ile taraflar arasında

mutabakata varılan diğer görevleri yerine getirmek üzere çağrılmış olup, bu kapsamda eğitimler düzenleme kararları almıştır (Шишкіна, 2006: 67).

Türkiye Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu'nun 8-10 Ağustos 2001 tarihlerinde Ukrayna'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Sabahattin Çakmakoglu'nun Ukraynalı yetkililerle yaptığı görüşmelerde, askeri eğitim ve askeri-sanayi kompleksi alanında Ukrayna ve Türkiye arasında işbirliği olanakları tartışılmıştır (Шишкіна, 2006: 69). Türkiye'nin daveti üzerine 19 Ocak 2004 tarihinde Ankara'da dışişleri bakanlığı düzeyinde temsilciler arasında BLACKSEAFOR siyasi istişareleri gerçekleştirildi. Stratejik öneme sahip Karadeniz Bölgesi'nde güvenliğinin katılımcı devletler için birincil öneme sahip olduğu yönündeki ortak anlayışı teyit ederek, ulusal imkân ve yeteneklerin ortak kullanımıyla bölgede barış ve istikrarın korunması sorumluluğunu üstlenmişlerdir. Katılımcı devletlerin düşüncesine göre Karadeniz bölgesi terörizmden, suç, kitle imha silahlarının yayılması ve benzeri tehditlerden güvenli bir şekilde korunmalıdır (Шишкіна, 2006: 72).

Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkiler örgütsel çerçevede gelişim göstermiş olup iki devlet de kendi çıkarları doğrultusunda uluslararası örgütlerle işbirliği yapma konusunda birbirlerine destek vermişlerdir. Böylelikle iyi dostluk ve komşuluk ilişkileri geliştirmek ve Karadeniz bölgesinde güvenliği, istikrarı ve kalıcı barışı sağlamak temel hedef olmuştur. Çünkü Yeni Dünya Düzeninde Karadeniz bölgesinde oluşan güç boşluğu devletlerin algılarını etkileyerek harekete geçmelerini sağlamıştır. Karadeniz bölgesine ilişkin örgütsel olarak işbirliği yapan ve daha aktif roller oynamak isteyen iki devlet bununla sınırlı kalmayıp diğer uluslararası örgütlerle yapılan işbirliği konusunda da birbirlerine destek vererek ilişkilerini geliştirmeye çalışmışlardır.

Türkiye, Ukrayna'nın Avrupa-Atlantik entegrasyon sürecine ve uluslararası kuruluşlarla ilişkilerine daha aktif katılımını desteklediğini her zaman vurgulamaktadır. Türkiye, Ukrayna ile ilişkilerine Karadeniz bölgesindeki güç dengesinin korunmasıyla bağlantılı çok daha geniş bir güvenlik perspektifinden bakmıştır. Ukrayna'nın bu sistemde merkezi bir konuma sahip olması sebebiyle güvenliği, Ukrayna halkı için olduğu kadar Türkiye için de önemlidir. Rusya'nın Karadeniz'de daha geniş etkiye sahip olmasını engellediği ve bölgede etkili bir güç olduğu için Ukrayna, Türkiye için önemli bir ortak olduğu yönünde görüşlerin olduğu söylenebilir (Vorotnyuk, 2006: 23).

3.1.2. Ekonomik ve Ticari İlişkiler

1992 yılında ‘Ticaret ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması’, 1996 yılında Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Anlaşması” ile “Çifte Vergilendirmenin ve Vergi Kaçakçılığının Önlenmesi Anlaşması’nın imzalanması sonucunda iki devlet arasındaki ekonomik ve ticari ilişkilerin yasal çerçevesi oluşturulmuştur (Yeyin, 2011). İki devlet arasındaki ekonomik ilişkiler hızlı bir şekilde gelişim göstermiştir. 2004 yılında itibaren ikili ilişkilerde ticaret genişleme sürecine girerek artmıştır. 2004 yılında ticaret hacmi %74 oranında artarak ve ardından gelecek yıllarda istikrarlı bir şekilde büyümüştür (Demydova ve Özdal, 2011: 36). Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre, 2005 yılından itibaren Türkiye’nin Ukrayna’ya ihracatı 821 milyon \$ iken ithalatı ise 2,6 milyar \$ olmuştur (Yeyin, 2011).

2007 yılında ticaret hacmi 6 milyar dolara ulaşmıştır. Ayrıca Türkiye ve Ukrayna arasında Serbest Ticaret Anlaşması hakkında görüşmeler başlamıştır (Demydova ve Özdal, 2011: 36). 2008 yılında yaşanan küresel ekonomik krizden en çok etkilenen devletlerden birisi Ukrayna olmuştur. Bu dönemde Ukrayna ve Türkiye arasındaki ticaret hacminde %50 oranında düşüş yaşamıştır. 2009 yılında Türkiye’nin Ukrayna ile olan dış ticaret hacmi ise 4,1 milyar dolar seviyesine düşmüştür. 2010 yılında ise ticaret hacmi 5 milyar dolar düzeyinde olmuştur (Yeyin, 2011).

Ukrayna Devlet İstatistik Kurumunun verilerinde görüldüğü üzere 2018 yılında Türkiye ve Ukrayna arasındaki ticaret hacmi önceki döneme oranla %7,5 artarak 4,066 milyar dolara ulaşmıştır. 2019 yılında ise ikili ticaret hacmi %22,3 oranla artarak 4,973 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Bu dönemde Ukrayna’dan Türkiye’ye olan mal ihracatı ve Türkiye’den Ukrayna’ya yapılan mal ithalatı artış göstermiştir (Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, 2020).

3 Şubat 2020 tarihinde Kiev’de Ukrayna Cumhurbaşkanı Volodimir Zelenskiy, Cumhurbaşkanı R. T. Erdoğan, Türkiye-Ukrayna İş Konseyi Başkanı Ruşen Çetin, Türkiye Müteahhitler Birliği Başkanı ve DEİK Başkan Yardımcısı Mithat Yenigün, Ticaret Bakanı Ruhsar Pekcan ile Ukraynalı ve Türk iş adamlarının katılımıyla beraber Ukrayna- Türkiye İş Forumu gerçekleştirilmiştir. Erdoğan, iş dünyasının gayreti ve devlet adamlarının desteği ile iki devlet arasındaki ticaret her sene yükseldiğini ifade etmiştir. Zelenskiy ise Türkiye ve Ukrayna arasındaki potansiyelin yüksek olduğundan bahsederken bundan yeterince

yararlanılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca Zelenskiy, iki devlet arasındaki 5 milyar dolarlık ticaret hacminin arttırılması gerektiğini belirtmiştir (Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, 2020). Hem Erdoğan hem de Zelenskiy iki devlet arasındaki ticaret hacminin 10 milyar dolara çıkarılması gerektiğine değinmişlerdir. İki devletin hükümet yetkilileri de bu ticaret hacminin arttırılması için serbest ticaret bölgesi kurulması hakkında planların hayata geçirilmesinin önemli olduğuna dikkat çekmişlerdir (Kemaloğlu, 2019).

Özetle, Ukrayna ve Türkiye arasındaki ekonomik ilişkilere bakıldığında iki devlet de ticari ve ekonomik ilişkilerini geliştirmek istemişlerdir. Gerekli anlaşmalar çerçevesinde ikili ekonomik ilişkiler gelişim göstermiştir. Her ne kadar uluslararası koşullar sebebiyle zaman zaman düşüş göstermiş olsa bile ticaret hacmi bir önceki dönemine göre artış göstermeye devam etmiştir. Ukrayna ve Türkiye ekonomik ilişkiler açısından birbirlerini için önemli ortak olmaktadır. Güçlü ve dostane ilişkiler kurmak isteyen iki devlet de ekonomik ilişkilerini geliştirmeleri gerektiğinin farkında olmuştur.

3.1.3. Kırım Tatarları Meselesi ve Türkiye

Kırım, Ukrayna'nın Türkiye'ye en yakın bölgesi olması ile ortak tarihi miras ve kültürel yakınlık sebebiyle her iki devletin dostluk ilişkilerinde özel bir bağ olmuştur (Hereca, 2006: 108). Ayrıca Kırım Tatarları meselesi ikili ilişkilerde köprü görevi gördüğünü söylenebilir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Ukrayna içerisinde bulunan Kırım özerk bir cumhuriyet statüsünü kazanmıştır. Bunun sonucunda da Türkiye- Kırım meselesi de doğrudan etkilenmiştir (ORSAM, 2012: 8). Türkiye'nin Kırım Tatarları'na önem vermesinin sebebi Türk dış politikasında Türk kökenli ve Müslüman halklar önemli rol oynamaktadır. Kırım Tatarları da Ukrayna ve Türkiye arasındaki ilişkilerini doğrudan etkili olmaktadır. Ukrayna ve Türkiye ilişkilerinin gelişmesinde Kırım Tatarları verdiği katkı önemli bir yer tutmaktadır (ORSAM, 2012: 11).

Joseph Stalin döneminde Kırım Tatarları, Kırım'dan diğer Sovyet Cumhuriyetleri'ne göç etme durumunda kalmıştır. Kırım Tatarları'nın yeniden yerleştirilmesi hakkında yapılacak işbirliği Türkiye ve Ukrayna'yı birbirine bağlayan konulardan biridir. 260.000 Kırım Tatar'ın anavatanına geri dönerken yeniden yerleşim ve entegrasyon konusunda Ukrayna zorluklar ile karşılaşmıştır. Zor durumda kalan Ukrayna'ya Türkiye, Kırım Tatarlarına bina alt yapım konusunda destek vermeye çalışmıştır (Demydova ve Özdal: 2011:

36- 37). Anlaşılacağı üzere ikili ilişkilerde Kırım Tatarları önemli bir mesele olmaktadır. Kırım Tatarları meselesi iki devletin arasındaki bağın geliştirilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin Kırım Tatarları meselesinde destek vererek yardımcı olması Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkinin önemini kanıtlayan konulardan biri olduğu söylenebilir.

Genel olarak Türkiye ve Ukrayna ilişkilerine bakıldığında dostane yönde geliştiğini söylemek mümkündür. Yukarıda da bahsedildiği üzere iç ve dış faktörler ilişkilerin gelişmesini sağlamıştır. Türkiye ve Rusya rol algılarında olduğu gibi Sovyet tehdidin kalkması Ukrayna'nın da rol algılarını etkilemiştir. Her iki devlet de Karadeniz bölgesinde aktif roller oynamak istemiş ve bölgedeki güç dengesini korumaya çalışmıştır. İkili ilişkilere bakıldığında uluslararası örgütler de ön plana çıkmaktadır. İki devlete atfedilen konum rollerinin yerine getirilmesi işbirliğinin önünü açmıştır. Karadeniz'de güç dengesi, Kırım Tatarları, Sovyet tehdidinin ortadan kalkması, jeopolitik konum iki devletin rol algılarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Diğer bir yandan Türkiye'nin rol algılarını etkileyecek olan Rusya ile mevcut olan ilişkileridir. Türkiye, Rusya ve Ukrayna arasında yaşanacak olan herhangi sorunlu bir durumda Rusya'nın rol beklentilerini göz ardı etmeyecektir. Hem Ukrayna'nın hem de Rusya'nın Türkiye'den rol beklentileri önemli olmaktadır. Yaşanan gelişmelerde Türkiye bu rol beklentilerini göz önünde bulundurarak denge sağlayıcı bir rol tercih etmeye çalışmıştır.

Özetle Türkiye ve Ukrayna arasındaki ilişkiler çerçevesinde iki devletin de rol algıları ve rol beklentileri uyumlu olmuştur. Bu çerçevede işbirliği artarak ilişkiler ilerleme kaydetmiştir. Ayrıca Karadeniz'de olduğu gibi çıkarlarının uyumlu olması da ilişkilerini olumlu bir şekilde etkilemiştir. Her iki devlette birbirinin önemini farkında olarak hareket etmeye çalışmıştır. Sonuç olarak Türk dış politikası için Ukrayna öncelikli ülkelerden biri olarak önem taşımaktadır.

4. BÖLÜM

4. TÜRKİYE VE RUSYA- UKRAYNA KRİZİ

Devletlerin bulundukları konumda ve yakın coğrafyasında yaşanan gelişmeler, devletlerin dış politikalarını şekillendirmektedir. Yaşanan gelişmeler, konumları sebebiyle doğrudan dahil olan devletlerin sergileyecekleri rol performanslarını belirlemektedir. Türkiye de bulunduğu konum itibarıyla yakın coğrafyasında ve komşuları arasında yaşanan gelişmeler çerçevesinde bu süreçlere dahil olmaktadır. Türk dış politikasını doğrudan ilgilendiren, rol algılarını şekillendiren ve uluslararası alanda büyük yankı yaratan olaylardan biri 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında başlayan kriz olmuştur. Bu kriz her ne kadar iki devletin toprakları üzerinde gerçekleşmesine rağmen yakın coğrafyayı da etkilemektedir. Her iki devletin de Türkiye'nin komşusu olması ve iki devlet ile gelişmiş ilişkilere sahip olması, Türkiye'nin karar vericilerini bu süreci dikkatli bir şekilde izlemesi gerektiğine yöneltmiştir.

Çok yönlü bir dış politika benimseyen Türkiye'nin rol algılarında komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde Rusya'nın kuzeydeki en büyük komşu olması ve geliştirdiği ilişkiler doğrultusunda vazgeçilemeyen devlet konumundadır. Ayrıca Karadeniz'i kuzeyden kontrol eden komşu Ukrayna'nın Karadeniz'deki istikrar ve barış için önemli bir aktör rolünü oynuyor olması, Türkiye'nin karar vericilerini krizle yakından ilgilenmeye itmiştir. Bu süreçte Türk dış politikasını etkileyen diğer dışsal faktörlerden biri de Türkiye'nin NATO'ya üye olmasıdır. Ayrıca bu krizin Karadeniz'de istikrarı ve barışı olumsuz yönde etkileyecek olması da Türkiye'nin izleyeceği politikalar açısından önemli bir faktördür. Karadeniz'i etkileyecek bu kriz Türkiye'nin Boğazlarını da önemli konuma getirmektedir. Türkiye, bu faktörleri göz önünde bulundurmuş ve krize yönelik dış politikasını oluşturmuştur (Pirinçi, 2022). Bu faktörler, Türkiye'nin rol algılarını şekillendirerek karar vericilerin denge sağlayacak bir rolü benimsemesini sağlamıştır.

Türkiye'nin bu krizde oynayacağı rol büyük önem taşımaktadır. Sadece Türkiye açısından değil aynı zamanda diğer aktörler tarafından da bu rol önemli bir konu olmaktadır. Çünkü krizin başlamasının ardından Batı ve Rusya arasındaki ilişkilerin bozulması sonucunda taraflar arasında müzakere ve diyalog kanalları tükenme noktasına gelmiştir (TÜBA, 2022: 21). Ayrıca Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum sebebiyle Rus- Amerikan kutuplaşmasında Türkiye stratejik olarak önem taşımaktadır (Deveci Bozkuş, 2023: 81). Türkiye'nin bölgesel

güvenliği ve diğer aktörlerle olan ilişkileri de bu krizden doğrudan etkilenmektedir. Hem NATO üyesi olup hem de savaşı taraflarla geliştirdiği ilişkiler, Türkiye'yi kilit bir aktör yapmaktadır (Koçak, 2022). Bu doğrultuda Türkiye'nin Ukrayna, Rusya ve Batı ile geliştirdiği ilişkiler sebebiyle savaşı tarafların ve Batı'nın Türkiye'den rol beklentileri önem teşkil etmektedir. Dışsal faktörlerden kaynaklanan bu rol beklentileri, Türkiye'nin karar vericileri açısından dikkat edilmesi gereken bir nokta olmuştur. Türkiye'nin hem kendisinin hem de diğer aktörlerin beklentileri doğrultusunda oynayacağı rolün taraflar arasında dengeyi sağlaması gerekmektedir. Elde edilmek istenen denge sağlanmadığı takdirde Türkiye bir rol çatışma süreci yaşayabilir, karar vericiler rol seçmede zorlukla karşılaşabilir ve önemli sorunlar ortaya çıkabilir. Türkiye zaman zaman bu aktörler arasında sıkışıp kalmış ve oynadığı rollere dair bazı sorunlarla karşılaşmıştır. Yine aynı şekilde bu kriz döneminde Türkiye'nin sıkıntı içine sürüklenmemek için karar vericilerin süreci doğru analiz etmesi gerekmiştir.

Bu krizde Türkiye'nin en önemli hedeflerinden biri krizin daha geniş alana yayılmasını engellemek olmuştur. Çünkü bu kriz Türkiye'nin ulusal yaşamını ve geleceğini doğrudan etkilemektedir. Bu doğrultuda Türkiye oynayacağı rolü belirlerken kendi çıkarlarını da dikkate aldığını söylemek mümkündür (Pearson, 2022). Örneğin, daha önce belirtildiği gibi Türkiye'nin Karadeniz'de oynamak istediği aktif rollerin sınırlamalarla karşılaşabilme ihtimali vardır. Karadeniz'deki güç dengesinin değişmesi, Türkiye'nin bu bölgede mevcut veya oynamak isteyeceği rollere sınırlamalar getirebilir ve Türkiye'yi zorlu bir sürece itebilir.

Türkiye bu krizde hem kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmek istemiş hem de bölgede yaşanan krizin büyümesini engellemek istemiştir. Uluslararası alanda yaşanan bu krizde Türkiye taraflar ve diğer aktörler arasında kalmak istememesi nedeniyle denge sağlayacağı etkenleri gözetmek durumunda kalmıştır. Çünkü bu kriz Türk dış politikası açısından bir dönüm noktası olmuştur. Aynı zamanda sadece Türkiye için değil dünya siyaseti açısından da durumun bu şekilde olması sebebiyle bu kriz birden fazla aktörü etkilemektedir. Bu krizin jeopolitik açıdan büyük bir etki olmasıyla beraber dünya düzeninin aktörleri de büyük sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Aydın Düzgüt, Balta, Çelikpala, Güvenç ve Özel, 2022: 8). Hem Türkiye'nin hem de diğer devletlerin dış politikasında bir dönüşüm açısından ve devletlerin rol algılarının şekillenmesinde büyük bir etkiye sahip olan bu krizi incelemek yararlı olacaktır.

4.1. Rusya- Ukrayna Krizi (24 Şubat 2022)

24 Şubat 2022 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında başlayan bu krizin yansımaları Ukrayna sınırlarını aşarak hem bölgesel hem de global çapta istikrar ve barışı etkileyen önemli bir konu olmuştur (Gözkaman, 2022: 160). Rusya'nın Ukrayna topraklarında askeri harekât başlatmasının ardından başlayan bu krizin ortaya çıkmasının şaşırılacak bir durum olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü Ukrayna, hem Batı'nın hem Rusya'nın çıkarları için ve stratejik olarak önem teşkil etmektedir (Tecer, 2014: 98- 99).

Ukrayna'nın önemi, aktörler arasında güç mücadelesine neden olmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlığını kazanan Ukrayna içerisinde Ruslar ve Ukraynalılar arasında farklı görüşler olmuştur. Bu farklı görüşler sebebiyle ülkede yaşayan topluluklar, tek bir devlet yapısına entegre olmakta zorlanmışlardır. Bu sebeple Ukrayna'nın batı ve doğusu arasında farklılıklar öne çıkmaktadır (TÜBA, 2022: 10). Ayrıca ekonomik ve siyasi kırılganlıklar da iç kutuplaşmalara neden olmuş ve iktidar değişikliklerinin çok sık yaşanmasını tetiklemiştir. İktidar değişikliklerinin sürekli olması toplum ve devlet arasındaki sorunlara neden olmuştur. 1991 yılından itibaren Ukrayna'nın iç siyasetinde Rusya, ABD ve AB etkili olmuştur. Batı NATO, AB ve sivil kuruluşları ile iç siyasete yönlendirmeye çalışırken Rusya ise etnik Rus nüfusunu (Ukrayna'nın doğusunda ve güneyinde yer alan nüfus) ve Ukrayna'nın Rusya'ya olan ekonomik bağımlılığını kullanmıştır. Hem iç faktörlerin hem de dış faktörlerin etkisi ile Ukrayna, küresel güçler için bir oyun sahası haline gelmiştir (Kaçmaz, 2020: 160- 161).

Ukrayna'yı doğrudan etkileyen bu güç mücadelesinde tek hedef Ukrayna olmamıştır. Ukrayna'nın yanı sıra Karadeniz bölgesi de ABD ve Rusya arasında hakimiyet mücadelesi verilen bir bölge olmuştur (Kaçmaz, 2020: 161). Küresel güçler arasında verilen hakimiyet mücadelesi, Ukrayna'nın kendi içinde istikrarsızlık yaşaması gibi içsel ve dışsal faktörler 2022 yılında başlayan krizin zeminini hazırlamıştır. Ukrayna, bu faktörlerin etkisiyle beraber küresel güçlerin kendilerini kanıtladığı bir yere dönüşmüştür. Bu doğrultuda küresel güçlerin rol algıları doğrultusunda Ukrayna göz ardı edilemez bir konumda olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Ukrayna'nın bu kadar zor durumda kalmasında ve krizin başlamasında uluslararası olayları kapsayan bir arka plan vardır. İlk olarak Vladimir Putin'in rol algılarını etkileyen

faktörler ve Ukrayna'ya yönelik dış politikası en önemli konulardan biri olmaktadır. Rusya'nın sahip olduğu tarih ve kültür karar vericilerin rol algılarını etkilemektedir. Rusya'nın sahip olduğu kültür; güçlü bir otoriterlik mirası ve bunun yönetime yansımaları, Rusya'nın 'Biz- onlar' karşıtlığını, Rus olarak algılanan bölgenin kutsallaştırılmasını, jeopolitik bağlılığı ve Rus gücü ile dünyadaki haklı konumunun yeniden tesis edilmesi hedefini kapsamaktadır (Antczak, 2018: 238-239). Ayrıca Soğuk Savaş döneminde süper güç rolünü oynayan Sovyetler Birliği'nin dağılması da önemli bir etkidir. 1990'lı yıllarda göreceli zayıf olan Rusya'yı Putin iktidara geldikten sonra toparlamaya çalışmış ve Rusya'nın gücünü kanıtlamak istemiştir. Eskisine göre toparlanmış Rusya'nın uluslararası ilişkilerde görünürlüğü artmaya ve sesi duyulmaya başlamıştır (Güç, 2022: 299).

Rusya'nın küresel güç rol algılarında büyük güç olduğunu diğerlerine kabul ettirmek ve bunu kabul ettirmek için somut çıktılar üretmek yer almıştır. Bu rol algılarının oluşumunda etkili olan dışsal faktörlerin değerlendirilmesi de gerekmektedir. Uluslararası sistemdeki değişiklikler ve diğer aktörlerin rol performansları da Rusya'nın rol algılarının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. 1990'lı yıllarda Rusya, yakın çevresini kontrol etmek konusunda zorluklarla karşılaşmıştır. Rusya'nın bu dönemde yaşadığı istikrarsızlıklar ABD ve AB için fırsatlar yaratmıştır. İki aktör de eski Sovyetler Birliği'nin cumhuriyetlerini Rusya'nın yörüngesinden uzaklaştırmak için programlar başlatmıştır. Örneğin Devlet Ortaklık Programı (State Partnership Programı-SPP) ile bu cumhuriyetlerin NATO ve AB ile yakın ilişkilerin kurulması hedeflenmiştir. 1994'de başlayan NATO Barış İçin Ortaklık (BİO) Programı (Partnership for Peace Programme) kapsamında Sovyet sonrası alanda bulunan devletler NATO'ya üye olmaya başlamıştır. Aynı zamanda bu devletlerin AB ile bütünleşme süreci de eşzamanlı bir şekilde devam etmiştir. Rusya 2000'li yıllara kadar yakın çevresinde gerçekleşen bu olaylara müdahale edemediği bir dönem geçirmiştir. Müdahale edememenin yanı sıra NATO ile özel ilişkiler kurulması Rusya tarafından kabul edilmiştir (Bingöl, 2014: 25- 26).

Batı bu uygulamalar ile beraber Rusya'nın yakın çevresindeki ve diğer yerlerdeki çıkarlarını göz ardı ederek hareket etmiştir. ABD ve NATO gibi Batılı devletler ve örgütler, rol algılarına göre kendilerini tek kutuplu dünya düzeninde lider konumda ve Rusya'yı yenik bir devlet olarak görmüşlerdir (Güç, 2022: 300). Rusya'nın dış politikasını etkileyen diğer bir konu ise yakın çevresinde yaşanan *Renkli Devrimler* süreci olmuştur. Bu dönemde

Ukrayna’da Turuncu Devrim’in gerçekleşmesinin ardından Batı yanlıları olan eski Ukrayna Cumhurbaşkanı Viktor Yuřenko ve eski Bařbakan Yuliya Timořenko iktidara gelmişlerdir (Özel Özcan, 2015: 76). Rusya bu durumu tehdit olarak algılayıp kuşatılma kaygısına dūřmūřtur (Güç, 2022: 290).

Diğeri önemli bir faktör ise Ulusal Güvenlik Stratejileri paralelinde ABD’nin silahlı kuvvetlerin konuşlanmasını Doğı Avrupa’ya kaydırmaya başlamış olmasıdır. ABD Bulgaristan, Romanya, Macaristan ve Polonya’yı ana yerleşim yerleri olarak planlamış ve Karadeniz’de üstler elde etmiştir. Rusya NATO’nun dolayısıyla ABD’nin Karadeniz’de aktör haline gelmesinden rahatsızlık duymuştur (Eřel, 2015: 54). Aynı zamanda Rusya, Ukrayna ve Gürcistan’ın NATO ile iyi ilişkiler kurmasına da olumsuz bir şekilde yaklaşmıştır. NATO’nun Karadeniz’de askeri varlığını ve Sovyet coğrafyasındaki etkinliğini giderek arttırması Rusya tarafından kabul edilecek bir durum olmamıştır. Bu gelişmeler Rusya’nın tehdit algılarının artmasına ve izleyeceği politikaların sertleşmesine sebep olmuştur (Deveci Bozkuř, 2023: 84; Polat, 2017: 57). Daha önceden bahsedildiği gibi Rusya için yakın çevre hassas bir denge üzerindedir. NATO’nun kendi çıkarları doğırtusunda yakın çevrede genişleme politikaları Rusya’nın çıkarlarına ters dūřmūřtur (Alkanalka, 2022: 23). Tehdit algılarının ciddi bir şekilde artması üzerine Rusya ilk tepkisini 2008 yılında gerçekleşen Gürcistan Savaşı ile vermiştir.

Gürcistan’a müdahale eden Rusya istediğini almasının ardından Gürcistan’ın NATO’ya üye olma ihtimali ortadan kalkmıştır. Ayrıca Rusya çıkarları doğırtusunda gerektiği zaman kuvvet kullanacağı ve istediğini elde edebileceğini Batı’ya göstermiştir (Conradi, 2017: 188’ten aktaran Güç, 2022: 306). Dışsal faktörlerin etkisiyle rol algılarının şekillenmesi sonucunda ve Gürcistan’a müdahale etmesinden anlaşılacağı üzere Rusya, herhangi bir tehdit ile karşılaştığında dış politikada sert güç kullanmanın gerekli olduğunu dūřünmūřtur.

Rusya, Sovyetler Birliđi’nin dağılmasının ardından en çok Ukrayna’ya önem vermiştir. Rusya tarafından Ukrayna öncelikli ortak olarak görülmūřtur (Rodkiewicz, 2013). 2013 yılında yayınlanan Rusya dış politika konseptinde de Ukrayna’nın öncelikli olduğu belirtilmiştir (Concept of Foreign Policy of Russian Federation, 2013). Ayrıca bu konseptten anlaşılacağı üzere Rus yönetici elitlerin rol algılarına göre uluslararası sistemdeki istikrarsızlığa Batı sebep olmuştur (Rodkiewicz, 2013). Aynı zamanda Rusya’nın Batı’ya karşı

düşmanca niyeti olmadığına aksine Batı ile işbirliği yapmaya hazır olduğuna dair ifadeler konseptte yer almıştır (Concept of Foreign Policy of Russian Federation, 2013).

Rusya, Batı ile işbirliğine hazır olduğu belirtmiş olmasına rağmen yakın coğrafyasının AB ve NATO ile yakınlaşmasını engellemeye çalışmıştır. Bu doğrultuda Rusya Batı'ya yönelik diğer bir tepkisini de Ukrayna'da göstermiştir. Daha önce de belirtildiği gibi Ukrayna AB ile entegrasyon süreçlerine önem vermiştir. Rusya ise bu sürece karşı çıkmış ve engellemek istemiştir. Rus yönetici elitinin algılarına göre AB ile yakınlaşma, NATO'ya giden bir sürecin parçası demektir (Güç, 2022: 314). Rusya, Ukrayna'nın kendi etki alanından çıkmasını istemediği için Ukrayna'nın AB ile görüşmelerine itirazlarda bulunmuştur (TÜBA, 2022: 13; Güç, 2022: 315).

2013 yılının sonunda dönemin Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukoviç AB ile Ortaklık Anlaşması'nı imzalamayı ertelemiştir. Bunun üzerine ülkede protestoların başlamasıyla beraber toplum, Rusya ve Ukrayna yanlıları olarak ikiye bölünmüştür. Protestoların giderek büyümesinin ardından Yanukoviç, 22 Şubat tarihinde ülkeyi terk etmiştir (Anadolu Ajansı, 2022). Yanukoviç'in ülkeyi terk etmesinin ardından *Meydan Olayları* başlamış Ukrayna'da istikrarsızlık baş göstermiştir (TÜBA, 2022: 11). Bu dönemde Ukrayna'da Batı yanlısı hükümet başa gelmiştir (Uyaniker, 2018: 139'dan aktaran Gürsoy, 2019: 301). Putin, Batı yanlısı bir hükümete karşı çıkarak olayların sorumlusu olarak Batı'yı, aşırı sağ grupları ve Ukraynalı radikalleri görmüş ve tepkisiz kalmayacağını ifade etmiştir (Gürsoy, 2019: 301).

Rusya ve Batı yanlıları arasında yaşanan olaylar, nüfusun %60'ını etnik Rusların oluşturduğu Kırım'a da yansımaya başlamıştır. 27 Şubat 2014 tarihinde Rus askerler, Kırım'a girmiş ve pek çok kurumda denetimi ele geçirmiştir (Gürsoy, 2019: 301). 1 Mart'ta Rusya Federasyon Konseyi, durum normale dönünceye kadar Ukrayna'ya asker gönderme yetkisini hükümete vermiştir. Rus yanlılarının denetimi altına gire Kırım Parlamentosu, Kırım'ın statüsü hakkında referandum düzenlenmesine karar vermiştir. 16 Mart tarihinde referandum ile Kırım'ın Rusya'ya bağlanması yönünde karar alınmıştır. 18 Mart'ta ise Putin, Kırım'ın Rusya'ya katıldığını duyurmuştur (Berktaş, 2023: 343-344; Güç, 2022: 318). Rusya'nın Kırım'ı ilhak etmesi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ilk kez bir Avrupa devletinin başka bir devletin sahip olduğu toprakları ilhak etmesi açısından önemli bir gelişmedir. Bu ilhakı kabul

etmeyen Batılı hükümetler, Rusya'ya karşı ambargo uygulayarak Rusya'yı zor bir durumda bırakmak istemişlerdir (Gamsız ve Gürson, 2022: 85).

Yukarıda bahsedilen dışsal faktörler, Rus yönetici elitinin rol algılarını etkileyerek dış politika davranışlarına dair yön vermiştir. Rusya'nın rol algılarına yakın çevresinde etki alanına dair bir tehdit ile karşılaştığında sert güç kullanabileceği inancı yerleşmiştir. Özellikle öncelik verdiği Ukrayna'da Batı etkisinin artmasına karşı politikalar uygulayarak müdahaleci rolünü oynayacağını dünyaya göstermiştir. Rusya, sadece bölgesel olarak değil küresel olarak da (Suriye Krizi'ne müdahil olması gibi) aktif roller oynayacağını mesajını vermiştir. Böylelikle bu gelişmelerle beraber Rusya ve çıkarlarını diğer aktörler tarafından göz ardı edilmemesi gerektiği anlaşılmıştır.

Kırım'ın İlhakı, 2022 yılında Rusya ve Ukrayna arasında yaşanan krizin zeminini hazırlamıştır. Kırım'ın ilhak edilmesinin ardından Ukrayna'daki istikrarsızlık devam etmiş ve bazı yerlerde ayrılıkçı hareketler artmaya başlamıştır. Özellikle Luhansk ve Donetsk'te Rus ayrılıkçı hareket ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu ayrılıkçı hareketler, Donbas bölgesinde çatışma ortamını başlatmış ve artarak devam etmesine sebep olmuştur. Çatışmaların devam ettiği süreçte Ukrayna sınırında Rus ordusu tarafından askeri sığınak yapılması sonucunda çatışmalar giderek şiddetlenmiştir. Ukraynalı bir askerin Rus yanlıları tarafından öldürülmesi bölgedeki gerilimin artmasına sebep olmuştur (Yıldırım Çınar, 2024: 23). Ukrayna ordusu da saldırılara karşı tedbirler almış ve Kırım'a daha çok asker göndermiştir (Yavuz, 2021'den aktaran Yıldırım Çınar, 2024: 23).

Ukrayna'nın Rusya tarafından işgal edilmesine kadar çatışmaların yaşandığı bu süreçte NATO'nun Doğu Avrupa'da genişlemesi konusunun tekrar gün yüzüne çıkması önemli bir gelişme olmuştur. Özellikle Ukrayna'nın ABD açısından öncelikli olması, Rusya'nın tepkisini çekmiştir. 2021 Mart'ın sonlarında Rusya askeri tatbikat sebebiyle Ukrayna sınırına yaklaşık yüz bin asker yığmıştır. Rusya'nın bu hareketi, Ukrayna'nın NATO'ya üye olması ve Doğu Avrupa'da NATO askeri varlığının artması halinde Rusya'nın bunu karşılıksız bırakmayacağını mesajını vermiştir (Berktaş, 2023: 392).

2014'ten itibaren başlayan 2022 yılına kadar geçen zamanda Ukrayna, askeri ve sivil konusunda binlerce insan kaybı vermiştir (Berktaş, 2023: 360). Aslında Kırım'ın ilhak edilmesi, Donbas'ta örtülü bir savaş yürütölmeye başlaması teknik olarak Rusya'nın Ukrayna

ile savaş halinde olduğunu göstermektedir (Kıllıoğlu, 2022: 392). 17 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan gerginlik tırmanmaya başlamıştır. İki taraf da ölüm vakalarının çok fazla olduğunu rapor etmiştir (Yıldırım Çınar, 2024: 23). 24 Şubat 2022 tarihinde ise Putin, Donbas bölgesinde askeri bir harekât başlattığını duyurmuştur.

Harita 4.1. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali (BBC, Consulting ve Maxar, 2022).

Putin bu askeri harekatin; Doğu Ukrayna'da Rus asıllıların korunmasını, Ukrayna'yı askersizleştirmeyi, Ukrayna'da bir rejim değişikliğini ve Nazilerden arındırmayı amaçladığını belirtmiştir. Bu işgalin altındaki Rusya'nın asıl amacı diğer gelişmelerde olduğu gibi Ukrayna'nın ABD ve AB ile geliştirdiği ilişkileri sonlandırmak, Kiev yönetimini değiştirerek kendine uygun yönetim kurmak ve Batılı devletlere özellikle de ABD'ye gözdağı vermek olmuştur. (Gamsız ve Gürson, 2022: 266). Ukrayna'nın Rusya tarafından işgali II. Dünya Savaşı'ndan beri en yüksek kaygıları ve en geniş seferberliği beraberinde getirmiştir (TÜBA, 2022: 11).

Ukrayna'ya karşı başlatılan bu askeri harekât büyük bir yankı uyandırmış ve uluslararası camiadan tepkiler de gecikmemiştir. BM, Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına bağlı kalacağını belirtmiştir (United Nations, 2022'den aktaran Kasım, 2022: 742). Rusya'nın askeri harekât başlatması, diğer aktörlerin tehdit algılarını arttırmıştır. Endişeleri artan NATO, yaklaşık 40.000 askerin hazır olduğunu duyurmuştur. 27 Şubat 2022 tarihinde Putin'in alarm hazırlık seviyesinin artırılmasına dair nükleer güçlerine emir vermesi önemli bir gelişme olmuştur. AB ve NATO, askeri malzeme ve finans konusunda Ukrayna'ya destek sağlayacağını ilan etmiştir (Gamsız ve Gürson, 2022: 268, 270).

Uluslararası alanda dikkat çeken bu kriz diğer devletlerin ulusal güvenlik kaygılarının artmasına sebep olmuştur. Özellikle Avrupalı devletler, bu konuda ciddi endişeleri olduğu için Ukrayna'ya askeri yardım sağlayarak hangi tarafta olduklarını belli etmişlerdir. Bu krizin sebep olduğu ulusal güvenlik kaygılarını artış, Avrupa'yı etkileyen stratejik yansımalar arasında birinci sırada yer almaktadır. Avrupalı devletler ve örgütler, ulusal güvenliklerine karşı bu krizi tehdit olarak algıladıkları için Ukrayna'nın yanında olduklarını açıkça göstermişlerdir. Daha önce dış politikada tarafsızlık rolünü benimseyen İsveç ve Finlandiya'nın da algıları değişmeye başlamıştır. İki İskandinav ülkesi de işgal başladıktan sonra NATO ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir. İttifak üyeliği, iki devlet tarafından tekrar tartışılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Avrupa'nın güvenliği için NATO'nun önemli olduğunu vurgulamıştır (Boyras, 2022: 9- 11).

Ukrayna'nın işgal edilmesinin etkilerinin hissedildiği diğer bir bölge de Ortadoğu bölgesidir. Ortadoğu'da ABD'nin angajmanlarını azaltması ve Rusya'nın varlığının artması üzerine bu kriz bölgede bulunan devletleri tarafsız kalmak için çabalamaya itmiştir. Ortadoğu devletleri, bu krizde aktif olarak rol oynamamalarına rağmen birbirlerinden farklı tutum sergilemişlerdir. Suriye Rusya'ya destek verdiğini açıklarken Kuveyt ve Lübnan ise bu işgali kınadıklarını belirtmişlerdir. Mısır, Suudi Arabistan ve BAE tarafsız bir şekilde hareket ederek krizin diplomatik yollarda çözüme kavuşmasını ümit ettiklerini belirtirken Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine vurgu yapmışlardır (Aslan, 2022: 24, 26).

Rusya'nın herhangi bir politikası tüm dünyayı etkileyecek seviyede olduğunda aktörler gözlerini ya NATO'ya ya da onun en önemli aktörü ABD'ye çevirmektedir. Bu iki aktörün oynayacağı rol önemli bir konudur. Çünkü bir olayın içinde Rusya tarafından bir

tehdit algılanıyorsa diğerlerinin bu iki aktörden rol beklentileri bulunmaktadır. Rusya'nın sert tutumu, mevcut dünya düzenine ve Batı'ya bir meydan okumadır. Bu doğrultuda ABD Ukrayna sınırlarına yakın olmamasına rağmen bu krize doğrudan dahil olmuştur. Ayrıca bölgeye dair çıkarlarını ve kendi varlığını sürdürmek için ABD, Ukrayna tarafında yer almıştır. ABD için Ukrayna, NATO ile işbirliğini arttırabilmek için çabalayan önemli bir stratejik ülke olarak görülmektedir. ABD'nin bu tutumunda diğer önemli bir sebep Rusya'nın Ukrayna işgalinin bölgede NATO müttefiklerine, AB'ye ve Kiev'e yönelik doğrudan tehdit oluşturmalarıdır. ABD'nin bu krize seyirci kalmak istememesinde diğer bir sebep ise İran ve Çin gibi yayılmacı devletlerin başka bölgelerde işgal girişimlerine teşebbüs etme ihtimallerinin olmasıdır. Bu doğrultuda ABD, Rusya geri çekilene ve kriz bitene kadar gerek NATO gerek başka unsurlar aracılığıyla Ukrayna'ya destek vermeye devam etmekte kararlı olduğunu belirtmiştir (Kasım, 2022: 744- 745). ABD Başkanı Joe Biden da Ukrayna'ya yönelik bu saldırıları kabul etmeyip, *“şu anda tüm Avrupa ve dünyadaki özgürlük için çok tehlikeli bir andayız. Putin, küresel barışın korunmasına yönelik tüm ilkelere saldırdı. Şimdi tüm dünya Putin ve suç ortaklarının gerçek yüzünü görüyor.”* açıklamasında bulunmuştur (Euronews, 2022). ABD'nin tepki vermesinin en önemli sebeplerden biri ise dünyadaki lider rolünün sınırlarla karşılaşma ihtimali olması ve etki alanın tehlike altına gireceğini düşünmesidir. ABD'nin rol algılarına göre en büyük rakiplerinden biri Rusya olması da ABD'nin tutumunda önemli olmaktadır.

ABD, AB ve diğer Batılı devletler Rusya'ya yönelik yaptırımlar uygulamaya başlamışlardır. Uygulanacak yaptırımlara Batılı devletlerin yanında Batılı olmayan devletler de katılmışlardır. Bu yaptırımlarla beraber amaç Rusya'yı zor bir durumda bırakarak geri çekilmesini sağlamak olmuştur. Yaptırımların içeriği ihracat ve ithalat yasakları, mali yaptırımlar, kişiye yönelik yaptırımlar ve medyaya yönelik yaptırımlardan oluşmaktadır (Kanbir, 2022: 345).

Rusya, tepkilere ve tutumlara rağmen Ukrayna'nın doğusu ve güneyinde (Donetsk, Luhansk, Herson ve Zaporija bölgeleri) önemli bir kısmını kontrol altına almıştır. Bunun üzerine NATO, Rusya'nın ilhak etme yönünde yasadışı girişimlerini kınamıştır. NATO, Rusya'nın bu işgalini II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa topraklarının ilhak edilmesindeki en büyük girişim olduğunu belirtmiştir. Bu toprakların Ukrayna'ya ait

olduğunu ve daimi bir şekilde Ukrayna'nın olacağını vurgulamıştır. Rusya'nın bu girişimlerini tanımadığını ve meşruiyeti olmadığını belirtmiştir (NATO, 2024).

Rusya her ne kadar bazı yerleri kontrol altına almış olsa da istediği şekilde Kiev'i ele geçirememiş ve Ukrayna Devlet Başkanı Zelensky'i etkisiz hale getirememiştir. Ukrayna, arkasına aldığı destekle beraber bu krize direnç göstermiştir. Bu direnç karşısında Rusya silahlı kuvvetleri, Ukrayna'nın içlerine ilerlemekte güçlüklerle karşılaşmıştır (Çalışkan, 2022: 41). Bu dönemde NATO müttefikleri doğrudan savaşa katılmasalar da Ukraynalıları silahlandırmışlardır. Bu silahlandırma sayesinde Ukrayna etkili saldırılar yapmaya başlamıştır. Ayrıca Putin'in istediği sonuçları elde edememesi imajının olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur (Canpolat, 2023: 5-6). Bu krizin uluslararası hukuka aykırı olması ve kriz devam ettikçe Rusya'nın sert yöntemler kullanması, sivillerin hedef haline gelmesi ve buna benzer faktörler sebebiyle Rusya uluslararası alanda yalnız bırakılmıştır (Kasım, 2022: 742).

Bu kriz hala devam etmekte olduğu için etkileri küresel ve bölgesel çerçevede devam etmektedir. Türkiye de krizin gerçekleştiği topraklara yakın olduğu için doğrudan etkilenmektedir. Ayrıca Türkiye'nin krizde oynayacağı rol önemli olmaktadır. Türkiye'nin krizde oynayacağı rolü krizin taraflarından ve diğer aktörlerden ve kendisinden kaynaklanan rol beklentileri şekillendirecektir. Türkiye için bu kriz belki de önemli bir sınavı temsil etmektedir.

4.2. Türkiye'nin Rolü

Rusya'nın Ukrayna'yı işgal etmesiyle başlayan bu krizin Türkiye'nin komşu sınırlarında gerçekleşiyor oluşu, her iki tarafın da Türkiye tarafından vazgeçilmez olması ve NATO üyesi olması Türkiye'nin bu süreci dikkatli bir şekilde takip etmesine sebep olmuştur. Türkiye açısından Ukrayna krizinde risk içeren iki konu önemlidir; Karadeniz'deki güç dengesinin nasıl sağlanacağı ile Rusya, Ukrayna ve Batı arasındaki ilişkilerin nasıl yönetileceğidir (Dalay ve Isachenko, 2022). Bu doğrultuda Türkiye'nin oynayacağı rol ve sergileyeceği ulusal rol performansı; Rusya'yı karşısına almadan bu krize tepki gösterme, Ukrayna ile olan ilişkilerini devam ettirme, Batı'ya yakın bir politika izleme, Rusya'ya yakın bir politika izleme ve aktörler arasında denge sağlama çerçevesinde şekillenecektir (Gözkaman, 2022: 161; Demirkıran ve Paralı, 2023: 236).

Türkiye'nin dış politikada denge gözetmesi önemli bir konu olmaktadır. Çünkü Türkiye zaman zaman Ukrayna ve Rusya ile ilişkilerinde veya Rusya ve Batı ile ilişkilerinde ikilemde kaldığı için zor dönemler geçirmiştir. Türkiye geliştirdiği ilişkiler sebebiyle birden fazla role ve bu rollerin gerektirdiği yükümlülüklerle sahiptir. Uluslararası koşullara bağlı olarak Türkiye'nin rolleri bazı gelişmelerde birbirinden uyumsuz olmakta ve rol çatışma süreci ortaya çıkmaktadır. Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde oynadığı rol ile Batı'nın Türkiye'den rol beklentileri uyumsuz olabilmektedir. Aynı şekilde Türkiye'nin Ukrayna ile ilişkilerinde oynadığı rol ile Rusya'nın Türkiye'den rol beklentileri uyumsuz olabilmektedir. Bu durumlar Türkiye'yi aktörlerin arasında sıkıştırmakta ve oynamak istediği roller engellerle karşılaşabilmektedir. Bunun sonucunda ise rol çatışma süreci ortaya çıkmakta ve Türkiye'nin dış politikada manevra kabiliyeti kısıtlanmaktadır.

Türkiye'nin bu aktörlerle ikilem yaşamasının sebebi bir aktörle diğerlerine göre daha yakın olduğu zamanlardır. Türkiye'nin bu aktörler arasındaki dengeyi sağlayamaması sahip olduğu rollerin yükümlülüklerini yerine getirememesinden kaynaklanmaktadır. Türkiye hem NATO üyeliğinden hem de Rusya ile iyi ilişkilerden kaynaklanan rol beklentilerine sahiptir. Bu rol beklentilerin birbirinden farklı olması ve birbirleriyle çatışıyor olması Türkiye'ye atfedilen rolleri de birbiri ile uyumsuz yapmaktadır. Böylelikle rol çatışma süreçleri Türkiye için kaçınılmaz olmuştur. Türkiye, Ukrayna ve Rusya arasındaki kriz ve öncesinde de rol çatışma süreçleriyle karşı karşıya kalmıştır. Bu doğrultuda Türkiye'nin krizden önce yaşadığı rol çatışmalarına değinmek yararlı olacaktır.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgal etmesi üzerine Türkiye Irak'ın toprak bütünlüğünü savunarak tepki vermişti. 1 Mart Tezkeresinin meclisten geçmemesi ABD'nin tepkilerine neden olmuştu (Uzgel, 2013: 279). Bu gelişmede ABD'nin sadık müttefik rolü ile Türkiye'nin rol anlayışı arasında uyumsuzluk söz konusu olmuştur. ABD'nin rol beklentilerini Türkiye karşılamayınca rol çatışma süreci ortaya çıkmıştır. Müttefik rolü çerçevesinde Türkiye ABD'nin beklentilerin yerine getirmiş olsaydı eğer Türkiye böyle bir rol çatışma sürecine girmeyebilirdi. Müttefik rolüne sahip olan Türkiye ABD'nin rol beklentilerine uyması gerekmiştir. Ancak bu rol beklentileri karşılanmadığı için rol çatışması ortaya çıkmış ve bu süreç Türkiye ve ABD ilişkilerini sarsıcı bir şekilde olumsuz etkilemiştir. Türkiye'nin müttefik rolü zayıflayarak Batı'dan tepkiler gelmeye başlamıştır. Bunun sonucunda ABD ve

Türkiye'nin ilişkileri bozulmaya başlamıştır. Bu dönemde Irak işgalinde aynı tutumu benimseyen Rusya ile Türkiye daha da yakınlaşmaya başlamıştır.

AKP yönetici elitinin rol algılarında bulunan komşularla sıfır politikası çerçevesinde Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler ilerleme kaydetmişti. Rusya'nın algılarında da artık daha özerk davranan bir Türkiye vardı. Daha önce de belirtildiği gibi özellikle Batılı devletler ve aktörler ile arasının açılması Türkiye'yi Rusya'ya yakınlaştırmıştı. Türkiye ve Rusya'yı birbirine yaklaştıran diğer bir gelişme de 2016 yılında Türkiye'de yaşanan darbe idi. 2016 yılında Türkiye'de gerçekleşen darbe girişiminin üzerine John Kery (ABD Dışişleri Bakanı), Türkiye'nin NATO üyeliği tehlikeye girebileceğini ifade eden bir açıklama yapmasının ardından Türkiye, uluslararası alanda yalnız bırakıldığını düşünmeye başlamıştır. Buna ek olarak, Türkiye'de olağanüstü hal ilan edildikten sonra çok sayıda ihraç kararları, gözaltı ve tutuklama olmuştur. Bu durumu ise AB, demokratik olmayan yollarla ve hukukun üstünlüğü takip etmeyen uygulamalar sebebiyle insan haklarını ihlal edildiği gerekçesiyle Türkiye'yi sert bir şekilde eleştirmiştir (Kocamaz, 2017: 743- 744). Bu dönemde Türkiye'nin Batı ile arası açılınca Rusya'ya daha da yakınlaşıldı. Ancak bir NATO üyesi olduğu için ve NATO'nun attığı rol sebebiyle Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşması Türkiye'yi bazı sıkıntılı süreçlerin içine itmiştir.

NATO'ya üye müttefikler, Türkiye'nin Rusya ile yakınlaşmasına sıcak bakmamıştır. Türkiye, NATO'nun attığı rolü yerine getirmesi gerekirken aksine bu rolün yüklediği yükümlülükleri yerine getirmeyerek sıkıntılı süreçlerle karşılaşmıştır. NATO üyesi rolü çerçevesinde Türkiye Rusya ile fazladan samimi olmaması gerekiyordu. Ancak Türkiye, NATO'nun rol beklentileri karşılamayarak Rusya ile daha da yakınlaşmaya devam etmiştir. Türkiye'nin olması gerekenden gösterdiği fazla yakınlık Türkiye'nin Batı ile ilişkilerini daha da olumsuz etkilemiştir. Türkiye bu aktörlerle etkileşimde olması rol beklentilerini de artırmaktadır. Bir aktörün rol beklentilerini gerçekleştirirken diğer aktörlerin de rol beklentileri de unutulmaması gerekmektedir.

Türkiye, NATO üyesi olarak 2017 yılında Rusya ile hava savunma sistemleri kapsamında anlaşma imzalamıştır. İki devlet arasında askeri işbirliği konusunda dönüm noktası yaşanan bu dönemde Türkiye, S-400 hava savunma sistemi alacağını açıklamıştır. Bu sistemleri tam kapasitede kullanabilmek için bir sistem içerisine entegre etmek gerekmektedir (Balta, vd., 2022: 17). Türkiye'nin bu sistemleri hava savunma sistemine entegre etmesi

NATO sistemi açısından ciddi derecede güvenlik açığına yol açacağından NATO bu isteğe olumsuz bir tepki vermiştir (Stein, 2019'dan aktaran Balta, vd., 2022: 17).

NATO müttefiklerinin geniş bir kitlesinin müttefik rol algıları çerçevesinde Rusya jeopolitik rakip olarak görülmektedir. Yine aynı şekilde müttefik algılarına göre NATO Rusya'ya karşı bir koruma görevi üstlenen bir örgüttür. Bu algılar NATO'nun tepki vermesinin altında yatan en önemli sebeplerden olmaktadır (Yapıcı, 2011: 1467). NATO'nun rol algıları doğrultusunda örgüt ilkeleri, üyelere güvenlik ve savunma ile ilgili hususlarda işbirliği ve güven oluşturmalarına olanak sağlamaktadır (NATO). NATO'nun üyelere rol beklentileri de bu yönde olmaktadır. Bu doğrultuda NATO, üye devletlere müttefik rolünü atfetmektedir. Türkiye de NATO üyesi olduğu için müttefik rolünün gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirmek zorundadır. Ancak Türkiye'nin S-400 satın alınacağı açıklaması, NATO'nun rol beklentilerini karşılamamıştır.

Türkiye bu hareketi ile NATO'nun atfettiği müttefik rolünün gerektirdiği yükümlülüğü yerine getirememiştir. Bu çerçevede Rusya ile ilişkilerinde oynanan rol ile NATO'nun rol beklentileri uyumsuz olduğu için Türkiye bir rol çatışma süreci yaşamıştır. Türkiye, NATO üyesi olduğu için Rusya ile böyle bir anlaşma yapmaması gerekmiştir. NATO'nun rol beklentileri çerçevesinde Türkiye anlaşma yapmamış olsaydı rol çatışma süreci ortaya çıkmayabilirdi.

Türkiye'nin rol çatışması yaşaması, önemli sorunlara ve diğer aktörler tarafından yanlış anlaşılmalara sebep olmuştur. Her ne kadar Türkiye alınacak füzeleri NATO sistemine entegre etmeyeceğini belirtmiş olsa da Türkiye'nin hava savunma sisteminde tercihini Rusya'dan yana kullanması Batı tarafından Türkiye'nin Batı'dan uzaklaştığına dair kaygıların artmasına yol açmıştır. Ayrıca Türkiye, hava savunması için önemli olan F-35 Müşterek Taarruz Uçağı konsorsiyumundan çıkarılmış ve daha önceden satın alınan F-35'lerin Türkiye teslim edilmesi askıya alınmıştır (Balta, vd., 2022: 17). ABD Kongresi, Türkiye ve Rusya arasında yapılan S- 400 anlaşmasının ABD'nin Düşmanlarına Yaptırımlar Yoluyla Mücadele Etme Yasası (CAATSA) kapsamına girdiğini ifade etmiştir (BBC, 2020). Trump yönetimi, bu yasa kapsamında Türkiye'ye yönelik yaptırımlar uygulamıştır (Işık, 2021'den aktaran Balta, vd., 2022: 17).

Türkiye, Suriye Krizi'nin başlamasının ardından Rusya ile arası açılmaya başlamıştı. Bu dönemde Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde oynadığı rol sınırlarla karşılaşmıştır. Uluslararası sistemde değişikliğe sebep olan Suriye Krizi, Türkiye'nin rol algılarında bulunan yumuşak güç çerçevesinde oynamak istediği model ülke rolünün engellerle karşılaşmasına sebep olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin çabaları istenilen sonucu vermemiş ve rol değişikliğine gidilmiştir. Türkiye rol değişikliğine gitmemiş olsaydı işlev bozuklukları ortaya çıkacağından rol çatışmasıyla karşı karşıya kalma ihtimali vardı. Elde edilmek istenen sonuçlar çıkmayınca Türkiye'nin rol algıları değişerek sert güç dış politikada yerini almıştır. Türkiye kavramsal rol değişikliğine giderek Suriye Krizi'nde müdahaleci rol oynamaya başlamıştır.

Suriye Krizi'nde Türkiye ve Rusya karşı taraflarda yer almıştır. 2015 yılına gelindiğinde Su- 24 tipi uçak krizi, Türkiye ve Rusya'nın arasının açılmasına sebep olmuştur. Rusya Hava Kuvvetleri'ne ait Su-24 tipi uçak, Türk havasını ihlal etmesi ve uyarılara rağmen ihlale devam etmesi üzerinden Türk F- 16 tarafından vurulmuştu (BBC, 2015). Türkiye'nin bu müdahalesi, Rusya'yı çok kızdırarak sert tepki vermesine sebep olmuştu. Bu dönemde NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg, Türk hava sahasının aynı zamanda NATO hava sahası demek olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Stoltenberg, gerektiği durumda Türkiye'ye asker gönderileceğini belirtmiştir (Euronews, 2015). Putin ise Türkiye ve Rusya ilişkilerini çıkmaza ittiğini belirterek Türk yönetimini suçlamıştır. Putin Ankara'dan özür ve telafi beklediğini belirtmiştir (Haber7, 2015). Cumhurbaşkanı Erdoğan bunun üzerine özür dilemesi gerekenin Türkiye olmadığını ifade etmiştir (Sputnik, 2015).

Türkiye, Rusya'nın beklentilerini karşılamamış ve Rusya ile arası açılmıştır. Böylelikle Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde oynadığı rol bir çatışma süreciyle karşılaşmıştır. Türkiye'nin komşularla sıfır politikası çerçevesinde Rusya ilişkileri bağlamında oynadığı rol ve Suriye Krizi'ndeki oynadığı rol birbirine uyumsuz olduğu için rol çatışması yaşanmıştır. Her ne kadar NATO'nun desteği olsa da Türkiye bunun sonucunda Rusya tarafından yaptırımlara maruz kalmış ve olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Türkiye Rusya'nın rol beklentilerini karşılayarak Rusya'ya karşı daha ılımlı yaklaşmış olsaydı rol çatışma süreci ortaya çıkmayabilirdi. Böylelikle de Türkiye yaptırımlara maruz kalmayıp olumsuz bir şekilde etkilenmeyebilirdi.

2022 yılında gerçekleşen Ukrayna'nın işgali, Türkiye'nin karar vericilerinin Karadeniz'deki dengeyi değiştirebileceği konusundaki endişelerini arttırmıştır. Bu bölgedeki herhangi bir değişim Türkiye'yi doğrudan etkilemektedir. Karadeniz bölgesi Türkiye'nin çıkarları açısından önemli bir bölgedir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra hem Karadeniz'deki aktörlerin sayısının artması hem de Türkiye ve Rusya arasında çelişkilerin bulunmasından dolayı Türkiye, Gürcistan ve Ukrayna ile ilişkileri gelişmeye başlamıştı (Davutloğlu, 2001'den aktaran Özel, 2015: 83). Bu dönemde Türkiye, KEİ çerçevesinde Karadeniz Havzası'nda ticari ve ekonomik konusunda bölgesel işbirliğinin kurumsallaşmasının zeminini oluşturmaya çalışmıştır (Tüysüzoğlu, 2013: 260). Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin rol algılarında bölgesel sahiplenme yaklaşımı yer almıştır. Bu yaklaşımla beraber Karadeniz'deki güvenliğin sağlanması için Karadeniz ülkeleriyle hareket edilmeye çalışılmıştır (Çelikipala ve Erşen, 2018: 74).

Türkiye, havzada Rusya'dan sonra bölgenin en önemli güce sahip ülke konumundadır. Türkiye, Rusya'nın havzada sergilediği askeri tutumunu yumuşatmaya çalışmış ve bölgesel olarak siyasi ve ekonomik işbirliğine Rusya'yı da dahil etmek istemiş olmasına rağmen istediği sonuçları alamamıştır (Tüysüzoğlu, 2013: 260). Türkiye'nin çok boyutlu dış politikasına göre Karadeniz'de aktif rol oynadığı takdirde güvenliği ve güç dengesi sağlanabilecekti. 2008 yılından itibaren bölgesel sahiplenme yaklaşımı zedelenmeye başlamış ve Türkiye'nin bölgede oynamak istediği roller engellerle karşılaşmıştır.

2008 yılında Rusya ve Gürcistan arasında başlayan savaş Karadeniz'deki dengeleri değiştirmiştir. Bu savaşın ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri daha önce de belirtildiği gibi Rusya'nın bölgede NATO'nun genişlemesine dair tehdit algılamasıdır. Türkiye'nin rol algılarında etkili olan ritmik diplomasi çerçevesinde Gürcistan ve Rusya arasındaki yaşanan gerilimlerin daha da büyümesini önlemeye çalışsa da başarılı olamamış ve Rusya Gürcistan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Türkiye bu savaşa Rusya'yı karşısına almamak için Batılı devletler gibi büyük bir tepkide bulunmamıştır. Türkiye'nin bölgedeki dengeye dair endişeleri artmaya başlamıştır.

Karadeniz'deki durumun Rusya'nın lehine döndüren diğer bir gelişme de Kırım'ın İlhakı'dır. Türkiye, Ukrayna ile ortak olmaya yönelik benimsenen rol algıları çerçevesinde Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü savunmuştur. Türkiye'nin Kırım Tatarları ve Karadeniz'de güç dengesine dair endişeleri artmasına rağmen Rusya'yı yine aynı şekilde karşısına almamak

için yumuşak bir tutum sergilemiştir. Rusya'nın çıkarları için sert güce başvurusu Türkiye'nin bölgeye yönelik rol algılarını etkilemiştir. Diğer etkileyen faktör ise artık bölgede Rusya ve NATO arasındaki güç mücadelesine hâkim olmasıdır.

Karadeniz'deki durumun Rusya lehine dönmeden önceki dönemde Türkiye bölgedeki kutuplaşmanın dengeleyicisi olmuştur. Bölgesel sahiplenme gibi rol algıları doğrultusunda Karadeniz'de özerk bir bölgeselleşme istemiş olmasına rağmen kutuplaşma yüzünden Türkiye'nin manevra kabiliyeti engellerle karşılaşmıştır. Rusya'nın lehine dönen denge, NATO'nun varlığı ve Türkiye'nin NATO üyeliği, çift kutuplaşma ile Ukrayna'nın birçok konuda önemli olması Türkiye'nin rol algılarını etkilemiştir.

Türkiye; Batı, Ukrayna ve Rusya konusunda herhangi bir tarafla yakınlaşınca ciddi sorunlarla karşılaşmıştır. Rusya ile yakınlaşınca Batı'nın Türkiye'ye dair endişeleri artmış zaman zaman yaptırım uygulanmıştır. Türkiye Batı'ya yönelik dış politikasında rol çatışması yaşamıştır. Aynı şekilde Rusya ile ilişkilerinde zaman zaman sıkıntılar yaşayıp Türkiye'nin oynayacağı roller engellerle karşılaşmıştır. Ayrıca iki devlet ilişkilerinde sıkıntılar yaşandığı dönemde Rusya da Türkiye'ye yaptırım uygulayarak zor durumda bırakmıştır. Ukrayna ile ilişkilerinde ise birçok konuda destek vermesine rağmen Rusya'nın potansiyelinin ve Rusya'nın Ukrayna'ya yönelik çıkarlarının farkında olduğu için Batı kadar sert tutum sergileyememiştir.

2022 yılında başlayan Rusya ve Ukrayna Krizi'nde Türkiye'nin oynayacağı rolün denge sağlaması gerekmiştir. Türkiye'nin Rusya'ya yönelik rol algılarını etkileyen en önemli faktör Rusya'yı karşısına almamaktır. Rusya, Türkiye için önemli bir enerji tedarikçisi ve bunun yanı sıra birçok alanda geliştirilen ilişkiler olduğu için Rusya'ya karşı bir tutum sergilendiğinde zorda kalma düşüncesi önemli olmaktadır. Batı'ya yönelik algılarında en önemli faktör Batı'dan uzaklaşmadan bir tutum sergilemektir. Çünkü Batılı devletler ve örgütler ile geliştirilen doğrultusunda Türkiye'nin doğrudan rol algıları etkilenmektedir. Türkiye, Batı'nın rol beklentileri karşılamadığı zaman olumsuz bir şekilde etkilenmesi de Türkiye'nin rol algıları açısından önemlidir. Ukrayna'ya yönelik rol algılarında da Rusya'nın etkisi fazla olmaktadır. Ukrayna söz konusu olduğunda Rusya sert gücü kullanacağını tüm dünyaya gösterdiği için Türkiye ülke çıkarları açısından Rusya ile karşı karşıya gelmek istememektedir. Bu doğrultuda Ukrayna'yı genel olarak Rusya'ya yumuşak bir tavırla

desteklemiştir. Uluslararası koşullara bağlı olarak Rusya'ya karşı gerektiği zamanda Ukrayna ve Türkiye birbirine destek vermişler, Batı gibi sert tavır takınmamışlardır.

Türkiye, kendi çıkarları ve yukarıdaki belirtilen faktörler doğrultusunda oynadığı rollerin engellerle karşılaşmasını da istememektedir. Bu engeller ülke çıkarları açısından endişeleri arttıracığından ya da ülkeye zarar verme ihtimali olduğundan dolayı Rusya ve Ukrayna krizinde oynanacak rolün çatışmayla karşılaşmaması gerekmektedir. Ayrıca Türkiye'nin çok yönlü dış politikası çerçevesinde Karadeniz'de oynamak istenen aktif roller de bu kriz yüzünden engellerle karşılaşabilir ve bölgede istikrarsızlık havası hâkim olabilir. Türkiye hem kendi çıkarlarına uygun hem de bu bölgedeki dengeyi sağlayacak, Rusya'yı karşısına almadan Ukrayna'yı destekleyecek ve diğer aktörlerin rol beklentilerini karşılayacak bir rol arayışında olmuştur.

4.2.1. Rusya ve Ukrayna Krizinde Alternatif Rol: Arabuluculuk

Türkiye bu krizde hem Batı ve Rusya hem de Rusya ve Ukrayna arasında kalmamak için alternatif bir rol seçmesi gerekmiştir. Bu aktörler arasında ikilemde kaldığı zamanlar problemler yaşayan Türkiye en az zararla çıkmak için kendisine alternatif rol aramıştır. Belirtmek gerekirse tarafsızlık politikasını benimsemek bir bakıma Türkiye'yi olumsuz etkileyebilir. Tamamen tarafsız olmak Türkiye açısından zor olmaktadır. Çünkü Türkiye'nin dışsal faktörlerden kaynaklanan çok fazla rol beklentileri vardır. Birden çok aktörün Türkiye'ye atfettiği roller de tamamen tarafsız olmasını engellemektedir. Türkiye doğrudan etkilendiği bu krizde tarafsız tavır takınması halinde diğer aktörlerden baskı görebilir ve sonucunda bir rol çatışmasıyla karşılaşabilir. Bu doğrultuda Türkiye dengeyi sağlamak ve ikilemde kalmamak için kendisine alternatif rol araması çıkarlarına daha uygun olmaktadır.

24 Şubat 2022 tarihinde Ukrayna'da başlayan krizin üzerine Türkiye'nin karar vericileri taraflar arasında arabuluculuk yapmaya hazır olduklarını belirtmişlerdir. Türkiye'nin karar vericileri Ukrayna'daki işgal başlamadan önce taraflar arasındaki gerilimlerin büyük bir askeri çatışmaya dönmemesi için arabuluculuk teklif etmişlerdi. 18 Ocak 2022 tarihinde İbrahim Kalın (T.C. Cumhurbaşkanlığı Sözcüsü): *“Türkiye Rusya ile Ukrayna arasındaki gerilimi azaltmak için her türlü rolü üstlenmeye hazırdır.”* demiştir (Akhiyadov, 2022).

Kasım 2021 tarihinde yine gerilimlerin yaşandığı dönemde Türkiye barışın tesis edilmesi için arabuluculuk rolünü oynamaya hazır olduğunu belirtmişti. Ancak Kremlin bu teklifi reddederek Donbass'taki çatışmalarda taraflardan biri olmadığını açıklamıştı. Türkiye bu dönemde de Karadeniz'deki çatışmalardan doğrudan etkileneceğini fark ettiği için gerilimi önlemek istemiştir. NATO üyesi olmasına rağmen Rusya ile ilişkilerini önemli bir seviyeye taşımıştı. Ayrıca Türkiye, arabuluculuk rolü doğrultusunda barışın sağlanmasında katkı verebilmiş olsaydı bölgedeki etki alanının artacağını düşünmüştür (Akhiyadov, 2022).

Türkiye'nin NATO üyesi olmasına rağmen her iki ülkeyle iyi ilişkileri olması müzakere açısından kendisine eşsiz bir konum sunmaktadır (Balta, vd., 2022: 11). Her iki ülkenin Türkiye'ye güvenmesi durumunda krizin gidişatını değiştirebilecek müzakerelere ev sahipliği yapması da Türkiye'yi önemli konuma getirmektedir. Türkiye'nin karar vericileri de iki ülkeye önem verdiklerini belirterek krizin büyümesini önlemek için diplomatik yollara başvurarak çözüm için arabuluculuk girişimlerinde bulunmaya çalışmışlardır (Gökçelik, 2022).

Ukrayna'nın işgalinin ardından Türkiye Cumhurbaşkanı Erdoğan: "... 'Ukrayna'dan vazgeç' deseniz vazgeçemeyiz, çünkü ülkemizin buradaki çıkarları çok ileri derecede. 'Rusya'dan vazgeç' deseniz ondan da vazgeçemeyiz, çünkü onunla da şu anda gerçekten ileri derecede birlikteliklerimiz var..." açıklamasında bulunmuş iki taraftan da vazgeçmeden heyet ve ekibiyle görüşmeler yapacağını eklemiştir (Anadolu Ajansı, 2022).

Türkiye arabuluculuk rolü doğrultusunda Batı gibi ciddi derecede sert tutum almayarak Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü, siyasi birliğini ve egemenliğini savunmuştur. Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Rusya'nın bunları açıkça ihlal ettiğini ve Moskova'nın kararının kabul edilmesinin imkânsız olduğunu belirten açıklama yayınlamıştır. (Yıldırım Çınar, 2024: 25). 27 Şubat'ta Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, Türkiye'nin Montrö Sözleşmesi'nin sağladığı hakları kullanacağını ifade etmiştir. 28 Şubat'ta ise Cumhurbaşkanı Erdoğan da Montrö Sözleşmesi'nin verdiği yetkiyi krizin daha da büyümemesi için kullanacağını ifade etmiştir ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ned Price, Türkiye'nin bu adımı ABD tarafından olumlu şekilde karşılandığını ifade etmiştir. Ayrıca Türkiye, NATO çerçevesindeki sorumluluklarını bugüne kadar yerine getirdiği gibi bundan sonra da getirmeye devam edeceğini belirtmiştir (BBC, 2022). Türkiye böylelikle Rusya'ya karşı sert bir tavır uygulamayarak krize diplomatik bir şekilde yaklaşmıştır. Türkiye, arabuluculuk

rolüyle Rusya ve Ukrayna arasında dengeyi sağlamaya çalıştığını ve NATO'dan uzaklaşmadığını göstermiştir.

Arabuluculuk girişimlerinden biri de Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 24 Şubat'tan itibaren dünya liderleriyle telefon diplomasisi yürütmeye başlamış olmasıdır. Bu telefon görüşmelerinde Putin ve Zelenski'nin yanı sıra İngiltere Başbakanı Johnson, AB konseyi Başkanı Michel, AB Komisyonu Başkanı Leyen ve Fransa Cumhurbaşkanı Macron'un da aralarında bulunduğu birçok liderle yoğun telefon görüşmesi yapılmıştır (Özdemir, 2023: 263). 24 Şubat- 6 Mart arasında Erdoğan, Putin ile bir, Zelenskiy ile üç kez telefonda görüşmüştür. Bu görüşmelerde Erdoğan Ukrayna'nın daha fazla zarar görmemesi ve can kaybının daha fazla yaşanmaması için ateşkes çağrısında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2022). Ayrıca görüşmelerde Türkiye'nin diplomasi masasında hazır olduğu ve tarafları beklediği belirtilmiştir (Özdemir, 2023: 263).

Türkiye'nin arabuluculuk rolü doğrultusunda 'Antalya Diplomasi Forumu' yapılmış ve tarafların dışişleri bakanları bir araya getirilmiştir. Antalya Diplomasi Forumu, tarafların ilk kez yüz yüze gelmesi bakımından önemlidir. Daha sonra Türkiye'nin dostça girişiminin ardından taraf heyetleri arasında İstanbul Dolmabahçe Sarayı görüşmeleri gerçekleşmiştir (Yumuşak, 2023: 188- 189). Türkiye'nin bu faaliyetleri, arabuluculuk rolünün gerektirdiği yükümlülüğe uygun olmuştur.

Türkiye'nin arabuluculuk girişimlerinde önemli bir diğer konu da esir takasları olmuştur. 27 Nisan'da ilk esir takası ABD ve Rusya arasında gerçekleşmiştir (Özdemir, 2023: 264). Daha sonra 22 Eylül tarihinde Türkiye'nin arabuluculuğunda 215 Ukraynalı savaş esiri serbest kalmıştır (Yıldırım Çınar, 2024: 25). Aynı zamanda Putin ve Erdoğan arasında gerçekleşen telefon görüşmesinde Putin takas konusunda denetimi ve koordinasyonu için Ankara'ya teşekkür ettiğini belirtirken Erdoğan da söz konusu adımda Türkiye'nin diyalog ve barış yolundaki çabalarını vurgulamıştır (Middle East Monitor, 2022).

Türkiye'nin bu dönemde dikkat çeken hareketi de destek amacıyla Ukrayna'ya TB2 SİHA'ları vermesidir. Ukrayna bu sayede topraklarının derinliklerinde konuşlanmış Rus birliklerine karşı etkili bir şekilde mücadele etmiştir (Middle East Monitor, 2022; Üstün 2022). Rusya ise askeri alanda yapılan bu tedarikin durdurulmasını talep etmiştir (Polat, 2023). Rusya'nın kendi beklentilerinden dolayı Türkiye'nin bu hareketinden rahatsızlık duyması şaşırılacak bir durum değildir. Ukrayna'nın TB2 SİHA'lar ile direniş göstermesi ve

önemli başarılar elde etmesi Rusya tarafından olumlu karşılanmamıştır. Ancak Rusya Türkiye ile ilişkilerini sürdürmeye devam etmiştir. Bunun altında yatan sebep Rusya'nın uluslararası alanda yalnızlığa itilmiş olması ve mevcut ekonomik koşullardır (Yıldırım Çınar, 2024:26). Türkiye her ne kadar Rusya'yı karşısına almak istemese de Ukrayna'ya destek sağlaması zorunlu olmaktadır. Türkiye'nin rol algıları ve Ukrayna'nın rol beklentileri, bu askeri tedariki gerekli kılmıştır.

Türkiye arabuluculuk faaliyetlerinde Rusya'yı kınamış olmasına rağmen Batılı devletlerin uyguladığı yaptırımlara katılmamıştır (Banerjee, 2022). Türkiye, sadece BM tarafından yapılacak yaptırımlara katılacağını belirtmiştir. Bu dönemde Türkiye, Rusya ile ticari ve mali ilişkilerini devam ettirmiştir. Türkiye'nin hem yaptırımlara katılmaması hem de Rusya ile ilişkilerini geliştirmesi Batı tarafından eleştirilmesine neden olmuştur. Türkiye'nin bir yandan NATO üyesi rolü olması bir yandan da Batı'nın rol beklentilerini karşılamaması sebebiyle bir rol çatışması süreci ortaya çıkmıştır. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Wally Adeyemo, Türkiye'nin Rusya ile ticari ve mali ilişkilerine devam ettiği sürece Batı'nın Rusya'ya uyguladığı yaptırımları zayıflatacağını ifade etmiştir. Bunun üzerine Batı tarafında Batılı şirketlere Türkiye'den ayrılma çağrısı söz konusu olmuştur (Gözkaman, 2022: 171-172).

Türkiye, Batı'nın eleştirilerine karşı iki argüman ortaya koymuştur. İlki bu krizden Türkiye'nin doğrudan etkilendiği ve en çok zarar gören ülkeler arasında yer aldığıdır. Uygulanan yaptırımlara katılmamasında Türkiye'nin ekonomisinin zarar göreceği düşüncesi önemli olmaktadır. İkincisi ise Türkiye Rusya ile diplomatik kanalları açık tutabilmek için yoğun çaba sarfederek üst düzey girişimlerde bulunmasıdır (Gözkaman, 2022: 172).

Krizin başlamasından itibaren en önemli gelişmelerden biri denizlerdeki tahıl ticaret kanallarının kapatılması sonucunda küresel çapta gıda fiyatlarında yaşanan artıştır. Ukrayna ve Rusya, dünyanın iki önemli gübre ve tahıl ihracatçısıdır. Krizin bu iki devlet arasında geçmesi üzerine tahıl ticaret kanalları kapanmıştır. İki devletten de tahıl ithal eden devletler olumsuz bir şekilde etkilenmiştir. Bu dönem Rusya, Tahıl Koridoru Anlaşması'ndan çekilmiştir. Rusya, tahıl koridoru kapandıktan sonra Ukrayna'daki tahıl limanlarına saldırmaya başlamıştır. Bu saldırılar mali ve ticaret açısından Ukrayna'ya ciddi derecede zarar vermiştir (Yıldırım Çınar, 2024: 26; Koç, 2023: 4).

Yükselen fiyatlar sonucunda ortaya çıkan gıda krizini önlemek için BM ve Türkiye girişimlerde bulunmuşlardır. Girişimler sonucu 22 Temmuz 2022 tarihinde Rusya ve Ukrayna arasında ‘Karadeniz Tahıl Koridoru Anlaşması’ imzalanmıştır. Böylelikle gıda krizinin önüne geçilmiştir (Koç, 2023: 4-5). Ancak Temmuz 2023’te Rusya bu anlaşmadan çekilmiştir (NTV, 2023). Cumhurbaşkanı Erdoğan, arabuluculuk rolü doğrultusunda yoğun çaba sarf etmiş Rusya’yı mutabakat masasına geri döndürmüştür. 19 Kasım’dan itibaren anlaşma yüz yirmi gün daha uzatılmıştır (Çakmak, 2022’den aktaran Özdemir, 2023: 265).

Türkiye’nin arabuluculuk çabaları sadece kendisi için değil diğer aktörler tarafından da önemli olmaktadır. Çünkü kriz küresel ve bölgesel çapta birçok alana etki etmektedir. Türkiye de Rusya ile diyalog kurabilen ülke konumundadır. Rusya’yı karşısına almak istemediği ve Batı’nın uyguladığı yaptırımlara katılmadığı için Türkiye rol beklentilerini tam olarak karşılamayıp rol çatışması yaşasa da arabuluculuk rolüne devam etmiştir. Türkiye rol çatışmasında rol değişikliğine gitmiştir. Türkiye, rol kavramını değiştirmeden davranışsal değişiklik yapmıştır. Böylelikle arabuluculuk rolü ve barışın tesisi için çabalar devam etmiştir.

Sonuç olarak Türkiye, Rusya ve Ukrayna krizinde herhangi bir taraf almayarak arabuluculuk rolü üstlenmiştir. Geçmiş deneyimlerine dayanarak Türkiye bahsedilen aktörler arasında ikilemde kalmamak ve rol çatışması yaşamamak için alternatif rol oynamıştır. Böylelikle Ukrayna ve Rusya ilişkilerini riske atmamış ve Batı’yı karşısına almamıştır.

Karar vericiler Türkiye’yi dengeyi sağlayabilecek bir konumda değerlendirmiş ve arabuluculuk rol algılarını oluşturmuşlardır. Karadeniz’de aktif olma politikası çerçevesinde barış ve istikrarın tesis edilmesi için arabuluculuk rol algısı doğrultusunda politikalar takip edilmiştir. Türkiye arabuluculuk rol algısında zaman zaman sorunlarla karşılaşsa da çabalarına devam etmiştir. En önemli sorunlardan biri Rusya ile ilişkilerinin gelişmeye devam etmesidir. Böylelikle Batı’nın Türkiye’den rol beklentileri karşılık bulmamıştır. Türkiye bunun için arabuluculuk faaliyetlerine devam edip bir taraf olmadığını göstermeye çalışmıştır.

Hem NATO üyesi olup hem de Rusya ve Ukrayna ilişkilerin olması Türkiye’nin arabuluculuk yapmasında önemli etkenlerdir. Bunlar göz ardı edilecek faktörler değildir. Türkiye bir tarafı göz ardı ettiğinde ikilemde kalıp ciddi sorunlar yaşamıştır. Bu doğrultuda arabuluculuk rolü Türkiye için alternatif rol olup Türkiye’nin kendi çıkarlarını takip etmesini de sağlamıştır.

5. SONUÇ

Uluslararası sistemin yapısına ek olarak liderlerin dünyaya dair algılarının da önemli olduğunu belirten rol teorisi Türk yönetici elitinin davranışlarını açıklamada fayda sağlamıştır. İçsel ve dışsal faktörlerinin önemini vurgulayan rol teorisi Türk karar vericilerin algılarını etkileyen faktörleri incelemeyi kolaylaştırmıştır. Böylelikle Türkiye'nin seçtiği rollerin nedenleri açıklanabilmiştir. Bu doğrultuda rol teorisi AKP döneminde Türk dış politika davranışlarını analiz etmekte yardımcı olmuştur. Bu çalışmada hem içsel faktörler hem de dışsal faktörler ile rol algıları arasında bağlantı ve bu faktörlerin rollerin belirlenmesindeki etkisi değerlendirilmiştir. Bu teorik çerçevede Ukrayna ve Rusya arasında yaşanan krizde Türkiye'nin politikası incelenmiştir.

Uluslararası sistemin yapısının değişmesi, iktidar değişiklikleri, eski rollerin terk edilmesi, muhafazakâr ve İslamcı kimlik, Türkiye'nin yönetici elitinin hem kendi devletine hem de dünyaya dair algıları ve uluslararası koşulların etkisi sonucunda Türk dış politikası bir dönüşüm yaşamıştır. Uluslararası sistemin tek kutuplu düzene geçmesi de dışsal faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Sovyet tehdidinin ortadan kalkması ile devletler artık daha fazla manevra kabiliyetine sahip olduklarını algılamışlardır. Türkiye'de de bu algı olduğu için etki alanını genişletmek istemiştir.

Tehdit algısının değişmesi de Türkiye'yi daha aktif rollere itmiştir. Türkiye yeni dış politika çerçevesinde uluslararası alanda sosyalleşmeye başlayarak birden fazla roller edinmiştir. Soğuk Savaş bittikten sonra da Türkiye'nin diğer aktörlerle etkileşimde bulunması dışsal faktörlerden kaynaklanan rol beklentilerini arttırmıştır. Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerinin geliştirmesi gibi Türkiye'nin rol algılarını pekiştirmesinde önemli olmuştur.

Diğer yandan dışsal faktörlerin yanında Ahmet Davutoğlu'nun algıları, fikirleri ve görüşlerinin etkisi bu yeni dış politikanın oluşumunda öne çıkmıştır. Ayrıca kamuoyundan destek aldıktan sonra AKP yönetici elitinin rol anlayışlarının pekişmesini sağlaması da başka bir iç faktör olmuştur. Buradan da anlaşılabacağı üzere karar vericileri görmezden gelerek devlet davranışlarını sadece sistemik düzey ile analiz etmek yeterli olmamaktadır. Karar vericilerin sahip olduğu algılar da bir devletin oynayacağı rolü belirlemektedir. Çünkü karar vericilerin de rol beklentileri bulunmaktadır. Bu doğrultuda devletlerin politikalarını hem bireysel düzeyde hem de sistemik düzeyde incelemek daha faydalı olmaktadır.

Türk dış politikasında Karadeniz ve bölgede bulunan komşuları önemli bir yer tutmuştur. Gerek coğrafi yakınlık gerek bölgede yaşanan gelişmelerden direkt etkilenmesi Karadeniz'e dikkatli bakılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin rol algıları doğrultusunda buradaki çıkarlar korunarak güç dengesini sağlamak, Türk dış politikasının hedeflerinden biri haline gelmiştir. Türkiye'nin algılarında Sovyet tehdidinin azalması, güç dengesinin sağlanması, etki alanını genişletmek ve Karadeniz komşularla iyi ilişkiler içinde olmak var olmuştur. Ahmet Davutoğlu da Karadeniz havzasının önemli olduğunu belirtmesi de diğer etkili bir faktördür. Bu çerçevede aktif roller oynanmasını benimseyen rol algıları oluşmuştur. Komşularla sıfır sorun politikası çerçevesinde Türkiye bölgede aktif olmaya çalışarak Rusya ve Ukrayna ile ilişkilerini geliştirebilmiştir.

Soğuk Savaş'ın bitiminin ilk zamanlarında Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkiler pek fazla ilerleme kaydedememiştir. Türkiye'nin büyük abi ve model ülke rolünü oynamak istemesi Rusya'nın tepkisine yol açmıştı. Bu sebepten dolayı Türkiye bu rol algılarından vazgeçmiştir. Rusya'nın kendini toparlaması ve gücünü tekrardan kanıtlaması ile Türkiye'nin Rusya'nın güçlü varlığını idrak etmesini sağlamıştır.

Bülent Ecevit'in ziyaretiyle başlayan özellikle de 2000'li yıllarda ve sonrasında ikili ilişkiler önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken bir konu Türkiye'nin Batı ile arasının açılması, Rusya'ya yakınlaşmasını sağlayan en önemli faktörlerden birisi olmasıdır. Özellikle Mart Tezkeresi'nin kabul etmediği için Türkiye Batı'nın rol beklentilerini karşılayamamış ve olumsuz söylemlere maruz kalmıştır. Bu dönemde ABD ile arası açılmaya başlamış daha sonra bu olumsuz durum AB ile ilişkilerine de görülmeye başlanmıştır. Bunun sonucunda Türkiye'nin rol algıları etkilenecek Rusya ile daha fazla yakınlık kurmaya çalışılmıştır.

Belirtmek gerekir ki Türkiye'nin Rusya ile yakınlık olması gerekenden bir üst seviyeye taşındığında Türkiye Batı'nın rol beklentileri karşılayamayacak ve rol çatışmasıyla karşı karşıya kalacaktır. Çünkü Türkiye özellikle AKP dönemine kadar Batı'nın sadık müttefik rolünü oynamıştır. Rusya ile fazla yakınlaşması Türkiye müttefik rolünün atfettiği sorumlulukları ve yükümlülöklere uymamaktadır. Türkiye'nin Batı'dan tam anlamıyla kopmamış olmasa bile sadık müttefik rolü zayıflamıştır. Batı da bu yüzden Türkiye'yi eleştirmektedir.

Türkiye her ne kadar Rusya ile ilişkilerini ileri seviye taşımış olsa da diğer tarafı unutmaması gerekmektedir. Çünkü Türkiye uluslararası sistemin yapısında dolaşarak diğer aktörlerle de etkileşime girdiği için çoklu roller elde etmektedir. Bu çoklu rollerin de gerektirdiği yükümlülükler ve sorumlulukların yerine getirdiği takdirde Türkiye başarılı bir politika izleyebilir. Aksi takdirde bu rol beklentileri yerine getirilmediğinde rol çatışmasının önü açılmakta ve Türkiye zor durumların içinde kalmaktadır. Bu doğrultuda bir aktörle daha yakın olmak Türkiye'yi dezavantajlı yapmaktadır.

Türkiye Rusya ile ilişkilerini geliştirse de zaman zaman bazı sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bu çalışmada da bahsedilen olaylar açısından bakıldığında Rusya'nın bu politikaları Türkiye tarafından hoş karşılanmamıştır. Ancak Türkiye Rusya'yı karşısına almak istemediği için Batı gibi tavır sergilemekten kaçınmıştır. Rusya ile ilişkiler göz ardı edilecek ilişkiler boyutunda olmadığı için Türkiye, Rusya'dan vazgeçmek istememiştir. Ancak Rusya ile ilişkilerin bu boyutta olması Türkiye'nin Ukrayna ve diğer Karadeniz ülkeleri ile ilişkilerini etkilemektedir. Daha doğrusu Karadeniz bölgesinde etki alanını genişletmek istemesi çerçevesinde Türkiye'nin rol algıları sınırlarla karşılaşmaktadır. Çünkü özellikle 2008 yılından sonra küresel güç rolünü birkaç kez kanıtlamaya çalışması Rusya'nın gücünün yadsınamaz olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Ayrıca gelişen ilişkiler sebebiyle Türkiye'den Rusya'nın rol beklentileri olmuştur. Bu doğrultuda Türk dış politikasında Rusya hassas bir dengenin üstünde durmaktadır. Buradan da anlaşılabileceği üzere dışsal faktörlerden kaynaklanan rol beklentileri devletlerin davranışlarını sınırlandırmaktadır. Türk dış politikası açısından Rusya ile ilişkiler buna bir örnektir.

Türkiye'nin çıkarları açısından Karadeniz önemli komşularından biri de Ukrayna olmuştur. İki devlet birbirleri için önemlerinin farkında olup birçok alanda işbirliğinin önü açılmıştır. Türkiye açısından Ukrayna Karadeniz'deki güç dengesi sağlayıcı rolünü oynayan bir aktör olmaktadır. İki devletin ilişkileri dostluk üzerine olmaya devam etmiştir. İki devlet de birbirlerini stratejik ortak olarak görmektedir. Her iki devlet Karadeniz bölgesinde aktif roller oynamak istemiştir. Bunun için örgütsel çerçevede işbirliği yaparak aktif bir şekilde politikalar gütmüşlerdir. Bu örgütlerin attığı rolleri yerine getirmeye çalışmışlardır.

İki devletin ilişkilerinde de Rusya'nın etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Geçmişte var olan tehdit devletlerin algılarında azalmış olmasına rağmen iki devlet de bu konuda dikkatli davranmaya çalışmıştır. Rusya'nın etkisi iki devletin de Karadeniz için

oluşturduğu rollerde mevcut olmuştur. Yine Rusya'nın bir diğer etkili olduğu konu Türkiye ve Rusya arasında yaşanan krizde Ukrayna'nın tutumu olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin Rusya ile arasının açılması üzerine Ukrayna Türkiye'yi destekleyeceğini belirtmişti. Bu doğrultuda iki devlet de ikili ilişkilerindeki rol algılarında Rusya ile ilişkiler etkili bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Diğer bir yandan Türkiye'nin rol algılarında merkez ülke rolü olması sebebiyle Türkiye etki alanını genişletmek istemiştir. Ancak Türkiye'nin oynamak istediği bu rol istediği şekilde gerçekleşmemiştir. Bu merkez ülke rol algıları da sınırlarla karşılaşmıştır. Türkiye etki alanını genişletmek istese dahi bir taraftan Batı bir taraftan Rusya'nın varlığından dolayı manevra kabiliyeti sınırlarla karşılaşacaktır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki ne zaman Batı ve Rusya arasında bir problem olsa Türkiye önemli bir aktör rolü oynamaktadır. Bu doğrultuda uluslararası alanda bu meselelerde Türkiye'nin rolü kilit hale gelmektedir.

Devletler, inşa ettikleri roller üzerinde uluslararası alandaki gelişmeler kısaca dışsal faktörleri göz önünde bulundurmaktadır. Bu çalışmada da bahsedildiği gibi Rusya ve Ukrayna arasındaki kriz devletlerin oynayacağı roller üzerinde etkili olmuştur. Rusya daha öncede olduğu gibi küresel güç rolünü kanıtlamak için Ukrayna'ya askeri müdahalede bulunmuştur. Anlaşılacağı üzere Ukrayna Rusya'nın algılarında vazgeçilmez bir ülkedir. Rusya Ukrayna yaşanacak herhangi bir gelişmeyi yakından takip etmektedir.

Krizin başlamasıyla diğer aktörlerin algılarında Ukrayna'nın Rusya'nın dış politikasında ne derecede önemli olduğu yerleşmiştir. 2022 yılında başlayan bu kriz diğer aktörlerin de rol algılarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Uluslararası camiada büyük yankı uyandıran bu krize tepkiler gecikmemiştir. Batı Ukrayna'nın tarafında yer almıştır. Batı ve Rusya arasındaki iletişim kanalları tükenerek Rusya'ya yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır.

Türkiye açısından krize dikkatli bir şekilde yaklaşılması gerekmiştir. Türkiye'nin karar vericileri denge sağlayıcı bir rol arayışında bulunmuştur. Bunun en önemli sebebi Türkiye'nin bu aktörler arasında ikilemde kalmasıdır. Türkiye'nin ikilemde kaldığı zamanlarda rol çatışmaları ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin birden fazla role sahip olması, diğer aktörlerin rol beklentilerinin birbirinden uyumsuz olması rol çatışmalarına neden olmuştur.

Rol çatışması yaşayan devletler genel olarak zorluklarla karşılaşmaktadır. Türkiye de bu zorluklarla karşılaşmış ve zor bir süreçten geçmiştir. Bu doğrultuda bu krizde karar vericilerin arabuluculuk rol algıları alternatif olmaktadır. Türkiye, diğer aktörlerle olan ilişkisinden vazgeçmek istemediği ve kendi çıkarlarının aleyhine bir durum olmasını istemediği için arabuluculuk rolünü oynamıştır. Türkiye zaman zaman bu rolü oynarken sıkıntı yaşasa da krizin üstesinden gelmeye çalışmıştır. Ayrıca bu aktörlerin de rol beklentilerini karşıladığı için Türkiye kendi rolünde bir uyum yakalamıştır. Bu doğrultuda politikalar güdülerek tarafları yumuşatılmaya çalışılmıştır. Türkiye karar vericilerinin arabuluculuk rol algıları bir rol çatışması yaşanmaması için alternatif bir rol olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin bu krizde oynadığı rol hem kendi çıkarları için hem de bir taraftan vazgeçmek istemediği için önemli olmaktadır. Rol teori çerçevesinde içsel ve dışsal faktörler göz önünde bulundurularak Türkiye'nin oynadığı role ilişkin yapılan analiz hem birey hem de sistem seviyesinde analiz edilebilmesi için imkân sağlama açısından önemli açıklamalar sunulmuştur.

6. KAYNAKLAR

- Aggestam, L. (1999). *Role conceptions and the Politics of Identity in Foreign Policy*. Arena.
- Aggestam, L. (2004) *A European Foreign Policy? Role Conceptions and the Politics of Identity in Britain, France and Germany*, Stockholm: Stockholm University Press.
- Aggestam, L. (2018). Role Identity and The Europeanisation of Foreign Policy: A Political-Cultural Approach. *Rethinking European Union Foreign Policy*, 81-98.
- Ağır, Bülent Sarper, “Bush Doktrini: Küresel Bir Hegemonik İstikrar Arayışı mı?”, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 3, Sayı 12 (Kış 2006- 2007), s. 71-100.
- Ağır, O., & Takar, M. (2016). Rusya-Suriye İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2).
- Akdevelioğlu A., Alpaya G., Arat T., Aydın M., Baykal S., Erhan Ç., Fırat M., Kürkçüoğlu Ö., Oran B., Özersay K., Tellal E. & Uzel İ. (2001). *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşı'ndan Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Cilt II: 1980-2000, İstanbul.
- Akhiyadov, M. (2022). Rusya-Ukrayna Krizi ve Türkiye'nin Arabuluculuk Rolü. *İnsamer*.
- Aktürk, Ş. (2014). Toward a Turkish-Russian Axis? Conflicts in Georgia, Syria, and Ukraine, and Cooperation over Nuclear Energy. *Insight Turkey*, 16(4).
- Aktürk, Ş. (2019). Relations between Russia and Turkey before, during, and after the failed coup of 2016. *Insight Turkey*, 21(4), 97-114.
- Altun, T. (2023). *Türkiye-Ukrayna ilişkileri 1991'den bu yana gelişerek devam ediyor. Türkiye ile Ukrayna arasındaki ilişkiler, Sovyetler Birliği'nin 1991'de dağılmasından itibaren istikrarlı şekilde gelişiyor*. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/turkiye-ukrayna-iliskileri-1991den-bu-yana-geliserek-devam-ediyor/2804144> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).
- Anadolu Ajansı, (2012). “Türkiye'nin buna hakkı var”, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/turkiyenin-buna-hakki-var/326685> (Erişim Tarihi: 07.04.2024).

- Anadolu Ajansı. (2021). *Kırım'ın yasa dışı ilhakı 7 yıl önce '26 Şubat olayları' ile başladı.* Kırım'ın yasa dışı ilhakı 7 yıl önce '26 Şubat olayları' ile başladı (aa.com.tr) (Erişim Tarihi: 30.06.2024).
- Antczak, A. (2018). Russia's Strategic Culture: Prisoner of Imperial History?. *Athenaeum. Polskie Studia Politologiczne*, 60, 223-242.
- Aras, B. (2009). The Davutoğlu era in Turkish foreign policy. *Insight Turkey*, 127-142.
- Aras, B., & Gorener, A. (2010). National role conceptions and foreign policy orientation: the ideational bases of the Justice and Development Party's foreign policy activism in the Middle East. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 12(1), 73-92.
- Arı, T. (2002). Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği & Gözden Geçirilmiş. *Alfa Basım Yayım*, 2. Basım.
- Arman, M. N. (2024). The Effects of The De-Europeanisation of Türkiye on Turkish Foreign Policy, Öztürk, A & Aytuğ, H. K. (ed.), *Democracy, Oposirion, and Europeanisation and its Reversal in Turkey*
- Armaoğlu, F. (2005). 20. Yüzyıl Siyasi Tarih. Alkım Yayınları.
- Aslan, D. (2022). Ukrayna Krizi ve Ortadoğu'da Dönüşen Dengeler. *Ortadoğu Analiz* 3(112), 24- 27.
- Aydın, M. (2015). Tarih boyunca Türkiye-Ukrayna ilişkileri. *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (28), 31-44.
- Aydın, F. T. (2022). Turkey's policy on the Russian-Ukrainian crisis. *SETA*.
- Balcı, A., & Miş, N. (2008). Turkey's Role in the Alliance of Civilizations: A New Perspective in Turkish Foreign Policy?. *Turkish Studies*, 9(3), 387-406.
- Balta, E., & Çelikipala, M. (2020). Turkey and Russia: Historical patterns and contemporary trends in bilateral relations.
- Balta, E., Düzgüt, S. A., Çelikipala, M., Güven., S. & Özel, S. (2022). Tarih Yol Alırken: Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali ve Türkiye'ye Yansımaları. *Reform Enstitüsü*.

- Banerjee, B. (2022). Turkey on Russia-Ukraine crisis. *The Kooneti*.
<https://thekootneeti.in/2022/05/31/turkey-on-russia-ukraine-crisis/> (Erişim Tarihi: 03.07.2024).
- Barnett, M. (1993). Institutions, roles, and disorder: The case of the Arab states system. *International studies quarterly*, 37(3), 271-296.
- Baykal, S. ve Arat, T. (2013). “AB’yle İlişkiler, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III (2001- 2012), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 337- 401.
- BBC. (2015). *Turkey downing of Russia jet 'stab in the back' – Putin*.
<https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34913173> (Erişim Tarihi: 01.07.2024).
- BBC. (2020). *CAATSA: ABD'nin S-400 konusunda Türkiye'ye yaptırım uyarısının dayanağı olan yasa* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48365138> (Erişim Tarihi: 30.06. 2024).
- BBC. (2022). *Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi?*. Montrö Boğazlar Sözleşmesi: Türkiye'nin hamlesi ne anlama geliyor, Rusya-Ukrayna krizinin seyri değişebilir mi? - BBC News Türkçe (Erişim Tarihi: 02.07.2024).
- Bechev, D. “2017 Turkey’s Ukrainian Gambit American Interest.” <https://www.the-american-interest.com/2017/10/30/turkeys-ukrainian-gambit/>, accessed Aug. 2019.
- Benes, V. (2011). ‘Role Theory: A Conceptual Framework for the Constructivist Foreign Policy Analysis?’ Konferans Tebliğı. *The Third Global International Studies Conferens World Crisis, Revolution or Evolution in the International Community?* Porto, Portugal, 17-20 August 2011, Internet Erişim Adresi: http://www.wiscnetwork.org/porto2011/papers/WISC_2011-768.pdf. (Erişim Tarihi 22.11.2011).
- Berger, P. L. (1966). Invitation to sociology: A humanistic perspective. *Harmondsworth: Pelican Book*.
- Berktaş, D. (2023). Ukrayna: Dünyanın Siyasi Fay Hattı. *Cumhuriyet Kitapları*.

- Biddle, B. J. (1979). *Role theory: Expectations, identities, and behaviors*. Academic press.
- Biddle, B. J. (1986). Recent Developments in Role Theory. *American Review of Sociology*, 12:67-92.
- Bila, F. (2008). “Erdoğan: Rusya’yı göz ardı edemeyiz”, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/erdogan-rusyayi-goz-ardi-edemeyiz-985699> (Erişim Tarihi: 09.04.2024).
- Bingöl, O. (2014). Ukrayna Krizinin Ulusal, Bölgesel-Küresel Bağlamı ve Gelecek Öngörüler. *Karadeniz Araştırmaları*, (41), 15-38.
- Bloomberght, (2020). Ukrayna ve Sırbistan Türkiye'den SİHA ve İHA satın alacak <https://www.bloomberght.com/ukrayna-ve-sirbistan-turkiye-den-siha-ve-ih-satin-alacak-2265969> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Booth, K. (2002). Security and self: reflections of a fallen realist. In *Critical Security Studies* (83-119). Routledge.
- Boyraz, H. M. (2022). Rusya-Ukrayna savaşının Avrupa’ya yansımaları. *Seta Yayınları*.
- Bozdaglioglu, Y., & Menguaslan, H. (2018). Conflicting Roles of Turkey in the Middle East: Foreign Policy of Justice and Development Party and the Arab Spring. *Recent Researches On Social Sciences*, 591- 597.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2008). Modernity, identity and Turkey's foreign policy. *Insight Turkey*, 55-75.
- Bozdağlıoğlu, Y. (2012). Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi, Tayyar Arı(der.), *Uluslararası İlişkilerde Postmodern Analizler-I Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika*, MKM Yayıncılık, Bursa, Nisan, 127- 150.
- Bozkuş, Y. D. (2023). NATO’nun Genişleme Politikası, Kafkasya ve Türkiye ile İlişkiler. *Journal of Balkan and Black Sea Studies*, (10), 61-89.
- Breuning, M. (2011). Role theory research in international relations: state of the art and blind spots. *Role theory in international relations*, 16-35.
- Brzezinski, Z., & Türedi, Y. (2005). *Büyük satranç tahtası: Amerika'nın küresel üstünlüğü ve bunun jeostratejik gereklilikleri*. İnkılap.

- Büyükakıncı, E. (2004), “Bağımsızlık Sürecinde Ukrayna Rusya İlişkileri”, Değişen Dünya’da Rusya ve Ukrayna” (der. Erhan Büyükakıncı), İstanbul, s. 311-342.
- Canpolat, H. (2023). Ukrayna Savaşı: Rusya Neleri Yanlış Yaptı? *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi* 9. 2- 9.
- Carment, D., & James, P. (1995). Internal constraints and interstate ethnic conflict: Toward a crisis-based assessment of irredentism. *Journal of Conflict Resolution*.
- Concept of the Foreign Policy of the Russian Federation, (2013). *Embassy of the Russian Federation in the Kingdom of Thailand*.
- Conradi, P. (2017). Who Lost Russia: How the World Entered a New Cold War. *Oneworld Publication*, London.
- Consulting, R.& Maxar. (2022). Doğudan Saldırı. *BBC*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-60515518> (Erişim Tarihi: 04.07.2024).
- Crabb, C. V, Jr. (1972). American foreign policy in the nuclear age. New York: Harper and Row.
- Cumhuriyet, (2016). “Prof. Dr. İlhan Uzgel: Dış politikada mutlak yenilgi”, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/650535/Prof._Dr._ilhan_Uzgel_Dis_politikada_mutlak_yenilgi.html, (Erişim tarihi: 12.06.2017).
- Çakmak, B. N. (2022). Landmarck Black Sea Grain Deal Extended for Another 120 Days: Turkish President. *Anadolu Agency*.
- Çalışkan, B. (2016). Kırım'ın İlhakı ve Gelişen Türkiye-Ukrayna İlişkileri. *İnsamer*. https://www.insamer.com/tr/kirimin-ilhaki-ve-gelisen-turkiye-ukrayna-iliskileri_303.html (Erişim Tarihi: 15.05.2024).
- Çalışkan, F. (2022). Adım Adım Rusya Ukrayna Savaşı ve Üçüncü Tarafların Sürece Etkisi. *EURO Politika*, (14), 35-47.
- Çelikpala M. (2013). Rusya Federasyonu ile İlişkiler., Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III (2001- 2012), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 532- 560.
- Çelikpala M. (2015). “Rekabet ve İşbirliği İkileminde Yönünü Arayan Türk-Rus İlişkileri.” *Bilgi* 72: 117–144.

- Çelikpala, M. (2008). İkili İşbirliğinden Çok Boyutlu Ortaklığa: 1990'dan Günümüze Türk-Rus İlişkileri. *Prof. Dr. Fahir Armaoğlu'na Armağan, TTK, Ankara*.
- Çelikpala, M. (2010). "Türkiye ve Kafkasya: Reaksiyoner Dış Politikadan Proaktif Ritmik Diplomasiye Geçiş." *Uluslararası İlişkiler* 7, no. 25: 93–126.
- Çelikpala, M., & Erşen, E. (2018). Turkey's black sea predicament: Challenging or accommodating Russia?. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 23(2), 72-92.
- Çinar, H. Y. (2024). Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye-Ukrayna İlişkilerine İzdüşümü. *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5(1), 17-31.
- Dahi, A. E. (2023). Türkiye'nin Rusya-Ukrayna savaşındaki arabuluculuk rolü. *NTV*, <https://www.ntv.com.tr/yazarlar/aysegul-engur-dahi/turkiyenin-rusya-ukrayna-savasindaki-arabuluculuk-rolu,iLviEnnGIUG3LaAMmHeTVA#> (Erişim Tarihi: 03.07.2024).
- Dalay, G., & Isachenko, D. (2022). Turkey's stakes in the Russia-NATO rivalry: the Ukraine crisis and beyond.
- Davutoğlu, A. (2001). Stratejik derinlik. *İstanbul: Küre Yayınları*, 110.
- Davutoğlu, A. (2004a), "Türkiye Merkez Ülke Olmalı", *Radikal*, 26 Şubat
- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: an assessment of 2007. *Insight Turkey*, 77-96.
- Davutoğlu, A. (2011). *Stratejik derinlik: Türkiye'nin uluslararası konumu*. İstanbul: Küre Yayınları.
- Delanoe, Igor. (2014). "After the Crimean Crisis: Towards a Greater Russian Maritime Power in the Black Sea." *Southeast European and Black Sea Studies* 14, no. 3: 367– 382).
- Demir, A. F. (2016). Türkiye-Rusya İlişkilerinde Suriye Krizinin Yansımaları ve Et kileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 139-151.
- Deutsche Welle Türkçe DW. "Davutoğlu'nun Şam Ziyaretinin Yankıları", <http://www.dw.com/tr/davuto%C4%9Flunun-%C5%9Famziyaretinin-yank%C4%B1lar%C4%B1/a-15307197> (Erişim tarihi: 10.04.2017).

- Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu, (2020). Türkiye ile Ukrayna Arasındaki Ticaret Hacmi Hedefi: 10 Milyar Dolar, <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-turkiye-ile-ukrayna-arasindaki-ticaret-hacmi-hedefi-10-milyar-dolar> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Dittmer, L., & Kim, S. S. (1993). In search of a theory of national identity. *China's Quest For National Identity*, 1-31.
- Doty, R. L. (1993). Foreign policy as social construction: A post-positivist analysis of US counterinsurgency policy in the Philippines. *International studies quarterly*, 37(3), 297-320.
- Duran, B. (2008). The Justice and Development Party's 'new politics'. *Secular and Islamic politics in Turkey: The making of the Justice and Development Party*, 6, 80.
- Ekşi, M. (2014). Kamu Diplomasisi ve Ak Parti Dönemi Türk Dış Politikası, 1. Baskı, Siyasal Kitapevi, Temmuz 2014.
- Ekşi, M. (2018). Türk dış politikasının ultimo ratiosu: Yumuşak güçten sert güce Türkiye'nin Suriye politikası. *Karadeniz Araştırmaları*, (60), 71-99.
- Enverov, R. 2012. Türk-Ukrayna İlişkilerinde Entegrasyon Faktörü Olarak Türk-Kırım Münasebetleri. *ORSAM Raporu*.
- Ercan M. Ve Alhanlıoğlu F. (2018). Türkiye ve Rusya'nın Suriye Politikası, *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası*, Efe Akademi Yayınları, 489- 523.
- Eşel, G. (2015). Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde: Amerikan Faktörü. *Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 1(2), 45-64.
- Euronews. (2015). *NATO'dan Türkiye'ye destek, Rusya'ya uyarı*. <https://tr.euronews.com/2015/10/08/stoltenberg-un-basin-aciklamasi-canli-yayinla-euronews-de> (Erişim Tarihi: 01.07.2024).
- Euronews. (2022). *ABD Başkanı Biden: Almanya'ya asker gönderiyoruz; güçlerimiz Ukrayna'da savaşmayacak*. <https://tr.euronews.com/2022/02/24/abd-baskan-biden-almanya-ya-asker-gonderiyoruz-guclerimiz-ukrayna-da-savasmayacak> (Erişim Tarihi: 30.06.2024).

- Folz, R. (2011). Does membership matter?: Convergence of Sweden's and Norway's role conceptions by interaction with the European Union. In *Role Theory in International Relations*, Routledge. 147-164.
- Gamsız, S. ve Gürson, A. P. (2022). Paylaşılamayan Ülke Ukrayna, *Nobel Akademik Yayıncılık*
- Ghose, G., & James, P. (2005). Third-party intervention in ethno-religious conflict: Role theory, Pakistan, and war in Kashmir, 1965. *Terrorism and political violence*. Vol.17(3), 427-445.
- Goode, W. J. (1960). A Theory of Role Strain. *American Sociological Review*, (25), 483-496.
- Gökçelik, Ş. B. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı'nda Türkiye'nin Arabulucu Rolü. *Yorum No: 2022/21, Avrasya İnceleme Merkezi*.
- Gözkaman, A. (2022). Türkiye's Foreign Policy vis-à-vis the War in Ukraine: A New Version of Active Neutrality. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 27(2), 159-176.
- Grossman, M. (2005). Role theory and foreign policy change: The transformation of Russian foreign policy in the 1990s. *International Politics*, (42), 334-351.
- Güç, K. (2022). "Soğuk Savaş Sonrası Rus Dış Politikasında Ontolojik Güvenlik", Panama Yayınları, Ankara.
- Gülşen, H. (2017). Türkiye-Ukrayna ilişkileri neden önemli? <https://www.aljazeera.com.tr/gorus/turkiye-ukrayna-iliskileri-neden-onemli> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).
- Gündoğan, B. & Işık, E. (2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan: Rusya ve Ukrayna'nın ikisinden de vazgeçmemiz mümkün değil. *Anadolu Ajansı*, <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/cumhurbaskani-erdogan-rusya-ve-ukraynanin-ikisinden-de-vazgecmemiz-mumkun-degil/2511116> (Erişim Tarihi: 02.07.2024).
- Güngör, Ö. (2013). Sosyolojik bir teori olarak sembolik etkileşimciliğin ontolojik temeli ve din olgusu. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt:13, Sayı:1, 13:57-91.

- Gürsoy, B. (2019). Ukrayna Krizi. İçinde *Uluslararası İlişkilerde Güncel Sorunlar*, (ed. Erol, M. S. & Ekşi M.). 293- 314.
- Haber7com. (2015). *Putin Türkiye'den özür bekledi.* <https://www.haber7.com/asya/haber/1674586-putin-turkiyeden-ozur-bekledi> (Erişim Tarihi: 01.07.2024).
- Harnisch, S. (2011). "Dialogue and emergence": George Herbert Mead's contribution to role theory and his reconstruction of international politics. In *Role Theory in International Relations*, Routledge. 36-54.
- Harnisch, S. (2011). Role theory: operationalization of key concepts. In *Role theory in international relations*, Routledge. 7-15.
- Harnisch, S., Frank, C., & Maull, H. W. (2011). Conclusion: role theory, role change, and the international social order. In *Role Theory in International Relations*. Routledge. 252-261.
- Hasanoğlu, M. (2011). Türkiye – Ukrayna ilişkileri ve Ukrayna’da tarım <https://habergunebakis.com/?p=3420> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Herborth, B. (2004). Die via media als konstitutionstheoretische Einbahnstraße. Zur Entwicklung des Akteur-Struktur-Problems bei Alexander Wendt. *Zeitschrift für Internationale Beziehungen*, 61-87.
- Holsti, K. J. (1970). National role conceptions in the study of foreign policy. *International studies quarterly*, 14(3), 233-309.
- Hürriyet, (2016). *Rusya İstanbul Başkonsolosluğu önünde Suriye eylemi.* (Erişim Tarihi 09.04.2024).
- Ignatieff, M. (1998). Identity Parades. *Prospect* April.
- Inalcik, H. (1982- 1991) Struggle for East-European Empire, 1440-1700: The Crimean Khanate, Ottomans and the Rise of the Russian Empire. *The Turkish Yearbook of International Relations*, (21), 1- 17.
- Işık, Y. "CAATSA Sanctions are Hurting Turkey's Military Readiness at a Time When NATO Can't Afford It," *The Middle East Institute*,

<https://www.mei.edu/publications/caatsa-sanctions-are-hurting-turkeys-military-readiness-time-when-nato-cant-afford-it> (Erişim Tarihi: Mayıs 6, 2021).

- Kaçmaz, M. (2020). Avrasya denklemine jeopolitik kırılma; Ukrayna. *Türk Coğrafya Dergisi*, (74), 157-165.
- Kalın, İ. (2011). Türkiye'nin İnce Gücü. *TUIÇ Akademi*.
- Kamalov, İ. (2010). Komşuluktan stratejik işbirliğine: Türk-Rus ilişkileri. *Ankara: ORSAM Raporu*.
- Kanbir, Ö. (2022). Rusya Ukrayna Savaşının Küresel ve Bölgesel Etkileri. E. Sever. *Krizler ve Savaşların Gölgesinde 21. Yüzyılda Küresel Ekonomi*, 333-364.
- Kanbolat, H. (2011). Bağımsızlığının 20. Yıldönümünde Türkiye-Ukrayna İlişkileri. *ORSAM*.
- Kasım, M. (2022). Rusya'nın 2022 Yılındaki Ukrayna İşgaline Karşı Büyük Güçlerin Tepkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 5(3), 741-753.
- Kazdal, M. (2018). Adalet ve Kalkınma Partisi Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri (2002-2017): Dış Politikada Çatışma ve İşbirliği. *Journal of Awareness (JoA)*, 3(2), 51-62.
- Kemaloğlu, İ. (2019). Türkiye-Ukrayna ilişkileri çok yönlü geliyor <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/turkiye-ukrayna-iliskileri-cok-yonlu-gelisiyor/1553369> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Keohane, R. O. (1986). *Neorealism and its Critics*. Colombia University Press.
- Kılıçoğlu, M. E. (2022). 2022 Rusya-Ukrayna Savaşı'na Giden Süreçte Rusya'nın Bölgedeki Askeri Hazırlıkları. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 383-418.
- Kınağ, M. (2017). George Herbert Mead'ın Sosyal Ahlak Anlayışı. *Dini Araştırmalar*, 20(51), 87-116.
- Kınıklıoğlu, S. (1996). Türkiye-Ukrayna İlişkileri ve Kırım Tatar Meselesi. *Bilig* (3), 33-38
- Kocamaz S. (2017). Türkiye- Nato İlişkileri. İçinde *Türk Dış Politikası Aktörler, Krizler, Tercihler, Çözümler*, Barış Kitabevi.
- Koç, D. H. (2023). Yeni Diplomatik Girişimler Işığında Rusya – Ukrayna Savaşı'nda Geline Son Nokta. *Diplomatik İlişkiler ve Politik Araştırmalar Merkezi*. (15), 2-7.

- Koçak, M. (2022). GÖRÜŞ- Rusya-Ukrayna savaşının Türkiye'ye etkileri, *Anadolu Ajansı*.
<https://www.aa.com.tr/tr/analiz/gorus-rusya-ukrayna-savasinin-turkiyeye-etkileri/2519470> (Erişim Tarihi: 15.06.2024).
- Kohen, S. (2000). “Rusya ile Ortaklık”, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/rusya-ile-ortaklik-5335299> (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- Kohen, S. (2001). “Rusya ile Yeni Ortaklık”, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/sami-kohen/rusya-ile-yeni-ortaklik-5270349> (Erişim Tarihi: 15.03.2024).
- Kortunov, A., & Erşen, E. (2018). Introduction: Deepening Turkey-Russia Relations. *PERCEPTIONS: Journal of International Affairs*, 23(2), 1-3.
- Le Prestre, P. G. (Ed.). (1997). *Role quests in the post-cold war era: foreign policies in transition*. McGill-Queen's Press-MQUP.
- Linton, R. (1936). *The study of man: An introduction*.
- Malici, A., & Walker, S. G. (2016). *Role Theory And Role Conflict in US-Iran Relations: Enemies of Our Own Making*. Routledge.
- Maull, H. W. (2011). Hegemony reconstructed?: America's role conception and its “leadership” within its core alliances. In *Role theory in International Relations*. Routledge. 167-193.
- Mead, G. H. (1934). Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist.
- Mhitarian, N. (2010). Ukrayna Dış Politikasının Öncelikleri Çerçevesinde Ukrayna-Türkiye İlişkileri. *Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Türkiye Ukrayna İlişkileri*, (yayına haz: İlyas Kamalov, Hasan Kanbolat), Ankara.
- Middle East Monitor. (2022). *US, Russia thank Türkiye for its role in prisoner swap deal*.
<https://www.middleeastmonitor.com/20220428-us-russia-thank-turkiye-for-its-role-in-prisoner-swap-deal/> (Erişim Tarihi: 03.07.2024).
- Milliyet, 3 Aralık 1991.
- Nabers, D. (2011). Identity and Role Change in International Politics. In *Role theory in international relations*, Routledge. 74-92.

- NATO. (2005). Ortaklık Yoluyla Güvenlik. *Nato Public Diplomacy Division-Distribution Unit*, Bruxelles.
- NATO. (2024). *NATO's response to Russia's invasion of Ukraine*.
- Oran, B. (2013). “Dönemin Dış Politikası”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III (2001- 2012), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, ss. 130- 144.
- Öncü, A. S. (2014). Leonid Kuchma Dönemi Türkiye Ukrayna İlişkileri" Yapıcı Ortaklık". *Journal of Faculty of Political Science*, (50).
- Öncü, A. S. (2014). Türkiye ve Ukrayna İlişkilerinin Başlaması ve İlk Yılları Üzerine Genel Bir Bakış (1991-1994). *Karadeniz Araştırmaları*, (41), 39-60.
- Özbay, F. (2011). Soğuk Savaş Sonrası Türkiye-Rusya İlişkileri: 1992-2010. *Bilge Strateji*, 3(4), 35-77.
- Özdal, H. & Demydova, V. (2011). *Turkey-Ukraine Relations: High Potential, Low Voltage*. International Strategic Research Organization (USAK).
- Özdamar, Ö. (2023). Role Theory in Practice: US–Turkey Relations in Their Worst Decade. *International Studies Perspectives*, 1- 19.
- Özdemir, G. S. (2023). Türkiye’nin Rusya ve Kafkasya Politikaları 2022. İçinde Türk Dış Politikası Yıllığı. (Ed. Duran, B., İnat K. ve Caner M.), *SETA*. 257-277.
- Özel Özcan, M. S. (2015): “Suriye Krizi Sürecinde Rusya-Türkiye İlişkisinde Uçaklar-Jetler-Sorunlar, <https://www.21yyte.org/tr/merkezler/suriye-krizi-surecinde-rusya-turkiye-iliskisinde-ucaklar-jetler-sorunlar> (Erişim Tarihi: 10. Nisan 2024).
- Özel Özcan, M. S. (2018). Türk Dış Politikasında Rusya Federasyonu: İlişkilerin Dünü ve Bugünü. Murat Ercan (ed.), *21. Yüzyılda Küresel ve Bölgesel Aktörler Bağlamında Türk Dış Politikası*, Efe Akademi Yayınları, 537- 565.
- Özel, M. S. (2015). Rus Dış Politikasında Ukrayna Krizi ve Türkiye’ye Etkileri. *IV. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı II*, 73-88.
- Paralı, Z., & Demirkıran, Ö. (2023). Türk Dış Politikasında Karar Alma Süreci: Poliheuristik Teori ve Rusya-Ukrayna Savaşı. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 225-244.

- Pearson, W. R. (2022). Turkey between Ukraine and Russia. *Middle East Institute*. Turkey between Ukraine and Russia | Middle East Institute (mei.edu) Erişim Tarihi: 20.06.2024.
- Pirinççi, F. (2002). *Türkiye'nin Ukrayna Politikası: Dengeli Aktivizm*.
- Polat, D. ř. (2017). NATO ve Rusya Federasyonu'nun Yeni Mücadele Alanı: Karadeniz. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, (5), 67-82.
- Polat, D. ř. (2023). The Impact on Russia-Ukraine War on Türkiye. *Güvenlik Ekosisteminde Ekolojik Dönüşüm: I. Cilt. TASAM Yayınları*, 20(3).
- Rodkiewicz, W. (2013). The Russian Federation's Foreign Policy Concept. *Centre For Eastern Studies*.
- Rosenau, J. N. (1987). Roles and Role Scenarios in Foreign Policy. In *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, edited by S. G. Walker, Durham, NC: Duke University Press. 44-65.
- Rosenau, J. (1990) *Turbulence in World Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Russian Deputy FM: "GUAM Not Anti-Russian Group", Today.az, May 23, 2006, available from <http://www.today.az/news/politics/26446.html>. (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Samokhvalov V. (2007), "Relations in the Russia-Ukraine-EU Triangle: "Zero-Sum Game" or not?, EU Institute for Security Studies, Occasional paper No.68.
- Sandıklı, A., & Semin, A. (2012). Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye. *Bilge Adamlar Kurulu Raporu*.
- Sarbin, T. R. & Allen, V. L. (1968). Role Theory. In *Handbook of Social Psychology*, 2nd ed., edited by Gardner Lindzey and Elliot Aronson. Reading, MA: Addison-Wesley Publishing Company, 488-567.
- Schimank, U. (2007) *Handeln und Strukturen. Einführung in die akteurstheoretische Soziologie*, Weinheim and Munich: Juventa Verlag.
- Sezer, D. B. (1996). Ukraine, Turkey, and the Black Sea Region. *Harvard Ukrainian Studies*, (20), 79-101.

- Simon, S. W. & Walker, S. G. (1987). Role Sets and Foreign Policy Analysis in Southeast Asia. in S. Walker (ed.) *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University Press.
- Sönmez, A. S. (2010). Yakın Çevre Doktrini Bağlamında Yeltsin Dönemi Rusya Federasyonu'nun Bağımsız Devletler Topluluğu Ülkeleriyle İlişkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (27).
- Sönmezoğlu, F. (2016). Son Onyıllarda Türk Dış Politikası: 1991- 2015. *Der Yayınları*, İstanbul.
- SÖZCÜ. (2022). *Ukrayna nerede, nüfusu kaç? Ukrayna Haritası, komşuları, sınırları*. <https://www.sozcu.com.tr/ukrayna-nerede-nufusu-kac-ukrayna-haritasi-komsulari-siniri-wp6972100> (Erişim Tarihi: 12.05.2024).
- Sputnik. (2015). *Erdogan Says Turkey Will Not Apologize for Downing Russian Su-24*. <https://sputnikglobe.com/20151126/turkey-erdogan-apology-russian-jet-1030804138.html> (Erişim Tarihi: 01.07.2024).
- Stein, A. (2019). The Day after S-400: The Turkish-American Relationship Will Get Worse, *War on the Rocks*, <https://warontherocks.com/2019/05/the-day-after-s-400-the-turkish-american-relationship-will-get-worse/> (Erişim Tarihi: Mayıs 23, 2019).
- Steiner, Z. (2010). British Decisions for Peace and War 1938–1939: The Rise and Fall of Realism. *History and Neorealism*, 129-54.
- Stryker, S. & Anne, S. (1985). Symbolic Interaction and Role Theory. In *Handbook of Social Psychology*, 3rd ed., edited by Gardner Lindzey and Elliot Aronson, New York: Random House, 311- 378.
- TBMM Tutanak Dergisi. (18 Aralık 2009). Dönem 23. Cilt 56. Birleşim 35. Ankara: TBMM Matbaası.
- TCCB, (2000). *Ukrayna Cumhurbaşkanı Leonid Kuçma onuruna verdikleri akşam yemeğinde yaptıkları konuşma*. <https://tccb.gov.tr/konusmalari-ahmet-necdet-sezer/1721/7467/ukrayna-cumhurbaskani-leonid-kuchma-onuruna-verdikleri-aksam-yemeginde-yaptiklari-konusma> (Erişim Tarihi: 15.05.2024).

- Tecer, Ö. Ç. (2014). Jeopolitik ve Tarihsel Bir Rekabet Sahası Olarak Ukrayna ve Dış Politika Parametreleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(4), 97-125.
- Thies, C. (2009). Role Theory and Foreign Policy. *International Studies Association Compendium Project, Foreign Policy Analysis Section*. 2- 43.
- Topsakal, İ. (2016). Tarihi Süreçte Rusya-Türkiye İlişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-53.
- Turan, G. (2004). Bağımsız Ukrayna'nın dış politika seçenekleri. *Değişen Dünyada Rusya ve Ukrayna*, 365-400.
- Turner, R. H. (1956). Role-taking, role standpoint, and reference-group behavior. *American Journal of Sociology*, 61(4), 316-328.
- TÜBA. (2022). *Rusya'nın Ukrayna'yı İşgali ve Uluslararası İlişkiler Çalıştayı Sonuç Raporu*
- Türkten, F. (2022). Cumhurbaşkanı Erdoğan barış için yoğun diplomasi yürüttü. *Anadolu Ajansı*. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/cumhurbaskani-erdogan-baris-icin-yogun-diplomasi-yuruttu/2533193> (Erişim Tarihi: 02.07.2024).
- Tüysüzöğlu, G. (2013). Çok Kutupluluk Tartışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(3), 241-273.
- Ukrayna İstanbul Başkonsolosluğu, (2020). Ukrayna-Türkiye Ticari ve Ekonomik İşbirliği <https://istanbul.mfa.gov.ua/tr/partnership/ukrayna-turkiye-ticari-ve-ekonomik-isbirligi#:~:text=2019%20y%C4%B1%C4%B1nda%20Ukrayna%20ile%20T%C3%BCrkiye,2%20C354%20milyar%20ABD%20dolar%C4%B1na%20ula%C5%9Fm%C4%B1%C5%9Ft%C4%B1r.> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- UNITED NATIONS (2022), “So-Called Referenda in Russian-Controlled Ukraine ‘Cannot Be Regarded as Legal’: UN Political Affairs Chief”, United Nations.
- Uyaniker, B. H. (2018). Kırım Sorunundan Donbas Savaşı'na Rusya- Ukrayna Uyuşmazlığı. *Karadeniz Araştırmaları* (59), 137- 168.
- Uzgel, İ. (2013). “ABD ve NATO'yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, Cilt III (2001- 2012), 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 249- 337.

- Üstün, Ç. (2022). Rusya-Ukrayna Savaşı'nın Türk Dış Politikasına Etkisi. *Global Panorama*.
<https://www.uikpanorama.com/blog/2022/12/06/cu-3/> (Erişim Tarihi: 03.07.2024).
- Volodymyr Kubijovyc, ed., *Encyclopedia of Ukraine*, vol. 2 (Toronto, 1988)
- Vorotnyuk, M. (2010). Türk Dış Politikasında Ukrayna'nın Yeri, *Değişen Karadeniz Jeopolitiğinde Türkiye Ukrayna İlişkileri*, (yayına haz: İlyas Kamalov, Hasan Kanbolat), Ankara.
- Vorotynuk, M. (2006). Role Of Ukraine In Turkey's Foreign Policy. Turkey's Attitude Towards The Community of Democratic Choice. O. Волович (ed.), *Українсько-Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку*, Одеса.
- Walker, S. G. (1979). National Role Conceptions and Systemic Outcomes. In *Psychological Models in International Politics*, edited by L. Falkowski, Boulder, CO: Westview Press, 169-210.
- Walker, S. G. (1987). Role Theory and the International System: A Postscript to Waltz's Theory of International Politics? in S. Walker (ed.) *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University Press.
- Walker, S. G. (1987). The Relevance of Role Theory to Foreign Policy Analysis, in S. Walker (ed.) *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University Press.
- Walker, S. G. (1992). Symbolic Interactionism and International Politics: Role Theory's Contribution to International Organization. In *Contending Dramas: A Cognitive Approach to International Organizations*, edited by M. Cottam and C. Shih, New York: Praeger, 19-38.
- Wasilewski, K. (2016). *Consequences of the Assassination of the Russian Ambassador to Turkey*.
- Wendt, A. (1999). *Social theory of international politics* (Vol. 67). Cambridge University Press.
- Wish, N. B. (1980). Foreign policy makers and their national role conceptions. *International Studies Quarterly*, 24(4), 532-554.

- Wish, N. B. (1987). National Attributes as Sources of National Role Conception: A Capability- Motivation Model, in S. Walker (ed.) *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Durham: Duke University Press.
- Yapıcı, M. İ. (2011). Rusya-Nato İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği. *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu*. 1451- 1474.
- Yavuz, T. (2020). *Ukrayna 48 Türk SIHA'sı almayı planlıyor* <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ukrayna-48-turk-sihasi-almayi-planliyor/1997379> (Erişim Tarihi: 16.05.2024).
- Yavuz, T. (2021). *5 Soruda Rusya-Ukrayna Krizi*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/5-soruda-rusya-ukrayna-krizi/2203164> (Erişim Tarihi:04.01.2023).
- Yeşiltaş, M. & Balcı, A. (2011). AK Parti dönemi Türk dış politikası sözlüğü: Kavramsal bir harita. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 9-35.
- Yeyin, H. İ. (2011). Ukrayna Dış Politikası ve Türkiye. *TUİC*.
- Yılmaz, S. (2018). *Türkiye-Rusya İlişkilerine Bakış*.
- Yumuşak, T. (2023). Türkiye'nin Rusya-Ukrayna Savaşı'ndaki Arabuluculuk Rolünün Değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 25(1), 165-194.
- Yüksel, D. Y. (2010). "Atatürk'ün Dış Politikası Çerçevesinde Türkiye-Ukrayna İlişkileri", *II. Uluslararası Türkiye-Ukrayna İlişkileri ve Türk Sanatı Sempozyumu*, Ankara.
- Камалов, И. (2006). Турция И Украина: От Сотрудничества К Стратегическому Партнерству. О. Волович (ed.), *Українсько- Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку*, Одеса.
- Лахманюк, Т. (2012). Україна і Турецька Республіка: шляхи співробітництва. *Україна- Європа-Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*, (9), 140-145.
- Мхитарян, Н. (2006). Стратегія Розвитку Українсько-Турецьких Відносин У Контексті Пріоритетних Завдань Української Держави. О. Волович (ed.), *Українсько- Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку*, Одеса.

- Нетеса, С. (2006). Кримсько-Татарський Фактор В Контексті Українсько-Турецьких Відносин. О. Волович (ed.), Українсько- Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку, Одеса.
- Турянський, І. (2006). Українсько-Турецькі Політичні Відносини І Економічна Співпраця: Стан І Перспективи Розвитку. О. Волович (ed.), Українсько-Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку, Одеса.
- Хаджинов, И. (2006). Сотрудничество Украины И Турции В Рамках Очэс. О. Волович (ed.), Українсько- Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку, Одеса.
- Шишкіна, В. (2006). Стан І Перспективи Військово-Технічної Співпраці Між Україною І Туреччиною. Співпраця України І Туреччини В Рамках Blackseafort. О. Волович (ed.), Українсько- Турецькі Відносини: Стан І Перспективи Розвитку, Одеса.